

PONTYFIKAT
UNIWERSALNY

PONTYFIKAT UNIWERSALNY

Redakcja naukowa:
Robert Nęcek, Damian Wąsek, Łukasz Piórkowski

Kraków–Wadowice 2025

Copyright © by Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II
w Wadowicach, 2025

Recenzenci:

ks. dr hab. Marek Gilski, prof. UPJPII

ks. dr hab. Przemysław Artemiuk, prof. UKSW

Recenzent wydawniczy:

ks. dr Paweł Głowacz

Korekta:

Sylwia Sperling

Opracowanie graficzne, dtp i projekt okładki:

Tomasz Sekunda

Wydanie I

ISBN 978-83-68252-72-9

Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego
Jana Pawła II w Wadowicach
ul. Kościelna 7, 34-100 Wadowice
tel. 33 823 35 55
e-mail: muzeum@domjp2.pl
www.domjp2.pl

ISBN 978-83-973548-7-6

Wydawnictwo «scriptum»
Tomasz Sekunda
tel. +48 604 532 898
e-mail:
scriptum@wydawnictwoscriptum.pl
www.wydawnictwoscriptum.pl

Druk:

Drukarnia Totem

Spis treści

Wstęp	7
Robert Nęcek	
Istota edukacji medialnej w nauczaniu Jana Pawła II	9
Damian Wąsek	
Wrażliwość św. Jana Pawła II na „wierzących inaczej”	33
Bogdan Zbroja	
Biblijny obraz apostoła Piotra w kontekście życia i dzieł św. Jana Pawła II	51
Łukasz Piórkowski	
Współczesne zjawiska zakłócające komunikację interpersonalną w rodzinie w świetle adhortacji Jana Pawła II <i>Familiaris consortio</i>	65
Piotr Polak, Andrzej Wąsik	
Zespół parafialny parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach w kontekście historii miasta i postaci Jana Pawła II	95
Łukasz Piórkowski	
Life balance in the experience of Emilia Wojtyła	133

Wstęp

Pontyfikat św. Jana Pawła II był jednym z najdłuższych i najbardziej znaczących w historii Kościoła. Jego nauczanie, gesty, liczne pielgrzymki i niezwykła otwartość na człowieka sprawiły, że stał się Papieżem, który przekraczał granice – geograficzne, kulturowe i religijne. Był pasterzem, który mówił do całego świata, a jednocześnie do każdego z osobna.

Publikacja *Pontyfikat uniwersalny* jest próbą przyjrzenia się różnym wymiarom tego niezwykłego dziedzictwa. Zgromadzone w niej artykuły autorstwa znakomitych badaczy i znawców tematu ukazują Jana Pawła II jako nauczyciela, świadka wiary i człowieka głęboko wrażliwego na potrzeby innych.

Czytelnik znajdzie tu refleksję nad edukacją medialną w papieskim nauczaniu autorstwa Roberta Nęcka oraz analizę zagadnienia otwartości Jana Pawła II na wyznawców innych religii dokonaną przez Damiana Wąska. Bogdan Zbroja z kolei przybliży biblijny obraz apostoła Piotra, zestawiając go z życiem i dziełami Papieża Polaka.

Nie brakuje również tematów bliskich rodzinie – Łukasz Piórkowski analizuje współczesne zjawiska zakłócające komunikację w relacjach rodzinnych w świetle adhortacji *Familiaris consortio*. Ten sam autor w kolejnym artykule przedstawia unikalne spojrzenie na

doświadczenie *life balance* w życiu Emilii Wojtyły, matki przyszłego Papieża.

Piotr Polak i Andrzej Wąsik ukazują z kolei 40-letnią historię zespołu parafialnego parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach, wpisując ją w kontekst dziejów miasta oraz historii życia Jana Pawła II.

Każdy z tekstów wnosi nowe spojrzenie na pontyfikat, który – mimo że zakończony 20 lat temu – wciąż inspiruje, prowokuje do myślenia i prowadzi do odkrywania wartości uniwersalnych.

Zapraszamy do lektury tej publikacji, która jest nie tylko naukowym opracowaniem, ale także zaproszeniem do osobistego spotkania z dziedzictwem św. Jana Pawła II – Papieża, którego przesłanie wciąż nie traci na aktualności.

Robert Nęcek

ORCID: 0000-0001-8576-9908

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Istota edukacji medialnej w nauczaniu Jana Pawła II

Wprowadzenie

Od dłuższego czasu obserwuje się wzmożone zainteresowanie mediów różnymi płaszczyznami życia religijnego i kościelnego w Polsce. Dzięki przeobrażeniom technicznym środki społecznego przekazu stają się rozwiniętym narzędziem wzmożonego dyskursu. Oto w globalnej wiosce następuje globalne komunikowanie¹. Uniwersum medialne staje się współczesnym areopagiem, na którym ludzie spotykają się, słuchają i rozmawiają. Podobnie jak św. Paweł uznał areopag za miejsce głoszenia Ewangelii, tak współczesny Kościół nie może zapomnieć ani zlekceważyć środków społecznego przekazu². Tymczasem Jan Paweł II stwierdził, że „areo-

¹ Por. M. Toso, *Mass media dzisiaj w świetle nauki społecznej Kościoła*, „Społeczeństwo” 2001, nr 2, s. 221.

² Por. Papieska Rada do spraw Środków Społecznego Przekazu, „*Aetatis novae*”. *Instrukcja duszpasterska o przekazie społecznym w dwudziestą rocznicę Instruk-*

pag” został nieco zaniedbany. Na ogół „uprzywilejowane bywają inne narzędzia ewangelicznego przepowiadania i formacji, podczas gdy środki społecznego przekazu pozostawia się inicjatywie jednostek czy małych grup, a do programu duszpasterskiego wchodzi one tylko drugorzędnie”³. Dlatego percepcja medialna jest ważnym ogniwem w ewangelizacji świata. W jej świetle zostaną omówione: wspomniana percepcja medialna, krytyczne spojrzenie na media – w służbie wolności, demaskowanie wszelkiej niesprawiedliwości – w służbie dobra wspólnego.

1. Percepcja medialna

Percepcja medialna zakłada edukację informacyjną i medialną. Ma ona na celu właściwe przygotowanie się do życia w społeczeństwie informacyjnym. Chodzi nie tylko o szkołę odbioru serwowanych informacji, ale nade wszystko o umiejętność ich promowania⁴. Do istoty edukacji medialnej należą trzy elementy: umiejętność dostrzegania w mediach możliwości dobroczynnego i pozytywnego działania, poszanowania praw osobowych i wartości religijnych i kulturowych, a także selektywnej i krytycznej postawy wobec nieodpowiedzialnych przekazów medialnych⁵.

Podstawą edukacji staje się zbieranie i rozpowszechnianie informacji o dobru dziejącym się w Kościele. Dokument soborowy *Inter*

cji „Communio et progressio”, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1992, nr 1; G. Goisis, *Jan Paweł II i mass media*, „Społeczeństwo” 1996, nr 4, s. 658.

³ Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptoris missio”*, nr 37; Jan Paweł II, *Adhortacja „Pastores gregis”*, nr 30.

⁴ Por. P. Drzewiecki, *Edukacja medialna w Kościele*, w: *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, M. Przybysz, K. Marcyński (red.), Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2011, s. 160.

⁵ Por. K. Nycz, *Uczymy się korzystać z mediów*, w: *Media i Kościół...*, s. 72.

mirifica zachęca, aby traktować rozpowszechnianie wiadomości o dobru z pełną mocą, gdyż istnieje „prawo do informacji o tym, o czym ludzie, czy to pojedynczy, czy zespoleni w społeczności, powinni wiedzieć, odpowiednio do warunków każdego”⁶. Chodzi więc o atrakcyjne „sprzedawanie” dobra, aby przy odrobinie wysiłku można było przyciągnąć odbiorców dobrymi treściami⁷. W tym duchu właśnie Jan Paweł II wezwał pracowników Radia Watykańskiego, aby bardziej zaangażowali się w medialne opracowanie katechez i objaśnień dokumentów soborowych i papieskich, a przez to umożliwili jeszcze skuteczniej szerzenie się wiary po całym świecie⁸.

Wpływ bowiem na opinię publiczną dokonuje się przez fakt zdolności przekazywania – poprzez media – informacji odbiorcom⁹. Oznacza to, że dobrze zorganizowani współpracownicy mediów – poprzez właściwe zachowanie – mogą być skuteczni we wskazaniu kierunku rozwoju wydarzeń, gdyż poprzez kontrolę informacji umożliwiają kontrolę mediów¹⁰. Kontrola ta przejawia się poprzez osobiste kontakty z poszukującymi newsy dziennikarzami lub przez kreowanie własnych wydarzeń. Klasycznym tego przykładem – od strony pozytywnej – była promocja filmu „Świadectwo” Przemysła-

⁶ Sobór Watykański II, *Intermirifica. Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli*, Watykan 1963, nr 5; Jan Paweł II, *Prawa i obowiązki ludzi mediów. Do przedstawicieli prasy międzynarodowej*, 22.05.1982, „L'Osservatore Romano” 1982, nr 7–8, s. 21.

⁷ Por. R. Nęcek, *Okiem rzecznika*, Dom Wydawniczy Rafael, Kraków 2007, s. 88.

⁸ Por. Jan Paweł II, *Wolny głos Kościoła w obronie narodów i praw. W rozgłosni Radia Watykańskiego*, 15.06.1991, w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, A. Lewek (red.), Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2008, s. 363.

⁹ Por. Jan Paweł II, *Kontynuujcie dzieło ewangelizacji w środkach społecznego przekazu. W 25-lecie Włoskiej Federacji Tygodników Katolickich*, 28.11.1992, „L'Osservatore Romano” 1992, nr 3, s. 37.

¹⁰ Por. D. McQuail, *Teoria komunikowania masowego*, s. 325.

wa Hausera, którego nagłośnienie w mediach wywołało na nowo zainteresowanie życiem i działalnością Jana Pawła II¹¹.

2. Krytyczne spojrzenie na media

Korzystanie z mediów zobowiązuje do krytycznego spojrzenia na zasób podawanych treści. Wymaga to nie tylko odwagi w myśleniu, ale także wewnętrznego zdyscyplinowania. Według kardynała Kazimierza Nycza media – w znacznej mierze – przestały być propaństwowe, a stały się „wizytówką poszczególnych partii”¹². Dlatego w dobie upartyjnienia mediów i nieustannej walki o nie istnieje konieczność wyczulonej wrażliwości, aby wyrobić sobie własne zdanie¹³. W tym kontekście – następca Jana Pawła II – papież Benedykt XVI zauważył, że „wydaje się absurdałne stanowisko tych, którzy uważają <media> za neutralne, w konsekwencji żądając ich autonomii w odniesieniu do moralności dotyczącej osób. Często podobne perspektywy, dobitnie podkreślające ściśle techniczną naturę

¹¹ Por. R. Nęcek, *Sukces „Świadectwa” w Chicago*, „Gość Niedzielny”, 17.05.2009 s. 6; R. Nęcek, „Świadectwo” na ekranie”, „Posłaniec” 2008, nr 11, s. 59; R. Nęcek, *Film o cudach dnia powszedniego*, „Gazeta Wyborcza”, 18–19.10.2008, s. 4; G. Starzak, *Zagadka Przemysława Hausera. Portret*, „Dziennik Polski”, 8.05.2009 s. D5; M. Skowrońska. „Świadectwo” dobrze przyjęte w USA, „Gazeta Wyborcza”, 11.05.2009, s. 4.

¹² Kardynał Kazimierz Nycz powiedział: „Niemal wszystkie gazety, które wychodzą na naszym rynku, można porozkładać na różne miejsca i wskazać: ta jest związana z tą opcją, ta z tamtą, a ta jeszcze z inną. I w rzeczywistości człowiek krytyczny, który czyta prasę codzienną, żeby się dowiedzieć coś o życiu społecznym i politycznym, musiałby czytać wszystko, a nadto wyrobić sobie własne zdanie na temat tego, co rzeczywiście dzieje się w Polsce oraz jakie są oceny tego działania i tej rzeczywistości”. K. Nycz, *Uczymy się korzystać z mediów*, s. 72–73.

¹³ K. Nycz, *Uczymy się korzystać z mediów*, s. 73.

mediów, faktycznie sprzyjają ich podporządkowaniu kalkulacji ekonomicznej, zamiarom panowania na rynkach oraz – nie na ostatnim miejscu – pragnieniu narzucenia wzorców kulturowych odpowiadających planom władzy ideologicznej i politycznej¹⁴.

Kościół ma świadomość, że media są elementem składowym ludzkiego życia i mają wymiar kulturowy, gdyż ułatwiają kontakt między ludźmi i skracają między nimi dystans. Dzięki mediom odbiorcy weryfikują swoją wiedzę o świecie i życiu. Oznacza to, że media są wyzwaniem duszpasterskim, którego nie można zaniedbać, lecz poznać je, wchodzić w nie i dzięki nim przybliżać ludziom Boga¹⁵. W tym duchu właśnie Jan Paweł II, mając świadomość mocy mediów, modlił się: „składamy dziękczynienie Bogu za obecność tych potężnych środków, które używane przez wierzących z geniuszem wiary i w posłuszeństwie światłu Ducha Świętego, mogą przyczynić się do ułatwienia szerzenia Ewangelii i uczynić skuteczniejszymi więzi jedności między wspólnotami kościelnymi”¹⁶.

3. W służbie wolności

W nauczaniu Jana Pawła II media zobowiązane są do służenia wolności. Nie mogą jednak zapominać o istotnej zależności między prawdą a wolnością, gdyż wolność mediów nie oznacza samowoli¹⁷. Chodzi o to, że uchylając się „przed prawdą, rezygnujemy z zaangażowania się w coś ważnego i w końcu postanawiamy nie wybierać.

¹⁴ Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, nr 73.

¹⁵ Por. R. Nęcek, *Jak ewangelizować przez media? Na kanwie społecznego nauczania Kościoła*, „Życie Konsekwane” 2009, nr 1, s. 91.

¹⁶ Jan Paweł II, *List apostolski „Il Rapido sviluppo”*, nr 6.

¹⁷ Por. R. Nęcek, *Jak ewangelizować przez media? Na kanwie społecznego nauczania Kościoła...*, s. 98.

W ten sposób rezygnujemy zarazem z własnej odpowiedzialności, z bycia autentycznie wolnymi”¹⁸. Tymczasem wolność stanowi podstawę pokoju. Dlatego, jeżeli media chcą prawdziwie służyć wolności, to same muszą być wolne „i w sposób właściwy korzystać z tej wolności. Uprzywilejowana pozycja zobowiązuje media do zabierania głosu ponad interesami czysto komercyjnymi i do służenia prawdziwym potrzebom i prawdziwemu dobrobytowi społeczeństwa”¹⁹. Wolność komunikacji w rozumieniu Jana Pawła II jest prawem nienaruszalnym, gwarantującym możliwość wypowiedzania się w zgodzie z własnym sumieniem. Wolność dziennikarska pozwala – za pośrednictwem jasnego i zrozumiałego języka – „stawić czoła problemom naszych czasów w całej ich złożoności”²⁰. Dlatego pracownicy środków przekazu – jeżeli chcą być wolni – zobowiązani są do postępowania w zgodzie z sumieniem. Dodatkowo muszą skutecznie opierać się wszelkim naciskom dopasowania prawdy do potrzeby chwili i doraźnych korzyści czy zapotrzebowań świata polityki i biznesu. Uprzywilejowana pozycja mediów określa konieczność zabierania głosu ponad interesami finansowymi i wzywa do służenia potrzebom wspólnego dobra²¹. Toteż w świecie pluralizmu infor-

¹⁸ J. Navarro-Valls, *Rzecznik. Krok w krok za Janem Pawłem II*, Warszawa 2009, s. 200.

¹⁹ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie autentycznego pokoju w świetle Pacem in terris. Orędzie na XXXVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (24.01.2003)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 942.

²⁰ Jan Paweł II, *Prawda musi być źródłem i kryterium wolności także w informacji. Do katolickiej Unii Prasy Włoskiej (10.02.1989)*, w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 266.

²¹ Por. Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie autentycznego pokoju w świetle Pacem in terris. Orędzie na XXXVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (24.01.2003)*, s. 942.

macji i postaw, które „znamionuje nie mająca precedensu rewolucja technologiczna, jest oczywiste, że środki społecznego przekazu – jeśli są używane do niewłaściwych celów, lub co gorsza, dostosowane do logiki jakiegokolwiek władzy, mogą powodować dalsze i jeszcze głębsze uszkodzenia tkanki łączącej społeczeństwo”²².

W tym kontekście kardynał Gianfranco Ravasi zauważył, że płaszczyzną promocji wolności mogą stać się blogerzy, czyli bywalcy świata interaktywnego Web 2.0. Stanowią oni środowisko przenikające wszystkich i wszystko, tworząc globalną atmosferę. Godnym uwagi jest fakt, że dostrzegają oni konieczność łączenia wolności z odpowiedzialnością²³. Chodzi o to, że wolność bezwarunkowa, bez miary i pozbawiona odpowiedzialności – jak zauważył Hans-Gert Poettering, cytując Thomasa de Maiziere – osłabia podstawy współżycia i prostym krokiem prowadzi do samozniszczenia²⁴.

4. Demaskowanie wszelkiej niesprawiedliwości

Warto podkreślić, że papież wiąże wolność z prawem, które – poprzez uporządkowanie obrazu wolności – konstytuuje ją i jest jej wa-

²² Jan Paweł II, *Misja dziennikarza wymaga kompetencji zawodowej i odpowiedzialności moralnej. Do 1200 dziennikarzy z różnych organizacji (27.01.1984)*, w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 249.

²³ Kardynał Ravasi pisząc o blogerach zauważył, że: „wszyscy obecni podkreślali potrzebę wolności, ale także gotowości do tego, by wziąć na siebie odpowiedzialność za przekaz, ze świadomością, że nie są oni cyberpiratami, rycerzami on line, których napady i najazdy wywołują chaos, lecz użytkownikami innego kodu komunikacyjnego, rządzącego się własnymi regułami”. G.F. Ravasi, *Nowy „dziedzinniec pogan” w sieci. Watykańskie spotkanie blogerów*, „L'Osservatore Romano” 2011, nr 10–11, s. 57–58.

²⁴ Por. H.G. Poettering, *Korzenie jedności Europy i wyzwania przyszłości*, w: *Wkład chrześcijan w zjednoczenie Europy. Rola Kościoła katolickiego w procesie integracji europejskiej*, S. Raabe (red.), Warszawa 2011, s. 36.

runkiem. Z tej racji prawo nie stoi w sprzeczności z wolnością. Wręcz przeciwnie, bez prawa wolność byłaby zniesiona²⁵. Chodzi o to, że jedno drugie uzupełnia. Oznacza to, że gdzie upada moralność, tam upada także prawo. A gdzie upada prawo, tam „pojawia się korupcja i przemoc, a wraz z nimi zniszczenie dobra wspólnego”²⁶. Oznacza to również, że w duchu wolności powiązanej z prawdą dziennikarze i reżyserzy filmowi zobowiązani są nie tylko do prezentowania istotnych problemów społecznych, ale także do demaskowania dyskryminacji, przemocy i wszelkiej niesprawiedliwości, gdyż tym sposobem wspomagają zasady życia społecznego i stają się promotorami humanistycznych wartości²⁷.

W tej konfiguracji wolność staje się odpowiedzialnością zobowiązującą, gdyż w świetle prawdy „rzeczywista wolność jest doświadczana jako ostateczna odpowiedź na «tak» Boga wobec ludzkości, wzywając nas do wyboru, nie nieroztropnie, lecz rozmyślnie, tego wszystkiego, co jest dobre, prawdziwe i piękne”²⁸. Jeżeli więc prawdy nie widzi się w odniesieniu do Boga, to zostaje ona zastąpiona kruchym ludzkim konsensusem. Ale kto ten konsensus ustala – pytał papież? Otóż udziela również odpowiedzi, że powstaje konsensus tych, którzy umieją przekonywająco argumentować. Dlatego „trudno wtedy nie zauważyć elitarnej zarozumiałości takich intelektualnych dyktatur; twierdzi się, że umiejący argumentować powinni «jako adwokaci» reprezentować tych, którzy nie są zdolni prowa-

²⁵ H.G. Poettering, *Korzenie jedności Europy i wyzwania przyszłości*, s. 36.

²⁶ H.G. Poettering, *Korzenie jedności Europy i wyzwania przyszłości*, s. 71.

²⁷ Por. Jan Paweł II, *Kino jako nośnik kultury i wartości* (1.01.1995), w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 113.

²⁸ Benedykt XVI, *Orędzie na 40 Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Środki przekazu: sieć komunikowania, wspólnoty i współdziałania* (2006), Watykan 2006, nr 3.

dzić racjonalnego dyskursu. Nie budzi to zbyt dużego zaufania. Wszyscy mamy przed oczyma obraz tego, jak kruche są konsensusy i jak szybko grupy partyjne w określonym klimacie intelektualnym zaczynają się czuć jedynymi uprawnionymi przedstawicielami postępu i odpowiedzialności²⁹. Należy podkreślić, że wolność przedstawia się więc jako wybranie, które jest sposobem przyswajania wartości. Wówczas przez fakt wyboru wartości człowiek sprawia, że wartość staje się jego, a on wartości. W tym kontekście być wolnym to być odpowiedzialnym za siebie w świetle dobra i zła. Poprzez wolny wybór człowiek staje się sprawiedliwym lub wyzyskiwaczem, prawdomównym lub kłamcą, gdyż sobą można być jedynie wówczas, gdy jest się wolnym³⁰.

Oznacza to, że wolności nie da się odziedziczyć. Można jedynie ją sobie przyswajać i odnawiać przez niełatwy, ale osobisty wybór. Dlatego odpowiedzialnym człowiekiem może być jedynie ten człowiek, który potrafi odpowiadać za siebie i tych, których ma pod swoją opieką. Dodatkowo osoba wierząca odpowiada przed Bogiem. Z tej racji warto posiadać umiejętność równowagi między dyscypliną i wolnością, gdyż bez odniesienia do wartości i zasad postępowania charakter ludzki nie zostanie ukształtowany, a w sytuacji licznych prób życiowych, człowiekowi zabraknie sił i odwagi. Zarazem jednak należy się godzić na ryzyko wolności i być zawsze gotowym do pomocy w korygowaniu błędów idei i wyborów³¹. Zatem wykorzystać w pełni wolność to świadomie budować na skale. A budować na

²⁹ Benedykt XVI, *Elementarz Benedykta XVI – Josepha Ratzingera dla pobożnych, zbuntowanych i szukających prawdy*, M. Zawada (red.), Wydawnictwo Literackie, Kraków 2008, s. 40.

³⁰ Por. J. Tischner, *Nieszczęsny dar wolności*, Znak, Kraków 1998, s. 212–213.

³¹ Por. Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania* (21.01.2008), „L'Osservatore Romano” 2008, nr 4, s. 4–5.

skale to budować mądrze. Głupotą jest więc budowanie domu „na takim gruncie, który nie daje pewności przetrwania w najtrudniejszych chwilach. Być mądrym to wiedzieć, że trwałość domu zależy od wyboru fundamentu”³². To właśnie w tym duchu biskupi angielscy i walijscy zwracali uwagę na odpowiedzialność moralną pracowników mediów, która staje się odpowiedzialnością za dobro wspólne. Oczywiście odpowiedzialność moralna może nie służyć w sprzedaży gazet i czasopism. Dlatego jak stwierdzili biskupi, „jesteśmy zaniepokojeni widocznymi już groźnymi dla dobra wspólnego skutkami, będącymi logiczną konsekwencją działania prawa zysku na rynku środków społecznego przekazu”³³.

Według Benedykta XVI media – choć stwarzają możliwości obiegu idei i wzajemnej łączności – to jednak nie sprzyjają wolności, a tym bardziej nie globalizują rozwoju dla wszystkich obywateli ziemi. Dla właściwego rozwoju konieczna staje się promocja godności osób i narodów, inspirowana miłością i prawdą³⁴. Jeśli chcemy więc, aby w tej materii pojawiła się odnowa, istnieje potrzeba wdrażania w życie norm Bożych i świadczenie o nich na co dzień³⁵, aby tożsamość chrześcijanina określona była przez mocną więź z Chrystusem, gdyż w Jego świetle można przywracać zapomniane wartości

³² Benedykt XVI, *Przemówienie do młodych zgromadzonych na Błoniach w Krakowie (27.05.2006)*, w: *Benedykt XVI – pielgrzymka do Polski (2006)*, K. Kolenda-Zaleska, W. Bonowicz (red.), Znak, Kraków 2006, s. 95.

³³ Biskupi katoliccy Anglii i Walii, *Wspólne dobro a nauczanie społeczne Kościoła katolickiego. List Konferencji biskupów katolickich Anglii i Walii (Londyn, 21.10.1996)*, w: *Kościół wobec współczesnych problemów życia gospodarczego. Społeczne dokumenty episkopatów*, S. Fel, J. Kupny (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2002, s. 215.

³⁴ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, nr 73.

³⁵ Benedykt XVI, *Światłość świata*, Znak, Kraków 2011, s. 165.

i oczyszczać je z powstających naleciałości³⁶. Chodzi o to, że osoba wolna nie pozbawia wolności drugiego bliźniego. Każdy człowiek rozumiejący istotę wolności i będący sam wolnym nie zagraża wolności innych i nie jest w stanie innych zniewolić, gdyż chce być w każdym wymiarze sobą. Jedynie niewolnik stara się zniewalać wolnych, fałszując swoją twarz, a przez to przestając być sobą³⁷.

Z tej racji Kościół – zamiast się obrażać na środki społecznego przekazu – zobowiązany jest do uwalniania się od swej własnej sekularyzacji, stając się na nowo otwarty na Boga i świat. Jedynie żywe świadectwo zjednuje ludzi, w tym także świat mediów. Dlatego Kościół musi być wolny od wszelkich światowych obciążeń i politycznych i materialnych przywilejów. Nieustanne wyzwalanie się Kościoła od światowych naleciałości przekonuje świat, a działalność odzyskuje wiarygodność. Benedykt XVI zwraca uwagę na autentyczność życia, w którym nie chodzi o wyszukiwanie nowych taktyk – tak jakby Kościół chciał się lansować w mediach – ale odrzucenie „tego wszystkiego, co jest jedynie taktyką, i o dążenie do pełnej szczerości, która nie lekceważy ani nie tłumi w żadnej mierze prawdy naszego dziś, ale urzeczywistnia w pełni wiarę dzisiaj, wstrzymujeżliwie żyjąc nią właśnie dzisiaj, w pełni ją sobie przyswajając, usuwając z niej to, co ma tylko pozór wiary, a naprawdę jest jedynie konwencją i przyzwyczajeniem”³⁸. W tym kontekście Jan Paweł II stwierdził, że zaangażowanie Kościoła wtedy będzie skuteczne, gdyż zostanie rozpoznane jako autentyczne. Świat mediów zobowiązany jest jedno-

³⁶ Por. Benedykt XVI, *Paweł, Apostoł Narodów*, Edycja świętego Pawła, Częstochowa 2008, s. 25.

³⁷ Por. J. Tischner, *Nieszczęsny dar wolności*, Znak, Kraków 1998, s. 213.

³⁸ Benedykt XVI, *Kościół musi się wciąż nawracać. Spotkanie z katolikami zaangażowanymi w Kościele i społeczeństwie (Fryburg, 25.09.2011)*, „L'Osservatore Romano” 2011, nr 12, s. 39.

częśnie do krytycyzmu wobec siebie, aby uzyskać świadomość własnych, ale niezrozumiałych uprzedzeń wobec Kościoła i przekonań religijno-moralnych odbiorców³⁹.

Chodzi o to, że media – choć mają odmienną kulturę od Kościoła, to jednak – mogą się od niego uczyć kultury mądrości i radości. Kultura mądrości może uchronić medialną kulturę informacji „przed staniem się bezsensownym gromadzeniem faktów. Z kolei media mogą pomóc mądrości Kościoła, aby pozostała czujnie otwarta na całokształt powstającej dziś nowej wiedzy. Kultura radości może przyczynić się do tego, że kultura rozrywki w środkach przekazu nie stanie się bezduszną ucieczką od prawdy i odpowiedzialności, natomiast media mogą pomóc Kościołowi lepiej zrozumieć, jak porozumiewać się z ludźmi w sposób przekonujący, a nawet porywający⁴⁰. Warto więc podkreślić, że prawdziwa wolność jest zawsze wolnością w służbie dobra⁴¹.

5. W służbie dobra wspólnego

Każdy człowiek – niezależnie od pozycji społecznej – zobowiązany jest do angażowania się na rzecz dobra wspólnego. Z jednej strony ma obowiązek jego pomnażania, a z drugiej strony posiada prawo do korzystania z niego. Warto podkreślić, że słowo „wspólne” dotyczy włączenia wszystkich ludzi. Uczestnictwo w życiu społecz-

³⁹ Por. Jan Paweł II, *Głosić Chrystusa na progu nowego tysiąclecia. Orędzie na XXXIV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (24.01.2000)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, s. 933.

⁴⁰ Jan Paweł II, *Środki przekazu cenną pomocą dla tych, którzy szukają Ojca. Orędzie na XXXIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (24.01.1999)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, s. 930.

⁴¹ Por. J. Tischner, J. Żakowski, *Tischner czyta Katechizm*, Znak, Kraków 2009, s. 142.

nym nie pozwala na eliminację żadnej grupy osób, gdyż wykluczenie jest sprzeczne z rozumieniem dobra wspólnego⁴². Dlatego od dziennikarzy w sposób szczególny wymaga się „autentycznej służby dobru wspólnemu – dobru, które nie ogranicza się do ochrony interesów określonej grupy czy narodu, lecz obejmuje potrzeby i interesy wszystkich, dobro całej rodziny ludzkiej”⁴³. Chodzi o to, że media mają pozytywny i wpływowy potencjał, który – poprzez służbę uniwersalnym wartościom – może przyczyniać się do odnowy życia społecznego. Dziennikarze mają ogromne możliwości kształtowania poglądów i postaw, dlatego są zobowiązani do wspierania pozytywnych wzorców życia i wspomagania dobra w każdej postaci⁴⁴. W nauczaniu Jana Pawła II prawdą jest, że media są „odbiciem społeczeństwa, w którym funkcjonują, nie mniejszą prawdą jest, iż przyczyniają się one do kształtowania społeczeństwa, a więc dysponując tymi środkami nie mogą uchylać się od własnej odpowiedzialności za ich oddziaływanie”⁴⁵.

Czym zatem jest dobro wspólne? Otóż jest „sumą takich warunków życia społecznego, w jakich ludzie mogą pełniej i szybciej osiągnąć własną doskonałość”⁴⁶. Należy jednak podkreślić, że trudno jest

⁴² Biskupi katoliccy Anglii i Walii, *Wspólne dobro a nauczanie społeczne Kościoła katolickiego. List konferencji biskupów Anglii i Walii*, s. 210.

⁴³ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie wzajemnego zrozumienia między narodami. Orędzie na XXXIX Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (24.01.2005)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, s. 948.

⁴⁴ Por. Jan Paweł II, *Media w rodzinie: ryzyko i bogactwo. Orędzie na XXXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (24.01.2004)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, s. 946.

⁴⁵ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu a problemu ludzi starszych. Orędzie na XVI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (10.05.1982)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, s. 877.

⁴⁶ Jan XXIII. *Encyklika „Pacem in terris”*, nr 58.

precyzyjnie zdefiniować, czym tak właściwie jest „suma takich warunków”, gdyż społeczności ludzkie są zróżnicowane, a występujące sytuacje są kształtowane przez okoliczności miejsca i czasu⁴⁷. Dlatego już papież Jan XXIII podkreślał, że „prawdziwe dobro wspólne polega przede wszystkim na poszanowaniu praw i obowiązków osoby ludzkiej”⁴⁸. Zatem podstawowym prawem staje się prawo do informacji, które pozwala na pełniejszą znajomość życia społeczeństwa, przełożoną na język wiadomości. Oznacza to, że dziennikarze mogą skutecznie „przyczyniać się do ogólnego dobra i wspólnie łątwiej wpływać na szeroki postęp całego społeczeństwa. Istnieje więc w społeczności ludzkiej prawo do informacji o tym, o czym ludzie, czy to pojedynczy, czy zespoleni w społeczności powinni by wiedzieć, odpowiednio do warunków każdego”⁴⁹.

Jan Paweł II nawiązując do dekretu *Inter mirifica*, stwierdził, że należy sprecyzować w sposób ostateczny cel, którym jest stwarzanie możliwości stałego poznawania dziejących się wydarzeń. Chodzi bowiem o skuteczność w pracy dla dobra wspólnego i zapewnienia społeczeństwu szybszego rozwoju⁵⁰. Według ojców soborowych właściwe stosowanie omawianego prawa staje się realne jedynie wtedy, kiedy informacja jest prawdziwa i pełna, spełniająca wymogi sprawiedliwości i miłości, a także spełniająca wymogi godziwości i odpowiedzialności. Informacja – co do sposobu zbierania wiadomości i ich przekazu w mediach – jest godziwa i odpowiednia, gdy przestrzega zasad etycznych, słusznych praw i godności człowieka⁵¹. W tej

⁴⁷ Por. W. Piwowarski, *ABC katolickiej nauki społecznej*, Legnica 1998, s. 81–82.

⁴⁸ Jan XXIII. *Encyklika „Pacem in terris”*, nr 60.

⁴⁹ Sobór Watykański II, *Inter mirifica*, nr 5.

⁵⁰ Por. Jan Paweł II, *Prawa i obowiązki ludzi mediów...*, s. 21.

⁵¹ Por. Sobór Watykański II, *Inter mirifica*, nr 5. Podobnie mówił Jan Paweł II, komentując dekret soborowy: „Precyzuje się tam ostateczny cel, którym jest

perspektywie media powinny być poważną pomocą w pogłębianiu wspólnoty społecznej i etosu narodów, gdyż mogą promować idee uczestnictwa w poszukiwaniu tego, co istotne i słuszne⁵².

Zasadniczo wyróżnia się cztery przestrzenie otaczające człowieka:

- **przestrzeń intymną** – rozciągniętą na odległość ramienia, do której zalicza się sferę miłości, przyjemności i bezpieczeństwa,
- **przestrzeń osobistą** – skoncentrowaną wokół promienia półtora metra, do której zaliczają się prywatne spotkania,
- **przestrzeń towarzyską** – skoncentrowaną wokół kontaktów osobistych czasami wbrew własnym wyborom, jak przypadkowe rozmowy na przyjęciach, w biurach, czy kościele,
- **przestrzeń publiczną** – w której występują obowiązkowe aktywności wobec innych ludzi, jak chociażby rozmowa urzędnika z petentem (jeśli petent znajduje się w odległości do trzech metrów, gdy jest dalej, nie musi być przez urzędnika zauważony).

Przestrzenie te zostały zdeorganizowane przez wprowadzenie w nie mediów, co powoduje całą gamę konsekwencji społecznych, psychologicznych i moralnych⁵³.

ofiarowanie współczesnym ludziom możliwości odpowiedniego i stałego poznania wydarzeń, co jest konieczne lub przydatne dla ich skutecznego przyczyniania się do wspólnego dobra i zapewnienia szybszego postępu społeczeństwa. W końcu ukazuje się tam normy uczciwego przekazywania informacji: co do swego przedmiotu informacja ma być prawdziwa i – przy zachowaniu sprawiedliwości i miłości – również pełna; co do sposobu – godziwa i odpowiednia, to znaczy ma przestrzegać święcie zasad moralnych, słusznych praw i godności człowieka, tak przy zbieraniu wiadomości, jak i przy ich ogłaszaniu". Jan Paweł II, *Prawa i obowiązki ludzi mediów...*, s. 21.

⁵² Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, nr 73.

⁵³ Por. A. Zwoliński, *Obraz w relacjach społecznych*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004, s. 468–469.

W tym kontekście środki społecznego przekazu dlatego mogą być niebezpieczne, że stając się potęgą nie zajmują się już jedynie informowaniem, lecz coraz częściej zaczynają kształtować świat i rzeczywistość⁵⁴. Z tej racji przekaz budzący przykładowo uczucia pożądlivosti, próżności, chciwości i zazdrości deprecjonuje ludzką godność i przyczynia się do lekceważenia praw człowieka, a w ostateczności prowadzi do niszczenia dobra wspólnego⁵⁵.

Mając tego świadomość, Jan Paweł II nauczał, że dziennikarze wezwani są do zapewnienia ludziom wiadomości, które pozwalają na swobodne podejmowanie decyzji „przy posiadaniu w miarę możliwości najbardziej obiektywnej wizji wydarzeń; jest rzeczą nieodzowną, ażeby decyzje faktycznie mogły przyczyniać się do dobra wspólnego i do autentycznego postępu społeczności ludzkiej”⁵⁶. Oznacza to, że wielka wolność mediów jest jednocześnie wielką odpowiedzialnością, którą winny cechować – wycucie sprawiedliwości, obiektywizm i zmysł krytycznego osądu. Zatem niebezpieczeństwo manipulacji informacjami jest tak wielkie, jak wielkie jest niebezpieczeństwo pogoni za sensacyjnością. Dlatego dziennikarz odpowiedzialny, serio traktujący swoją misję, mający na uwadze swoje istotne znaczenie i rozwój dobra wspólnego, będzie respektował w pełni przyjęte zasady etyczne i normy prawne⁵⁷.

Media respektujące normy etyczne, przy odpowiednich kwalifikacjach pozytywnie wpływają na przekazywanie obrazu autentycznie ludzkiego i chrześcijańskiego. W kontekście problemów osób

⁵⁴ Por. R. Kapuściński, *Autoportret reportera*, Znak, Kraków 2003, s. 107.

⁵⁵ Por. A. Zwoliński, *Obraz w relacjach społecznych*, s. 469.

⁵⁶ Jan Paweł II, *Prawa i obowiązki ludzi mediów...*, s. 21.

⁵⁷ Por. Jan Paweł II, *Współpraca twórców kultury i ludzi Kościoła w służbie człowiekowi. Do artystów i dziennikarzy (19.11.1980)*, „L'Osservatore Romano” 1981, nr 2, s. 19.

starszych – Jan Paweł II stwierdził – że środki przekazu mogą ułatwić „ludziom starszym w patrzeniu z realizmem i pogodą ducha na ten okres czasu swojego życia, ułatwią im przekazywanie innym własnych energii intelektualnych, moralnych i fizycznych, gdy pozostaną dalej zaangażowani w dziedzinie humanistycznej, wychowawczej, społecznej i religijnej; pomogą wypełnić ich długie godziny milczenia treściami kulturowymi i ułatwią dialog z Bogiem”⁵⁸.

Warto zauważyć, że pod wpływem znaczenia mediów powstał nowy imperatyw w relacji do nadawców i odbiorców, którym jest troska o etyczną wrażliwość. Papieska prośba o postępowanie zgodne z zasadami deontologii dziennikarskiej, gdy „nadarzają się okazje do przedstawienia w różnego typu mass mediach orędzia nadziei i pojednania z Bogiem”⁵⁹ jest niezwykle aktualna. Zlekceważenie jej spowoduje pojawienie się pokusy tworzenia skrótowych dróg i sterowanych przepisów zakazujących i nakazujących. Tymczasem poprzestanie na samych przepisach nie wystarczy⁶⁰, gdyż prawdziwa wolność polega na czynieniu dobra. Jest to wolność dająca się „prowadzić przez Ducha Bożego, i właśnie to poddawanie się Duchowi Bożemu jest sposobem wyzwiania się spod prawa”⁶¹. Dlatego, gdy ludzie mają „wolny dostęp do odpowiadających prawdzie i dosta-

⁵⁸ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu a problemy ludzi starszych. Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (10.05.1982)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, s. 877.

⁵⁹ Jan Paweł II, *Religia w środkach przekazu. Orędzie na XXIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (24.01.1989)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, s. 902.

⁶⁰ Por. J. Chrapek, *Świat, zbawienie i telewizja. Z biskupem Janem Chrapkiem rozmawiają Barbara Czajkowska i Dorota Maciejewska*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2001, s. 153.

⁶¹ Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu. Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, t. I, Wydawnictwo „M”, Kraków 2007, s. 92.

tecznych informacji, mogą poszukiwać dobra wspólnego i przywoływać do odpowiedzialności autorytety publiczne, właśnie do tego powołane⁶².

Podsumowanie

Reasumując warto podkreślić, że istotą edukacji medialnej w przekazie papieskim jest percepcja medialna zakładająca edukację informacyjną. Ma ona na celu właściwe przygotowanie się do życia w społeczeństwie informacyjnym. Chodzi nie tylko o szkołę odbioru serwowanych informacji, ale nade wszystko o umiejętność ich promowania. Do istoty edukacji medialnej należą trzy elementy: umiejętność dostrzegania w mediach możliwości dobrego i pozytywnego działania, poszanowanie praw osobowych i wartości religijnych i kulturowych, a także selektywna i krytyczna postawa wobec nieodpowiedzialnych przekazów medialnych. Oznacza to, że media zobowiązane są nie tylko do stania na straży wolności powiązanej z odpowiedzialnością, ale także do budowania dobra wspólnego, a nie tylko wąsko pojętych grup społecznych. Istota edukacji medialnej w wizji papieskiej zakłada deontologię dziennikarską i zmysł krytyczny w codzienności.

⁶² Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie autentycznego pokoju w świecie Pacem in terris. Orędzie na XXXVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* (24.01.2003), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, s. 942.

Bibliografia

- Benedykt XVI, *Elementarz Benedykta XVI – Josepha Ratzingera dla pobożnych, zbuntowanych i szukających prawdy*, M. Zawada (red.), Wydawnictwo Literackie, Kraków 2008.
- Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*.
- Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu. Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, t. I, Wydawnictwo „M”, Kraków 2007.
- Benedykt XVI, *Kościół musi się wciąż nawracać. Spotkanie z katolikami zaangażowanymi w Kościele i społeczeństwie (Fryburg, 25.09.2011)*, „L' Osservatore Romano” 2011, nr 12, s. 39.
- Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania (21.01.2008)*, „L' Osservatore Romano” 2008, nr 4, s. 4–5.
- Benedykt XVI, *Orędzie na 40 Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Środki przekazu: sieć komunikowania, wspólnoty i współdziałania (2006)*, Watykan 2006.
- Benedykt XVI, *Paweł, Apostoł Narodów*, Edycja świętego Pawła, Częstochowa 2008.
- Benedykt XVI, *Przemówienie do młodych zgromadzonych na Błoniach w Krakowie (27.05.2006)*, w: *Benedykt XVI – pielgrzymka do Polski (2006)*, K. Kolenda-Zaleska, W. Bonowicz (red.), Znak, Kraków 2006, s. 95.
- Benedykt XVI, *Świątość świata*, Znak, Kraków 2011.
- Biskupi katoliccy Anglii i Walii, *Wspólne dobro a nauczanie społeczne Kościoła katolickiego. List Konferencji biskupów katolickich Anglii i Walii (Londyn, 21.10.1996)*, w: *Kościół wobec współczesnych problemów życia gospodarczego. Społeczne dokumenty episkopatów*, S. Fel, J. Kupny (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2002.
- Chrapek J., *Świat, zbawienie i telewizja. Z biskupem Janem Chrapkiem rozmawiają Barbara Czajkowska i Dorota Maciejewska*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2001.
- Drzewiecki P., *Edukacja medialna w Kościele*, w: *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, M. Przybysz, K. Marcyński (red.), Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2011.
- Goisis G., *Jan Paweł II i mass media*, „Społeczeństwo” 1996, nr 4, s. 658.
- Jan Paweł II, *Adhortacja „Pastores gregis”*.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptoris missio”*.

- Jan Paweł II, *Głosić Chrystusa na progu nowego tysiąclecia. Orędzie na XXXIV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* (24.01.2000), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 933.
- Jan Paweł II, *Kino jako nośnik kultury i wartości* (1.01.1995), w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, A. Lewek (red.), Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2008, s. 113.
- Jan Paweł II, *Kontynuujcie dzieło ewangelizacji w środkach społecznego przekazu. W 25-lecie Włoskiej Federacji Tygodników Katolickich*, 28.11.1992, „L'Osservatore Romano” 1992, nr 3, s. 37.
- Jan Paweł II, *List apostolski „Il Rapido sviluppo”*.
- Jan Paweł II, *Media w rodzinie: ryzyko i bogactwo. Orędzie na XXXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* (24.01.2004), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 946.
- Jan Paweł II, *Misja dziennikarza wymaga kompetencji zawodowej i odpowiedzialności moralnej. Do 1200 dziennikarzy z różnych organizacji* (27.01.1984), w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, A. Lewek (red.), Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2008, s. 249.
- Jan Paweł II, *Prawa i obowiązki ludzi mediów. Do przedstawicieli prasy międzynarodowej*, 22.05.1982, „L'Osservatore Romano” 1982, nr 7–8, s. 21.
- Jan Paweł II, *Prawda musi być źródłem i kryterium wolności także w informacji. Do katolickiej Unii Prasy Włoskiej* (10.02.1989), w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, A. Lewek (red.), Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2008, s. 266.
- Jan Paweł II, *Religia w środkach przekazu. Orędzie na XXIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* (24.01.1989), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 902.
- Jan Paweł II, *Środki przekazu cenną pomocą dla tych, którzy szukają Ojca. Orędzie na XXXIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* (24.01.1999), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 930.
- Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu a problemy ludzi starszych. Orędzie na XVI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* (10.05.1982), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 877.
- Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie autentycznego pokoju w świetle Pacem in terris. Orędzie na XXXVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* (24.01.2003), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 942.

- Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie wzajemnego zrozumienia między narodami. Orędzie na XXXIX Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* (24.01.2005), w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 948.
- Jan Paweł II, *Wolny głos Kościoła w obronie narodów i praw. W rozgłosni Radia Watykańskiego*, 15.06.1991, w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, A. Lewek (red.), Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2008, s. 363.
- Jan Paweł II, *Współpraca twórców kultury i ludzi Kościoła w służbie człowieka. Do artystów i dziennikarzy* (19.11.1980), „L'Osservatore Romano” 1981, nr 2, s. 19.
- Jan XXIII, *Encyklika „Pacem in terris”*.
- Kapuściński R., *Autoportret reportera*, Znak, Kraków 2003.
- McQuail D., *Teoria komunikowania masowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Navarro-Valls J., *Rzecznik. Krok w krok za Janem Pawłem II*, Fronda, Warszawa 2009.
- Nęcek R., „Świadectwo” na ekranie”, „Posłaniec” 2008, nr 11, s. 59.
- Nęcek R., *Film o cudach dnia powszedniego*, „Gazeta Wyborcza”, 18–19.10.2008, s. 4.
- Nęcek R., *Jak ewangelizować przez media? Na kanwie społecznego nauczania Kościoła*, „Życie Konsekrowane” 2009, nr 1, s. 91.
- Nęcek R., *Okiem rzecznika*, Dom Wydawniczy Rafael, Kraków 2007, s. 88.
- Nęcek R., *Sukces „Świadectwa” w Chicago*, „Gość Niedzielny”, 17.05.2009 s. 6.
- Nycz K., *Uczymy się korzystać z mediów*, w: *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, M. Przybysz, K. Marcyniński (red.), Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2011.
- Papieska Rada do spraw Środków Społecznego Przekazu, „Aetatis novae”. *Instrukcja duszpasterska o przekazie społecznym w dwudziestą rocznicę Instrukcji „Communio et progressio”*, Watykan 1992.
- Piwowski W., *ABC katolickiej nauki społecznej*, Legnica 1998, s. 81–82.
- Poettering H.G., *Korzenie jedności Europy i wyzwania przyszłości*, w: *Wkład chrześcijan w zjednoczenie Europy. Rola Kościoła katolickiego w procesie integracji europejskiej*, S. Raabe (red.), Warszawa 2011, s. 36.
- Ravasi G.F., *Nowy „dziedzinec pogan” w sieci. Watykańskie spotkanie blogerów*, „L'Osservatore Romano” 2011, nr 10–11, s. 57–58.

- Skowrońska M., „Świadectwo” dobrze przyjęte w USA, „Gazeta Wyborcza”, 11.05.2009, s. 4.
- Sobór Watykański II, *Inter mirifica. Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli*, Watykan 1963.
- Starzak G., *Zagadka Przemysława Hausera. Portret*, „Dziennik Polski”, 8.05.2009 s. D5.
- Tischner J., *Nieszczęsny dar wolności*, Znak, Kraków 1998.
- Tischner J., Żakowski J., *Tischner czyta Katechizm*, Znak, Kraków 2009.
- Toso M., *Mass media dzisiaj w świetle nauki społecznej Kościoła*, „Społeczeństwo” 2001, nr 2, s. 221.
- Zwoliński A., *Obraz w relacjach społecznych*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004.

Istota edukacji medialnej w nauczaniu Jana Pawła II

Abstrakt

Artykuł podejmuje refleksję nad istotą edukacji medialnej w nauczaniu Jana Pawła II, ukazując ją jako integralny element procesu ewangelizacji współczesnego świata. Papież, dostrzegając ogromny wpływ mediów na kształtowanie świadomości społecznej, akcentował potrzebę rozwijania percepcji medialnej, która nie tylko umożliwia świadome odbieranie treści, ale także stanowi ważne narzędzie w głoszeniu Ewangelii. W tym kontekście zostają omówione trzy kluczowe aspekty papieskiego przesłania: znaczenie odpowiedzialnej percepcji medialnej, konieczność krytycznego spojrzenia na media w służbie wolności oraz rola mediów w demaskowaniu niesprawiedliwości i budowaniu dobra wspólnego. Edukacja medialna, zgodnie z nauczaniem Jana Pawła II, nie ogranicza się do technicznej sprawności, lecz jest formacją sumienia, prowadzącą do odpowiedzialnego i etycznego korzystania z przekazu medialnego.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, edukacja medialna, percepcja medialna, etyka mediów

The essence of media education in the teaching of John Paul II

Abstract

The article reflects on the essence of media education in the teaching of John Paul II, presenting it as an integral part of the evangelization of the contemporary world. The Pope, recognizing the significant influence of media on shaping social consciousness, emphasized the need to develop media perception, which not only enables conscious reception of content but also serves as an important tool for proclaiming the Gospel. In this context, three key aspects of the papal message are discussed: the importance of responsible media perception, the necessity of a critical approach to media in the service of freedom, and the role of media in exposing injustice and building the common good. According to the teaching of John Paul II, media education is not limited to technical competence but is a formation of conscience that leads to responsible and ethical use of media communication.

Keywords: John Paul II, media education, media perception, media ethics

Nota biograficzna

Robert Nęcek – dziennikarz, profesor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. Kierownik Katedry Edukacji Medialnej. Konsultor ds. Mediów Konferencji Episkopatu Polski. Wyróżniony nagrodą rektorską za wybitne osiągnięcia naukowe i organizacyjne (2010, 2017). Laureat nagrody Feniksa Specjalnego (2017). Odznaczony złotą odznaką św. Floriana Mazovia II klasy za wyjątkową skuteczność i kompetencje medialne. Uhonorowany tytułem „Zasłużony dla Gminy Nowy Targ” przez Radę Gminy (2022). Od 2022 roku członek redakcji „Humanities and Social Sciences” w Nowym Jorku. Prezbiter Archidiecezji Krakowskiej.

Damian Wąsek

ORCID: 0000-0003-1349-1411

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Wrażliwość św. Jana Pawła II na „wierzących inaczej”

Wprowadzenie

Sobór Watykański II postawił przed Kościołem katolickim zadanie budowania dialogu zarówno z wyznawcami innych religii (*Nostra aetate*), jak i innych wyznań chrześcijańskich (*Unitatis redintegratio*). Jednym z głównych celów pontyfikatu Jana Pawła II była realizacja tego dziedzictwa. Patrząc z perspektywy czasu, wydaje się jednak, że za słowami i gestami papieża z Polski stało nie tylko pragnienie recepcji wspomnianych dokumentów soborowych, ale szczególna wrażliwość na tych, którzy „wierzą inaczej”, zarówno w perspektywie międzyreligijnej, jak i wewnątrzchrześcijańskiej.

Celem tego tekstu jest spojrzenie na wybrane akcenty w aktywności papieża w zarysowanych powyżej przestrzeniach. Nie będzie to kompleksowe, monograficzne przedstawienie wszystkich jego inicjatyw. Wybrałem po jednym wydarzeniu związanym z różnymi śro-

dowiskami „wierzących inaczej”, by pokazać szczególną otwartość i szacunek Jana Pawła II w szeroko rozumianej przestrzeni religijnej. Najpierw zaprezentuję pole dialogu ekumenicznego, a później międzyreligijnego.

1. Kościół prawosławny: wezwanie do reformy papiestwa

W obszarze wyznań chrześcijańskich najbliższe doktrynalnie Kościołowi katolickiemu jest prawosławie. Jan Paweł II z dużym zaangażowaniem dążył do odbudowania jedności z tym Kościołem siostrzanym. Jedną z podstawowych przeszkód na tej drodze jest kwestia formy sprawowania prymatu papieskiego. W tym kontekście w encyklice *Ut unum sint* papież zapisał słowa, które wydają się wciąż najistotniejszym i najbardziej nośnym przesłaniem ekumenicznym tamtego pontyfikatu. Czytamy:

To, co dotyczy jedności wszystkich chrześcijańskich Wspólnot, wchodzi oczywiście w zakres spraw objętych posługą prymatu. Jako Biskup Rzymu dobrze wiem – i stwierdziłem to po raz kolejny w niniejszej encyklice – że pełna i widzialna komunია wszystkich Wspólnot, w których mocą wierności Boga zamieszkuje Jego Duch, jest gorącym pragnieniem Chrystusa. Jestem przekonany, że ponoszę w tej dziedzinie szczególną odpowiedzialność, która polega przede wszystkim na dostrzeganiu ekumenicznych dążeń większości chrześcijańskich Wspólnot i na wsłuchiwaniu się w kierowaną do mnie prośbę, abym znalazł taką formę sprawowania prymatu, która nie odrzucając bynajmniej istotnych elementów tej misji, byłaby otwarta na nową sytuację. (...) Modłę się gorąco do Ducha Świętego, by obdarzył nas swoim światłem i oświecił wszystkich pasterzy i teologów naszych Kościo-

łów, abyśmy wspólnie poszukiwali takich form sprawowania owego urzędu, w których możliwe będzie realizowanie uznawanej przez jednych i drugich posługi miłości¹.

Choć w tekście encykliki jest mowa o chrześcijańskich wspólnotach w ogóle, nie ulega wątpliwości, że to właśnie bracia prawosławni są głównym adresatem tego apelu. W kolejnych latach po promulgacji papieskiego dokumentu pojawiało się wiele propozycji zmian, wychodzących z różnych środowisk. Część z nich zredagowali teologowie prawosławni, a jedną z najciekawszych jest koncepcja Oliviera Clémenta, zaprezentowana w książce *Rzym inaczej. Prawosławny wobec papiestwa*². Francuski myśliciel zaproponował zbudowanie nowej wizji zarządzania Kościołem w oparciu o źródła z pierwszego tysiąclecia chrześcijaństwa, sugerując, że taka usunęłaby wiele przeszkód na drodze do jedności.

Ostatecznie nie udało się znaleźć kierunków reformy papiestwa, ale kwestia wciąż pozostaje otwarta, czego dowodem jest dokument Dykasterii do spraw Popierania Jedności Chrześcijan zatytułowany *Biskup Rzymu. Prymat i synodalność w dialogach ekumenicznych oraz w odpowiedziach na encyklikę „Ut unum sint”*³.

¹ Jan Paweł II, *Encyklika „Ut unum sint” o działalności ekumenicznej*, nr 95, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25051995_ut-unum-sint.html (dostęp: 22.12.2024).

² Prezentowane tu uwagi pochodzą głównie z książki: O. Clément, *Rzym inaczej. Prawosławny wobec papiestwa*, M. Żurowska (tłum.), Wydawnictwo Księży Marianów, Warszawa 1999, s. 11–23.

³ Dicastery for Promoting Christian Unity, *The Bishop of Rome. Primacy and synodality in the ecumenical dialogues and in the responses to the Encyclical „Ut unum sint”. A study document*, 2024, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2024.

2. Prawosławne Kościoły orientalne: wspólna deklaracja dotycząca tajemnicy Wcielenia

Interesującym wątkiem pontyfikatu Jana Pawła II jest jego relacja do orientalnych Kościołów prawosławnych. Jedną z podstawowych kwestii doktrynalnych, które różniły katolików i wyznawców wspomnianych wspólnot, jest podejście do natur w Chrystusie. Sobór w Chalcedonie w 451 roku zdefiniował, że w jednej osobie Syna Bożego są dwie natury. Niektóre Kościoły orientalne nie przyjęły tej formuły, idąc najczęściej za Cyrylem Aleksandryjskim, który mówił o jednej wcielonej naturze Słowa Bożego. Na tym tle narosło wiele nieporozumień, z których najpoważniejsze wiązały się z oskarżeniami ze strony zwolenników Chalcedonu wobec niektórych wspólnot na Wschodzie o monofizytyzm w duchu Eutychesa – twierdził on, że człowieczeństwo Jezusa zostało podporządkowane Jego boskości. Tak powstała schizma, której skutki trwały do drugiej połowy XX wieku.

Po Soborze Watykańskim II niektórzy z patriarchów wschodnich rozpoczęli dialog z Kościołem katolickim, w rezultacie w 1971 roku osiągnięto porozumienie z Kościołem syryjskim, a w 1973 roku z Koptami. Jan Paweł II kontynuował ten proces, uzyskując wspólne stanowisko z Kościołem etiopskim w 1994 roku. Znaczącym krokiem na tej drodze była Wspólna Deklaracja Chrystologiczna, którą podpisali papież i Mar Dinkha IV, patriarcha Asyryjskiego Kościoła Wschodu, w 1994 roku. Obydwaj przywódcy religijni nie tylko zgodzili się co do natury wiary w Chrystusa, ale zobowiązali, że uczynią „wszystko co możliwe, aby usunąć przeszkody, które wyrosły w przeszłości i które jeszcze nam przeszkadzają, by dojść do wspólnej komunii między naszymi Kościołami, aby lepiej odpowie-

dzieć wołaniu Chrystusa, o jedność swych uczniów, jedność, która oczywiście winna się wyrażać w sposób widzialny”⁴. W 1996 roku papież podpisał też wspólną deklarację z ormiańskim katolikiem Karekinem I, w której zapisano słowa o wspólnej wierze w Boga i Jezusa Chrystusa.

3. Luteranie: spotkanie w Roskilde

Podczas pielgrzymki apostolskiej do Norwegii, Islandii, Finlandii, Danii i Szwecji, 6 czerwca 1989 roku Jan Paweł II odwiedził kościół lutherański w Roskilde w Danii. Było to bardzo wymowne wydarzenie, ponieważ katedra ta jest z jednej strony miejscem pełnym elementów związanych z historią Danii (między innymi mieści wiele nagrobków królów i królowych Danii), a z drugiej strony, jest niemyym świadkiem dramatu rozbicia chrześcijaństwa, ponieważ jeszcze przed reformacją pełniła swą rolę jako kościół rzymskokatolicki. Wizyta Jana Pawła II była pierwszą w tym miejscu pielgrzymką biskupa Rzymu i papież pragnął, by przyniosła nadzieję na „zburzenie murów, które powstały w ciągu tych pięciuset lat, dzieląc nas i nadal czyniąc nas wrogimi wobec siebie nawzajem”. Warto zwrócić uwagę na dwa wątki z papieskiego przemówienia.

Po pierwsze, Jan Paweł II modlił się o błogosławieństwo dla zwierzchników wspólnoty lutherańskiej w misji duszpasterskiej opieki nad powierzonymi im wiernymi. Ta modlitwa była możliwa, ponieważ papież potwierdził, że „dzięki darowi łaski chrztu i głoszenia Ewangelii, którą przyniósł nam Chrystus, pozostajemy związani ze sobą wspólnym dziedzictwem”. Cytując soborowy Dekret o ekume-

⁴ Jan Paweł II, Mar Dinkha IV, *Wspólna deklaracja chrystologiczna Kościoła Katolickiego i Asyryjskiego Kościoła Wschodu*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1997, t. 35, nr 2, s. 351.

nizmie *Unitatis redintegratio*, podkreślił, że Duch Chrystusa posługuje się również luteranami jako narzędziami zbawienia.

Po drugie, papież podzielił się refleksją na temat roli Marcina Lutra w przestrzeni przeszkód na drodze do zgody. Przyznał, że głębokie rany, które wciąż nie zostały zagojone, łączą się z ekskomuniką, która ponad czterysta pięćdziesiąt lat temu została nałożona na niemieckiego duchownego. Jak podkreślił, Kościół katolicki jest już świadomy, że ekskomunika dotyczy żyjących, więc skończyła się w momencie śmierci Lutra i nie jest już problemem. Co więcej, współczesne badania wskazują, że za rozłamem w XVI wieku stały skomplikowane sploty wydarzeń historycznych, społecznych, politycznych i religijnych, a sam Luter był człowiekiem głęboko religijnym i zatroskanym o wieczne zbawienie. Dziś więc nie można ograniczać się do potępień, tym bardziej, że niektóre postulaty Lutra dotyczące reformy znalazły posłuch u katolików, szczególnie w perspektywie Soboru Watykańskiego II. W tym kontekście Jan Paweł II powtórzył słowa, które wypowiedział wcześniej w Niemczech: „«Przestańmy więc sądzić jedni drugich» (Rz 14, 13). Ponownie odpowiedzmy przed sobą nawzajem za nasze grzechy. Także w świetle łaski jedności aktualne jest zdanie świętego Pawła: «Wszyscyśmy zgrzeszyli» (Rz 3, 23). Z całą uczciwością musimy skonfrontować się, porozmawiać i wyciągnąć wnioski”. Zacytował również i przyjął jako własne słowa papieża Hadriana VI z 1523 roku: „Dlatego wszyscy powinniśmy oddawać chwałę Bogu i ukorzyć się przed Nim. Niech każdy z nas rozważy, dlaczego upadł, i osądzi siebie, zamiast być sądzonym przez Boga w dniu gniewu”⁵.

⁵ Por. Giovanni Paolo II, *Incontro con i vescovi della Chiesa luterana di Danimarca* (06.06.1989), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1989/june/documents/hf_jp-ii_spe_19890606_roskilde.html (dostęp: 22.12.2024).

4. Judaizm: wspólny koncert

Historia relacji Jana Pawła II i wyznawców judaizmu jest długa i wielowymiarowa. Można zaryzykować stwierdzenie, że wrażliwość papieża na Żydów ma swoje korzenie już w jego wychowaniu i doświadczeniach polskich, a akcenty podczas pontyfikatu są w pewnym stopniu kontynuacją wcześniejszych wydarzeń.

Najczęściej w opisywanym tu kontekście przywołuje się wizytę papieża w rzymskiej synagodze. Mniej znanym i niestandardowym gestem był koncert zorganizowany w auli Pawła VI w Watykanie 7 kwietnia 1994 roku, którego celem było upamiętnienie Holocaustu. Kardynał Edward Idris Cassidy, którego Jan Paweł II w 1989 roku uczynił przewodniczącym Sekretariatu do spraw Promowania Jedności Chrześcijan, napisał, że była to inicjatywa, która przemówiła głośniejszemu, niż regularne, oficjalne spotkania międzyreligijne⁶. W dniu koncertu, przed południem, papież przyjął na audiencji Żydów ocalałych z Holocaustu, tłumacząc im między innymi symbolikę świec menory, które miały zapłonąć podczas wieczornego wydarzenia muzycznego. Jak zaznaczył, miały one przypominać długą historię antysemityzmu, którego punktem kulminacyjnym była właśnie nazistowska zagłada. Przypominając losy relacji chrześcijańsko-żydowskich z tego okresu oraz poświęcenie wielu duszpasterzy i katolików, którzy przy wielkim ryzyku pomagali Żydom, Jan Paweł II zaznaczył, że chrześcijanie i Żydzi wciąż mają bardzo wiele do zaferowania społeczeństwom szukającym linii oddzielającej dobro od zła i nurtom podatnym na wartości promujące śmierć i zniszczenie⁷.

⁶ Por. E.I. Cassidy, *Ecumenism and interreligious dialogue. Unitatis redintegratio, Nostra aetate*, Paulist Press, New York 2005, s. 210–212.

⁷ Por. Jan Paweł II, *Address to a Group of Jewish Leaders and Persons Responsible for the Organization of the Concert in Commemoration of the Shoah (7.04.1994)*,

W ramach samego spektaklu muzycznego Królewska Orkiestra Filharmoniczna pod batutą Gilberta Levine'a wykonała między innymi *Kol Nidrei* Maxa Brucha i *Kadisz (III Symfonia)* Leonarda Bernsteina, z narracją Richarda Dreyfussa. Na widowni, obok papieża, zasiadł naczelny rabin Rzymu Elio Toaff oraz uczestnicy porannej audycji.

Na zakończenie koncertu Jan Paweł II przemówił znowu, wypowiadając wzruszające słowa: „Wśród tych, którzy są z nami tego wieczoru, są tacy, którzy przeżyli straszne doświadczenia na własnym ciele, którzy przeszli przez ciemną pustynię, na której wydawało się, że wyszło samo źródło miłości. Wielu wtedy płakało, a ich lament nadal jest słyszalny. Słyszymy go również tutaj; nie umarł razem z nimi, ale wznosi się potężnie, boleśnie, rozdzierająco, mówiąc: «Nie zapomnij o nas». Jest skierowany do każdego”⁸.

5. Islam: wizyta w meczecie Omajjadów w Damaszku

Wielu komentatorów pontyfikatu Jana Pawła II nie ma wątpliwości, że powiedział o islamie więcej niż jego poprzednicy⁹. Także w tej materii nawiązywał do idei Soboru Watykańskiego II, a szczególnie do deklaracji *Nostra aetate*. Jednak nie tylko pragnienie realizacji reform soborowych stało za papieskim dialogiem katolicko-muzułmańskim, ale i osobiste doświadczenia związane z licznymi

https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1994/april/documents/hf_jp-ii_spe_19940407_shoah.html (dostęp: 22.12.2024).

⁸ Jan Paweł II, *Discorso al Termine del Concerto Eseguito in Commemorazione della «Shoah» Ebraica* (7.04.1994), nr 1, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1994/april/documents/hf_jp-ii_spe_19940407_concerto-shoah.html (dostęp: 22.12.2024).

⁹ Por. *Islam w dokumentach Kościoła i nauczaniu Jana Pawła II (1965–1996)*, E. Sakowicz (red.), Wydawnictwa Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1997.

pielgrzymkami apostołskimi. Największe kontrowersje na tym polu wzbudził gest papieża z 4 maja 1999 roku, gdy złożył on pocałunek na Koranie. Kontekstem dla tego gestu było zakończenie wizyty patriarchy Raphaela I, przywódcy Kościoła chaldejskiego w Iraku, wraz z delegacją duchownych islamskich z tego kraju, którzy podarowali Janowi Pawłowi świętą księgę islamu. Choć był to akt bardzo wymowny i często komentowany, w tym miejscu chciałbym przywołać inne wydarzenie, które wydaje się mieć większą wagę: wizytę w Syrii, a szczególnie odwiedzin meczetu Omajjadów w Damaszku, jednego z najstarszych i najważniejszych sanktuariów muzułmańskich.

Przemówienie papieża w meczecie rozpoczęło się zwrotem: „Drodzy muzułmańscy Przyjaciele”. Później papież poszukiwał wspólnych płaszczyzn, nawiązując do czci oddawanej św. Janowi Chrzcicielowi oraz troski wyznawców obydwu religii o miejsca, które służą modlitwie, gdzie przeżywają ważne momenty w życiu, kształtują tożsamość religijną i otrzymują edukację w kwestiach wiary. By docenić te wspólne wartości – mówił Jan Paweł II – należy przekroczyć historyczne uprzedzenia. Biskup Rzymu wzywał, by wzmocnić wysiłki mające celu lepsze poznanie poglądów partnerów w dialogu, szczególnie wspólne zagadnienia na polu filozofii i teologii, bo tylko w ten sposób można zbudować dojrzałe więzi. Konieczne jest również wzajemne przebaczenie sobie krzywd z przeszłości. Wypowiedź papieża kończy się słowami: „Niech serca chrześcijan i muzułmanów zwróć się ku sobie nawzajem pełne braterstwa i przyjaźni, tak aby Wszechmocny pobłogosławił nas pokojem, który może pochodzić tylko z nieba. Jedynemu, Miłosiernemu Bogu niech będzie cześć i chwała na wieki wieków”¹⁰.

¹⁰ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie podczas wizyty w meczecie Ommajjadów – Damaszek, 6.05.2001*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/syria_ommajad_06052001.html (dostęp: 22.12.2024).

6. Hinduizm: szacunek wobec Mahatmy Gandhiego

1 lutego 1986 roku, podczas apostolskiej pielgrzymki do Indii, Jan Paweł II odwiedził Raj Ghat, gdzie znajduje się płyta upamiętniająca miejsce kremacji Mahatmy Gandhiego. Wyraził tam szacunek dla miejscowego zwyczaju, składając wieniec, symboliczny dar z kwiatów, i obchodząc pomnik bez obuwia w kierunku zgodnym ze wskazówkami zegara.

Podczas przemówienia padło wiele słów, które warto tu przywołać. Po pierwsze, znamienne są same określenia hinduskiego przywódcy. Jan Paweł II nazwał go apostołem pacyfizmu oraz – używając słów, które wypowiedział Pandit Jawaharal Nehru – kimś tak wyjątkowym, że trzeba stwierdzić: „Światło, które zajaśniało w tym kraju, nie było zwykłym światłem”. Choć to światło przez zamach zgasło, wciąż świeci się w sercach milionów mężczyzn i kobiet. Ten wątek skończył się wyznaniem papieża: „dziś jako pielgrzym pokoju przybyłem tutaj, aby oddać hołd Mahatmie Gandhiemu, bohaterowi ludzkości”.

Po drugie, Jan Paweł II doceniał i dziękował za ważne wątki z nauczania Mahatmy Gandhiego. Jednym z nich jest preferowana droga do osiągnięcia pokoju: „wyższość ducha i Satyagrahy, «siły prawdy», która zwycięża bez przemocy dzięki dynamizmowi właściwemu sprawiedliwemu działaniu”. Dzięki podejściu, którego przykład dał Gandhi, bardziej oczywistym staje się odrzucenie wszelkich form dyskryminacji, zwracanie uwagi na godność, równość i braterską solidarność wszystkich ludzi oraz akceptację i zrozumienie innych w pluralistycznym społeczeństwie.

Po trzecie, biografia i podejście do świata Mahatmy Gandhiego były dla papieża ilustracją błogosławieństw wypowiedzianych przez Jezusa. W tym kontekście biskup Rzymu wypowiedział słowa:

„przywódcy narodów i wszyscy mężczyźni i kobiety dobrej woli muszą wierzyć i działać z przekonaniem, że rozwiązanie leży w ludzkim sercu: «z nowego serca rodzi się pokój»... Mahatma Gandhi ujawnia nam swoje własne serce, powtarzając dziś tym, którzy słuchają: «Prawo miłości rządzi światem... Prawda triumfuje nad nieprawdą. Miłość zwycięża nienawiść...»”¹¹.

7. Szintości: audyencja generalna 28 lutego 1979 roku

Bardzo ciekawym akcentem międzyreligijnym podczas pontyfikatu Jana Pawła II była wizyta przedstawicieli szintoistów na audyencji generalnej 28 lutego 1979 roku. Papież w swoim przemówieniu podziękował Czcigodnemu Arcykapłanowi Nijo, Arcykapłanowi Sanktuarium Ise, oraz trzydziestu przybyłym tam przedstawicielom Shinto za to, że w imieniu całej społeczności szintoistycznej uhonorowali go przez swoją obecność. Wyraził też cześć dla tradycyjnej religii Japonii i potwierdził, że Kościół katolicki szanuje wszystko, co jest w niej prawdziwe, dobre i szlachetne. Udzielił też błogosławieństwa całemu narodowi japońskiemu.

W swoim przemówieniu biskup Rzymu zwrócił uwagę na kilka cennych wątków. Po pierwsze, zauważył, że dla szintoistów wszyscy ludzie są równi przed Bogiem, a przez to należy każdego traktować po bratersku. Po drugie, docenił szczególną wrażliwość wyznawców tej religii na piękno i harmonię w naturze, co może doprowadzić do uznania w niej objawienia Boga. Po trzecie, godna podziwu jest osobista asceza, której praktykowanie czyni serce człowieka coraz

¹¹ Por. John Paul II, *Address on Occasion of the Visit to the Funerary Monument of Raj Ghat Dedicated to Mahatma Gandhi (01.02.1986)*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1986/february/documents/hf_jp-ii_spe_19860201_raj-ghat.html (dostęp: 22.12.2024).

bardziej czystym. Wszystkie wspólne elementy były dla Jana Pawła II przesłanką, by myśleć i mówić o ściślejszym zjednoczeniu całej ludzkości¹².

8. Światowy Dzień Modlitwy o Pokój

Krystian Kałuża słusznie stwierdził, że międzyreligijne spotkania modlitewne w Asyżu, które z inicjatywy Jana Pawła II odbywały się w 1986 i 2002 roku, były bezprecedensowymi wydarzeniami w dotychczasowych dziejach całego chrześcijaństwa¹³. Pierwszy Światowy Dzień Modlitwy o Pokój okazał się bardzo udanym przedsięwzięciem, o czym świadczy fakt, że na modlitwie zgromadziło się 150 przedstawicieli dwunastu religii świata. Jak można się domyślać, inicjatywa ta miała przeciwników, którzy zarzucali papieżowi religijny synkretyzm czy kwestionowanie zasady wyjątkowości chrześcijaństwa na tle innych religii, a nawet zdradę¹⁴.

Sam Jan Paweł II odpierał te zarzuty, twierdząc, że w tym wydarzeniu nie chodzi o niwelowanie różnic między religiami, ale modlitwę w postawie wzajemnego szacunku. Nawiązując do *Nostra aetate*, we wspólnej modlitwie widział docenienie „śladów”, czyli „nasion” Słowa i „promieni” Jego prawdy. Wyraźnie mówił, że nie chodzi o to,

¹² Por. Giovanni Paolo II, *Udienza generale* (28.02.1979), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/audiences/1979/documents/hf_jp-ii_aud_19790228.html (dostęp: 22.12.2024).

¹³ Por. K. Kałuża, *Wkład św. Jana Pawła II w dialog międzyreligijny*, w: *Pontyfikat odnowy. Jak Jan Paweł II zmieniał Kościół*, D. Wąsek, M. Gilski, Ł. Piórkowski (red.), Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach/ Wydawnictwo «scriptum», Wadowice-Kraków 2024, s. 343.

¹⁴ Por. M. Seckler, *Synodos der Religionen. Das „Ereignis von Assisi“ und seine Perspektiven für eine Theologie der Religionen*, „Theologische Quartalschrift” 1989, t. 169, s. 5–6.

by modlić się razem w znaczeniu odmawiania wspólnej modlitwy, bo teologia religii nie pozwala na takie inicjatywy, ale o to, by „być obecnym, gdy inni się modlą; w ten sposób okazujemy szacunek dla modlitw innych i dla postawy innych wobec Boskości; jednocześnie dajemy im pokorne i szczerze świadectwo naszej wiary w Chrystusa, Pana wszechświata”¹⁵. Podsumowując Dzień Modlitwy przed pracownikami Kurii Rzymskiej, odwoływał się też do innych wątków z nauczania Soboru Watykańskiego II, sugerując, że spotkanie w Asyżu było krokiem na drodze do recepcji idei jedności pochodzenia i przeznaczenia rodziny ludzkiej oraz zilustrowaniem przekonania o znaczeniu i wartości religii niechrześcijańskich¹⁶.

Podsumowanie

Z przeglądu wybranych inicjatyw papieskich dotyczących dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego płynie kilka wniosków. Czetery z nich wydają się być kluczowe w perspektywie celu tego tekstu.

Po pierwsze, wrażliwość papieża na „wierzących inaczej” wyraża się w używanych zwrotach. W przeciwieństwie do wypowiedzi wielu biskupów Rzymu sprzed Soboru Watykańskiego II, nie posługiwał się on takimi terminami jak „odstępcy”, „dysydenci” czy „heretycy”, ale mówił: „bracia” lub „przyjaciele”.

¹⁵ Por. Giovanni Paolo II, *Udienza generale* (22.11.1986), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/audiences/1986/documents/hf_jp-ii_aud_19861022.html (dostęp: 22.12.2024).

¹⁶ Por. Giovanni Paolo II, *Discorso alla Curia Romana per gli auguri di Natale* (22.12.1986), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1986/december/documents/hf_jp-ii_spe_19861222_curia-romana.html (dostęp: 22.12.2024).

Po drugie, wrażliwość ta ujawnia się w szacunku do tradycji religijnych innych wyznawców. Obserwowaliśmy to między innymi w zachowaniu papieża w Indiach czy wobec wyznawców judaizmu i islamu.

Po trzecie, wrażliwość nie prowadzi do ignorowania różnic w wierze, a więc do synkretyzmu religijnego. Papież koncentrował się wprawdzie na tym, co łączy ludzi, ale wspominał również, że wciąż są na drodze do jedności przeszkody, których nie udało się usunąć.

Po czwarte, wrażliwość nie łączy się z wezwaniem do zapominania o trudnych momentach z historii relacji między Kościołem katolickim a innymi wyznaniem chrześcijańskimi i religiami. Jan Paweł II zdawał sobie sprawę z tego, że o wielu ranach nie da się zapomnieć, podkreślał to i proponował drogę wzajemnego wyznawania win i przebaczenia.

W encyklice *Redemptor hominis* papież przypomniał wezwanie Soboru Watykańskiego II i Pawła VI do dialogu w ramach wielkiego obszaru ludzkości, który pokryty jest mapą różnych religii¹⁷. Napisał tam także, że każdy człowiek „ma swoją własną historię życia, a nade wszystko swoje własne «dzieje duszy»”¹⁸. Wydaje się, że ta świadomość różnorodności wynikającej z wielu skomplikowanych czynników towarzyszyła Janowi Pawłowi II i sprawiała, że wrażliwość na inne formy wyrażania wiary była dla niego postawą naturalną.

¹⁷ Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor Hominis”*, nr 11, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis.html (dostęp: 22.12.2024).

¹⁸ Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor Hominis”*, nr 14.

Bibliografia

- Cassidy E.I., *Ecumenism and interreligious dialogue. Unitatis redintegratio, Nostra aetate*, Paulist Press, New York 2005.
- Clément O., *Rzym inaczej. Prawosławny wobec papieżstwa*, M. Żurowska (tłum.), Wydawnictwo Księży Marianów, Warszawa 1999.
- Dicastery for Promoting Christian Unity, *The Bishop of Rome. Primacy and synodality in the ecumenical dialogues and in the responses to the Encyclical „Ut unum sint”. A study document*, 2024, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2024.
- Giovanni Paolo II, *Discorso alla Curia Romana per gli auguri di Natale (22.12.1986)*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1986/december/documents/hf_jp-ii_spe_19861222_curia-romana.html (dostęp: 22.12.2024).
- Giovanni Paolo II, *Incontro con i vescovi della Chiesa luterana di Danimarca (06.06.1989)*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1989/june/documents/hf_jp-ii_spe_19890606_roskilde.html (dostęp: 22.12.2024).
- Giovanni Paolo II, *Udienza generale (22.11.1986)*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/audiences/1986/documents/hf_jp-ii_aud_19861022.html (dostęp: 22.12.2024).
- Giovanni Paolo II, *Udienza generale (28.02.1979)*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/audiences/1979/documents/hf_jp-ii_aud_19790228.html (dostęp: 22.12.2024).
- Islam w dokumentach Kościoła i nauczaniu Jana Pawła II (1965–1996)*, E. Sakowicz (red.), Wydawnictwa Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1997.
- Jan Paweł II, *Address to a Group of Jewish Leaders and Persons Responsible for the Organization of the Concert in Commemoration of the Shoah (7.04.1994)*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1994/april/documents/hf_jp-ii_spe_19940407_shoah.html (dostęp: 22.12.2024).
- Jan Paweł II, *Discorso al Termine del Concerto Eseguito in Commemorazione della «Shoah» Ebraica (7.04.1994)*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1994/april/documents/hf_jp-ii_spe_19940407_concerto-shoah.html (dostęp: 22.12.2024).
- Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor Hominis”*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis.html (dostęp: 22.12.2024).

- Jan Paweł II, *Encyklika „Ut unum sint” o działalności ekumenicznej*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25051995_ut-unum-sint.html (dostęp: 22.12.2024).
- Jan Paweł II, Mar Dinkha IV, *Wspólna deklaracja chrystologiczna Kościoła Katolickiego i Asyryjskiego Kościoła Wschodu*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1997, t. 35, nr 2.
- Jan Paweł II, *Przemówienie podczas wizyty w meczecie Ommajadów – Damaszek, 6.05.2001*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/syria_ommajad_06052001.html (dostęp: 22.12.2024).
- John Paul II, *Address on Occasion of the Visit to the Funerary Monument of Raj Ghat Dedicated to Mahatma Gandhi (01.02.1986)*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1986/february/documents/hf_jp-ii_spe_19860201_raj-ghat.html (dostęp: 22.12.2024).
- Kałuża K., *Wkład św. Jana Pawła II w dialog międzyreligijny*, w: *Pontyfikat odnowy. Jak Jan Paweł II zmieniał Kościół*, D. Wąsek, M. Gilski, Ł. Piórkowski (red.), Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach/Wydawnictwo «scriptum», Wadowice-Kraków 2024.
- Seckler M., *Synodos der Religionen. Das „Ereignis von Assisi“ und seine Perspektiven für eine Theologie der Religionen*, „Theologische Quartalschrift” 1989, t. 169.

Wrażliwość św. Jana Pawła II na „wierzących inaczej”

Abstrakt

Tekst podejmuje analizę wybranych gestów i wypowiedzi Jana Pawła II w kontekście dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego, ukazując jego szczególną wrażliwość wobec osób „wierzących inaczej”. Autor, koncentrując się na konkretnych wydarzeniach, takich jak między innymi spotkanie z luteranami w Roskilde, wizyta w rzymskiej synagodze, modlitwa w meczecie Omajjadów w Damaszku czy koncert upamiętniający Holokaust, wskazuje, że papieska postawa nie była jedynie realizacją zaleceń Soboru Watykańskiego II, lecz wynikała z głębokiego przekonania o potrzebie szacunku, otwar-

tości i pojednania. Wrażliwość papieża wyrażała się w języku dialogu, gestach szacunku dla tradycji innych religii oraz w uznaniu godności każdego człowieka. Jednocześnie Jan Paweł II potrafił łączyć postawę otwartości z wiernością katolickiej tożsamości, unikając zarówno synkretyzmu, jak i relatywizmu. Praca ukazuje papieża jako promotora kultury spotkania, którego działania pozostają aktualnym wzorem dla współczesnych relacji międzyreligijnych i ekumenicznych.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, dialog międzyreligijny, ekumenizm, Sobór Watykański II, religie świata, teologia dialogu

St. John Paul II's sensitivity to "believers differently"

Abstract

The text analyzes selected gestures and statements of John Paul II in the context of ecumenical and interreligious dialogue, revealing his particular sensitivity towards people of "different faiths." Focusing on specific events, such as the meeting with Lutherans in Roskilde, his visit to a synagogue in Rome, his prayer at the Umayyad Mosque in Damascus, and the concert commemorating the Holocaust, the author shows that the Pope's attitude was not merely an implementation of the recommendations of the Second Vatican Council, but stemmed from a deep conviction of the need for respect, openness, and reconciliation. The Pope's sensitivity was expressed in the language of dialogue, gestures of respect for the traditions of other religions, and recognition of the dignity of every human being. At the same time, John Paul II was able to combine openness with fidelity to his Catholic identity, avoiding both syncretism and relativism. The work presents the Pope as a promoter of a culture of encounter, whose actions remain a relevant model for contemporary interreligious and ecumenical relations.

Keywords: John Paul II, interreligious dialogue, ecumenism, Second Vatican Council, world religions, theology of dialogue

Nota biograficzna

Damian Wąsek – teolog, profesor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. W ramach działalności naukowej porusza głównie tematy związane z II Soborem Watykańskim, kierunkami reformy Kościoła oraz dialogiem nauka-wiara. Członek Polskiej Akademii Umiejętności (Komisja Filozofii Nauk), wice-przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce, członek zarządu Polskiego Towarzystwa Teologicznego, współpracownik Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prezbiter diecezji bielsko-żywieckiej.

✦
Bogdan Zbroja

ORCID: 0000-0002-9125-3913 |
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Biblijny obraz apostoła Piotra w kontekście życia i dzieł św. Jana Pawła II

Wprowadzenie

Apostoł Piotr, centralna postać wśród Dwunastu uczniów Jezusa, od wieków fascynuje teologów, biblistów i duszpasterzy. Tradycja chrześcijańska uznaje go filarem Kościoła, „Skałą”, na której Chrystus buduje swoją wspólnotę (Mt 16,18). Jednakże biblijny Piotr to nie postać jednowymiarowa: to człowiek, który jest porywczy, zaparł się Mistrza, ale po Zmartwychwstaniu doznał przebaczenia i zostaje ustanowiony pasterzem owiec Chrystusa (J 21,15–17). Ten wieloaspektowy obraz Piotra wywarł trwały wpływ na rozumienie eklezjologii i prymatu biskupa Rzymu, warunkując kształt papiestwa jako posługi służebnej, pasterskiej i integrującej.

W dziejach Kościoła dokonywano różnych interpretacji Piotrowej roli. Św. Jan Paweł II, papież przełomu XX i XXI wieku, stawiał czoła nowym wyzwaniom Kościoła: globalizacji, sekularyzacji, indyferentyzmowi religijnemu, kryzysom tożsamości kulturowej, oraz realizował wezwania Soboru Watykańskiego II do dialogu, współczesnienia i nowej ewangelizacji. W tym kontekście Jan Paweł II często podejmował biblijne wątki Piotrowe, w sposób twórczy łącząc tradycyjne rozumienie prymatu z nową wrażliwością na potrzeby współczesnego człowieka, a także nadając mu wymiar intensywnie misyjny, wspólnototwórczy i ekumeniczny. W jego nauczaniu Piotrowy urząd był nie tylko symbolicznym gwarantem jedności, lecz także ważnym punktem wyjścia do wprowadzania Kościoła w nowe przestrzenie dialogu, służby i świadectwa.

Celem niniejszego artykułu jest pogłębiona analiza biblijnego obrazu Piotra i jego reinterpretacji w myśli Jana Pawła II. U podstaw rozważań leżą kluczowe teksty Nowego Testamentu oraz współczesnej teologii eklesjalnej i ekumenicznej. Refleksja nad tym, jak papież-Polak czerpał inspiracje z postaci Piotra, pozwoli lepiej zrozumieć rolę prymatu we współczesnym Kościele, zwłaszcza w kontekście misji, jedności i dialogu religijnego.

1. Biblijny obraz apostoła Piotra

Piotr, znany pierwotnie jako Szymon, zostaje powołany przez Jezusa nad Jeziorem Galilejskim (Mk 1,16–18; Mt 4,18–20; Łk 5,1–11)¹. Ten prosty, niewykształcony rybak staje się pierwszym z uczniów i zajmuje szczególne miejsce w Ewangeliach synoptycznych i w Ewangelii Jana. W kluczowym momencie mesjańskiego

¹ Por. R.E. Brown, *An Introduction to the New Testament*, Doubleday, New York 1997, s. 132–134.

wyznania (Mt 16,16), kiedy Piotr rozpoznaje w Jezusie Mesjasza, Syna Bożego, Chrystus nazywa go „skałą” (*Petros*) i zapowiada zbudowanie Kościoła właśnie na tym fundamencie. W tradycji katolickiej uznaje się tę scenę za ustanowienie Piotrowego prymatu, nadanie mu szczególnego autorytetu doktrynalnego i dyscyplinarnego, a także trwałego związku z urzędem biskupa Rzymu².

Jednakże Piotr w Ewangeliach nie jest postacią bez skazy. W opisie Męki widzimy go zapierającego się Jezusa trzykrotnie (Mt 26,69–75), co dowodzi kruchości jego ludzkiej natury. Ten dramat słabości i winy zostaje jednak przemieniony po Zmartwychwstaniu, kiedy to Jezus nad Jeziorem Galilejskim trzykrotnie pyta Piotra o miłość (J 21,15–17). Scena ta ma ogromne znaczenie teologiczne: przebaczenie i odnowa misji pasterskiej czynią z Piotra wzór przywódcy, który na samym sobie doświadczył ludzkiej słabości i dzięki temu potrafi okazać miłosierdzie każdemu z wiernych Kościoła. Ta dialektyka upadku i podniesienia staje się centralnym paradygmatem Piotrowej posługi: autorytet w Kościele nie opiera się na ludzkiej doskonałości, lecz na doświadczeniu łaski, przebaczenia i zaproszenia do służby.

Dzieje Apostolskie (Dz 2–12) ukazują Piotra jako przełożonego całej wspólnoty jerozolimskiej, pierwszego głosiciela Ewangelii po Zesłaniu Ducha Świętego (Dz 2,14–41), cudotwórcę (Dz 3,1–10), orędownika misji wśród pogan (Dz 10–11), a także uczestnika kluczowych debat doktrynalnych (Dz 15). Ta narracja potwierdza, że już u początków chrześcijaństwa Piotr stanowił symbol jedności, otwarcia na Ducha Świętego i ludzi oraz autentyczności doktryny.

² Por. O. Cullmann, *Peter: Disciple, Apostle, Martyr*, SCM Press, London 1953, s. 23–29; U. Luz, *Matthew 8–20: A Commentary*, Fortress Press, Minneapolis 2001, s. 364–370; K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. 1, Pallottinum, Poznań 1992, s. 240–242.

W „Listach Piotrowych” ukazany jest jako wzór pasterza, troszczącego się o rozproszone wspólnoty (1 P 5,1–4) i zachęcającego do wytrwałości we wierze (2 P 1,1–11)³.

W interpretacji patrystycznej, potwierdzonej w rozwijającej się tradycji Kościoła, rola Piotra rozszerza się także na wymiar sukcesji apostoelskiej. Rzymska stolica, z którą Piotr jest związany przez tradycję męczeńską, staje się punktem odniesienia dla pojmowania prymatu, a ostatecznie prymatu papieskiego. W ten sposób biblijna symbolika i historyczna tradycja zlewają się, tworząc fundament dla doktryny prymatu Piotra – biskupa Rzymu.

2. Jan Paweł II a osoba i rola św. Piotra

Św. Jan Paweł II został wybrany na urząd biskupa Rzymu 16 października 1978 roku, w okresie przemian społeczno-kulturowych i recepcji Soboru Watykańskiego II, który akcentował kolegalność biskupów, uczestnictwo świeckich oraz dialog ze światem. W tym kontekście papież-Polak postrzegał Piotrową posługę nie jako statyczną i z góry zdefiniowaną przez tradycję, ale jako dynamiczny i rozwijający się charyzmat, zakorzeniony w biblijnej wizji, lecz otwarty na nowe sytuacje. Z pewnością pomogło mu w tym długoletnie bycie troskliwym i roztropnym pasterzem w archidiecezji krakowskiej (1964–1978).

W homilii inaugurującej pontyfikat (22 października 1978) Jan Paweł II odwołał się do symboliki kluczy Piotrowych, zapraszając wiernych na całym świecie, aby otworzyli drzwi Chrystusowi⁴.

³ Por. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Geoffrey Chapman, London 1990, s. 907–912.

⁴ Por. Jan Paweł II, *Homilia inaugurująca pontyfikat, 22.10.1978*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1978/documents/hf_jp-

Ta metafora otwartości i służby charakteryzowała jego pontyfikat przez kolejne dekady. Papież podkreślał, że Piotrowy prymat jest przede wszystkim posługą jedności, miłości i wierności Ewangelii, nie zaś formą autorytarnej władzy. W swej pierwszej encyklice: *Redemptor hominis* (1979) wskazywał na chrystocentryczny charakter posługi papieskiej, rozumianej jako kontynuacja misji Piotra, świadka Jezusa Zmartwychwstałego. Jan Paweł II zauważył także rolę Piotra w uniwersalizmie głoszenia Jezusa oraz wspólnototwórczym⁵.

W nauczaniu św. Jana Pawła II „Piotrowość” urzędu papieskiego jest integralnie związana z duchem Soboru Watykańskiego II, który wyraźnie zainspirował go do refleksji nad rolą Kościoła w całym świecie⁶. Papież często przypominał, że Piotr w Dziejach Apostolskich był tym, który osobiście przekraczał granice – kulturowe, religijne i geograficzne – by nieść Ewangelię do narodów pogańskich (Dz 10). Podobnie Kościół w czasach Jana Pawła II był wezwany do „wyjścia” ze skostniałych obszarów, podejmowania trudu nowej ewangelizacji w świecie laickim, często żyjącym „tak, jakby Boga nie było”⁷, dialogu z innymi religiami i roztropnego angażowania się w życie społeczne, polityczne, naukowe i kulturalne.

Jan Paweł II rozwinął teologiczny wymiar Piotrowej posługi również w perspektywie ekumenicznej. W encyklice *Ut unum sint*

-ii_hom_19781022_inizio-pontificato.html.

⁵ Por. Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1979, nr 4, 7, 9, 13, 19.

⁶ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 1968: *Gaudium et spes*, nr 4–45; *Dignitatis humanae*, nr 1–15; *Apostolicam actuositatem*, nr 2–8; *Ad gentes*, nr 2–9.

⁷ Por. *Homilia Mszy św. i beatyfikacji abpa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, o. Jana Beyzyma, ks. Jana Bałickiego i s. Sancji Janiny Szymkowiak, 18.08.2002*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/podroze/pl2002-08-18-jp2-hom.html?utm_source=chatgpt.com.

(1995) apelował o wspólną refleksję nad sposobem sprawowania prymatu Piotrowego, zapraszając inne Kościoły i wspólnoty chrześcijańskie do pomocy w przemyśleniu tej posługi, aby stała się bardziej czytelna i akceptowalna. Inspiracje biblijne były tu oczywiste: jeśli Piotrowy charyzmat w Ewangeliach ma służyć umacnianiu braci, to we współczesnym świecie powinien sprzyjać jedności, a nie podziałom. Jan Paweł II wyraźnie stwierdził, że Kościół katolicki jest gotów uczyć się od innych tradycji chrześcijańskich rozumienia, jak urząd Piotra może być pełniony w sposób bardziej uniwersalny i jednoczący uczniów Jezusa⁸.

Papież-Polak odwoływał się często do Janowej sceny nad Jeziorem Tyberiadzkim (J 21,15–17), interpretując ją jako konstytutywny moment dla zrozumienia pasterskiej misji Piotra. Ludzka słabość, miłość i przebaczenie, jakich tutaj Piotr doświadczył, stają się kluczem do pojmowania papieskiego prymatu jako posługi miłosierdzia i *communio*. Ten aspekt wyrażał się w licznych inicjatywach Jana Pawła II na rzecz pojednania, m.in. w historycznych gestach wobec Kościołów wschodnich (spotkania z patriarchą Konstantynopola), Kościołów protestanckich, a także w przeprosinach za grzechy ludzi Kościoła w przeszłości⁹.

W perspektywie misyjnej Piotrowa posługa w nauczaniu Jana Pawła II oznaczała konieczność nowej ewangelizacji. Papież wyraźnie widział analogię między misją Piotra w Dziejach Apostolskich, a współczesną koniecznością wyjścia Kościoła z „wieczernika” i odważnego głoszenia Ewangelii w świecie zsekularyzowanym, pełnym

⁸ Por. Jan Paweł II, *Ut unum sint*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1995, nr 88–96.

⁹ Por. *Homilia Ojca Świętego wygłoszona w Bazylice św. Piotra w „Dniu Przebaczenia”, 12.03.2000*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/dz_przebaczenia_12032000.html?utm_source=chatgpt.com.

kłamstwa i marginalizującym bliźnich. *Redemptoris missio* (1990) stanowi przykład dokumentu, w którym Papież odwoływał się do apostoelskich wzorców, w tym Piotrowego, podkreślając, że prymat Piotra powinien być impulsem do niesienia Dobrej Nowiny narodom, kulturom i nowym pokoleniom¹⁰.

Jan Paweł II interpretował też Piotrową posługę w świetle humanizmu chrześcijańskiego i troski o człowieka jako istotę materialno-duchową. W *Evangelium vitae* (1995) i *Veritatis splendor* (1993) podkreślał, że papieskie nauczanie moralne wywodzi się z wierności depozytowi wiary, którego Piotr ma strzec i głosić¹¹. Jak Piotrowa skała gwarantuje stabilność doktryny, tak posługa papieża w aspekcie moralnym ma chronić godność ludzką, życie i podstawowe prawa człowieka w obliczu dehumanizujących trendów społecznych. Piotr, doświadczony przebaczeniem, staje się figurą Kościoła wypełniającego misję miłosierdzia i solidarności.

3. Biblijna i Janopawłowa wizja Piotra: zbieżności, inspiracje i perspektywy

Hermeneutyka Piotrowej roli w nauczaniu Jana Pawła II opiera się na wiernym odczytaniu biblijnego obrazu i skonfrontowaniu go z aktualnymi wyzwaniami. Papież-Polak, czerpiąc z Pisma Świętego, wskazuje, że Piotrowość nie jest wyłącznie tytułem honorowym, lecz nieustającym zadaniem – troską o integralność doktryny, jedność Kościoła i głębię świadectwa, połączoną z empatią wobec ludzkich

¹⁰ Por. Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1990, nr 33–36.

¹¹ Por. Jan Paweł II, *Evangelium vitae*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1995, nr 28 i 82; Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1993, nr 27 i 114.

słabości i grzechów. Dzięki temu Piotrowy charyzmat staje się swoistym kluczem do eklezjologii *communio*, w której prymat i kolegialność nie wykluczają się, lecz wzajemnie wspierają i uzupełniają.

Ekumeniczny wymiar Piotrowego urzędu w myśli św. Jana Pawła II wskazuje na konieczność zrozumienia go jako posługi otwartej na modelowanie i rozwój. Biblijny Piotr, człowiek poszukujący i doświadczający głębokiej duchowej przemiany, może pomóc kształtować prymat jako posługę dialogu, słuchania innych tradycji chrześcijańskich i wspólnego odkrywania misterium prawdy. Ta perspektywa pozwala zastanowić się nad możliwościami rozwoju rozumienia urzędu papieskiego w duchu kolegialności, synodalności i większego zaangażowania innych Kościołów w proces refleksji nad wspólną jednością.

W nauczaniu św. Jana Pawła II reinterpretacja Piotra była szczególnie widoczna w kontekście nowej ewangelizacji. W adhortacji *Redemptoris missio* papież-Polak podkreślał misyjny wymiar posługi Piotra jako wzór dla współczesnego Kościoła, który, podobnie jak apostoł, musi wychodzić poza granice własnych środowisk¹². W analogii do biblijnego Piotra, który otworzył Kościół na pogan (Dz 10), św. Jan Paweł II nawoływał do głoszenia Ewangelii w świecie zglobalizowanym i zsekularyzowanym.

Papież-Polak inspirował się działalnością apostolską Piotra w Dziejach Apostolskich, wprowadzając nowe formy ewangelizacji i angażując różne grupy społeczne. Światowe Dni Młodzieży, zainicjowane w 1985 roku, stały się symbolem nowoczesnego podejścia do duszpasterstwa młodzieży. Św. Jan Paweł II naśladował Piotra, który głosił Ewangelię z entuzjazmem, napełniony Duchem Świętym, wychodząc do ludzi młodych. W czasie swego pontyfikatu

¹² Por. Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, nr 40.

Jan Paweł II odwiedził ponad 100 krajów. Papież-Polak realizował w sposób nieustrudzony misyjny aspekt Piotrowej posługi, przełamując często bariery kulturowe, polityczne i językowe. Były to bardzo czytelne gesty uniwersalności Kościoła, które nawiązywały do działalności Piotra jako apostoła narodów¹³.

Św. Jan Paweł II widział rolę Piotra jako obrońcy depozytu wiary, ale także jako strażnika godności każdego człowieka. W praktyce realizował to poprzez encykliki społeczne: *Evangelium vitae* (1995) i *Veritatis splendor* (1993). Papież-Polak podkreślał, że posługa papieška nie ogranicza się jedynie do spraw doktrynalnych, ale obejmuje także walkę o życie i godność człowieka jego prawa i sprawiedliwość społeczną¹⁴. Św. Jan Paweł II odniósł Piotrową misję do współczesnych potrzeb ewangelizacyjnych. Zachęcał do odnowienia entuzjazmu głoszenia Ewangelii w krajach zlaicyzowanych. Wzorem Piotra, który głosił Dobrą Nowinę po Zesłaniu Ducha Świętego, Kościół miał podjąć na nowo swoje misyjne zadanie. Św. Jan Paweł II dostrzegał ogromną rolę technologii w głoszeniu Ewangelii, angażując radio, telewizję i Internet jako narzędzia twórczej komunikacji z wiernymi.

Istotne byłoby także zgłębianie wpływu reinterpretacji Piotrowego urzędu na życie Kościołów lokalnych. W jaki sposób papieski prymat inspirował reformy duszpasterskie, synody kontynentalne (np. *Ecclesia in Africa*, *Ecclesia in Asia*, *Ecclesia in Europa*) czy dialog międzyreligijny (spotkania w Asyżu, relacje z judaizmem i islamem)? Przecież właśnie Piotr, jako pierwszy spośród apostołów, wskazuje drogę, którą Kościół powinien podążać, a św. Jan Paweł II poszerzał tę drogę o wymiar uniwersalny i dialogiczny.

¹³ Por. J. M. Laboa, *Historia chrześcijaństwa. Od św. Piotra do św. Jana Pawła II*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2014, s. 450–455.

¹⁴ Por. Jan Paweł II, *Evangelium vitae*, nr 2, 12; Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, nr 1, 4, 95n.

Podsumowanie

Biblijny obraz Piotra, odczytany w perspektywie nowotestamentalnej, a następnie zreinterpretowany przez św. Jana Pawła II w duchu Soboru Watykańskiego II i najnowszych wyzwań eklesjalnych, ukazuje Piotrową posługę jako niezwykle bogatą i wielowymiarową. Fundament biblijny pozwala ujrzeć Piotra jako człowieka przemienionego łaską, który staje się „skałą” nie wbrew swej własnej słabości, lecz dzięki Bożemu miłosierdziu. W tym samym duchu św. Jan Paweł II podkreślał, że prymat nie jest statyczną prerogatywą, ale posługą w dynamicznie zmieniającym się świecie, wspierającą jedność, dialog, nową ewangelizację i obronę godności ludzkiej.

W interpretacji Jana Pawła II Piotrowy urząd jest punktem wyjścia do duszpasterskiej twórczości i otwartości, inspirując Kościół do wychodzenia poza granice dotychczasowych form duszpasterstwa, do wsłuchiwania się w głos innych, do modlitwy o jedność, do poszanowania różnorodności i poszukiwania metod posługi adekwatnych do potrzeb współczesnego człowieka. Tym samym biblijny obraz Piotra, zaktualizowany i pogłębiony przez papieża-Polaka, pozostaje żywym źródłem inspiracji dla teologii, eklesjologii i praktyki duszpasterskiej w XXI wieku.

Dalsze badania nad Piotrową koncepcją posługi papieskiej w nauczaniu Jana Pawła II mogą koncentrować się na szczegółowej analizie recepcji poszczególnych tekstów biblijnych w jego dokumentach. Warto również przyjrzeć się, jak interpretacja Piotra wpisuje się w szerszą wizję antropologii i kultury u św. Jana Pawła II. Papież, wykształcony filozof i myśliciel personalistyczny, mógł postrzegać Piotrową rolę przez pryzmat ludzkiej osoby, której godność i transcendencja domagają się autorytetu służebnego i stabilizującego.

Bibliografia

- Brown R.E., *An Introduction to the New Testament*, Doubleday, New York 1997.
- Brown R.E., Fitzmyer J.A., Murphy R.E. (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Geoffrey Chapman, London 1990.
- Cullmann O., *Peter: Disciple, Apostle, Martyr*, SCM Press, London 1953.
- Jan Paweł II, *Evangelium vitae*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1995.
- Jan Paweł II, *Homilia inaugurująca pontyfikat*, 22.10.1978, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1978/documents/hf_jp-ii_hom_19781022_inizio-pontificato.html.
- Jan Paweł II, *Homilia Mszy św. i beatyfikacji abpa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, o. Jana Bezyzma, ks. Jana Balickiego i s. Sancji Janiny Szymkowiak*, 18.08.2002, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/podroze/pl2002-08-18-jp2-hom.html?utm_source=chatgpt.com.
- Jan Paweł II, *Homilia Ojca Świętego wygłoszona w Bazylice św. Piotra w „Dniu Przebaczenia”*, 12.03.2000, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/dz-przebaczenia_12032000.html?utm_source=chatgpt.com.
- Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1979.
- Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1990.
- Jan Paweł II, *Ut unum sint*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1995.
- Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1993.
- Laboa J.M., *Historia chrześcijaństwa. Od św. Piotra do św. Jana Pawła II*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2014.
- Luz U., *Matthew 8–20: A Commentary*, Fortress Press, Minneapolis 2001.
- Romaniuk K., Jankowski A., Stachowiak L., *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. 1, Pallottinum, Poznań 1992.
- Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 1968.

*Biblijny obraz apostoła Piotra w kontekście życia i dzieł
św. Jana Pawła II*

Abstrakt

Artykuł przedstawia biblijny obraz apostoła Piotra oraz jego reinterpretację w życiu i nauczaniu św. Jana Pawła II. Rozpoczyna od ukazania kluczowych nowotestamentalnych tekstów, w których postać Piotra wyłania się jako świadek Chrystusa, pasterz Kościoła i „skała” jedności. Następnie analizuje sposób, w jaki Jan Paweł II, inspirowany biblijną i patrystyczną tradycją, rozwijał Piotrową wizję urzędu papieskiego w kontekście trudnych wyzwań współczesności takich, jak globalizacja, indyferentyzm religijny, ekumeniczny dialog i reewangelizacja. Artykuł ukazuje, że dla papieża-Polaka postać Piotra była nie tylko fundamentem teologicznym, ale i dynamicznym wzorcem inspirującym cały Kościół do wierności Ewangelii, otwartości na dialog oraz twórczego zaangażowania w świat i jego integralny rozwój.

Słowa kluczowe: Apostoł Piotr, św. Jan Paweł II, prymat, eklezjologia, hermeneutyka biblijna, nowa ewangelizacja, ekumenizm

*The biblical image of the Apostle Peter in the context of the life
and works of St. John Paul II*

Abstract

The article presents the biblical image of the Apostle Peter and its reinterpretation in the life and teaching of Saint John Paul II. It begins by highlighting key New Testament texts in which Peter emerges as a witness of Christ, shepherd of the Church, and the “rock” of unity. It then analyzes how John Paul II, inspired by biblical and patristic tradition, developed Peter’s vision of the papal office in the context of the contemporary challenges of globalization, religious indifference, ecumenical dialogue, and the new evangelization. The article demonstrates that for the Polish Pope, Peter was not only a theological foundation but also a dynamic model inspiring the entire Church to fidelity to the Gospel, openness to dialogue, and creative engagement with the world and its integral development.

Keywords: Apostle Peter, st. John Paul II, primacy, ecclesiology, biblical hermeneutics, new evangelization, ecumenism

Nota biograficzna

Bogdan Zbroja – dr hab., biblista, wykładowca Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, pracownik Instytutu Nauk Biblijnych. Przewodnik po Ziemi Świętej (ponad 70 odbytych pielgrzymek: Izrael, Jordania i Egipt). Członek Stowarzyszenia Biblistów Polskich oraz Polskiego Towarzystwa Teologicznego. Kierownik krakowskiej sekcji Dzieła Biblijnego im. Jana Pawła II w Polsce. Obszar badań to szeroko zakrojona teologia biblijna oraz społeczne odniesienia tekstów natchnionych. Prezbiter Archidiecezji Krakowskiej.

Łukasz Piórkowski

ORCID: 0009-0004-7162-0802

Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach

Współczesne zjawiska zakłócające komunikację interpersonalną w rodzinie w świetle adhortacji Jana Pawła II *Familiaris consortio*

Wprowadzenie

Komunikacja interpersonalna należy do kluczowych uwarunkowań, które mają wpływ na funkcjonowanie relacji w rodzinie¹. Relacje ujmowane są w literaturze jako suma interakcji, działań, komunikacji werbalnej i niewerbalnej bądź „jako to, co dzieje się między jednostkami w czasie”². Posiadają one względnie stały cha-

¹ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym* (22.09.1981), TUM, Wrocław 1994, nr 18 (dalej jako: FC).

² M. Tyszkowa, *Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój*, w: *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 1, M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 132.

rakter oraz implikują na „poziomie zachowań serie interakcji osób, które nazywa się partnerami interakcji”³. Komunikację w rodzinie charakteryzuje i odróżnia fakt, iż realizuje się ona na tle intensywnie zachodzących, wspomnianych interakcji osobowych, a to ze względu na dużą częstotliwość oraz trwałość kontaktów między członkami rodziny⁴. Taki stan rzeczy jest uwarunkowany kilkoma czynnikami: wspólnym zamieszkaniem, codziennym współżyciem oraz istnieniem więzi emocjonalnej między członkami rodziny. Komunikacja rodzinna posiada więc charakter interakcyjny, co oznacza, że każde zachowanie członka rodziny stanowi szeroko rozumiany komunikat dla innych, zarówno werbalny, jak i niewerbalny, zaś on sam jest jednocześnie nadawcą i odbiorcą komunikatów od pozostałych osób tworzących system rodzinny. Komunikację interpersonalną w rodzinie można ująć jako swoisty dla każdej rodziny wzorzec porozumiewania się. Wzorzec, który stanowi narzędzie do rozwiązywania konfliktów, utrzymywania i pielęgnowania właściwych relacji oraz wychowania dzieci⁵.

Zdaniem Jana Pawła II nie powinien budzić wątpliwości fakt, iż komunikacja stanowi istotny wymiar życia rodzinnego. Umiejętnie prowadzona staje się potężnym sprzymierzeńcem w budowaniu świadomych związków z osobami, które są dla nas najważniejsze⁶. Papież dostrzega ogromną zależność między jakością rodziny jako podstawowej komórki społecznej a jakością komunikacji, która tę rodzinę tworzy. Strategie komunikowania mają bezpośredni związek z wartością życia, wartością tworzonych przez ludzi związków, dlatego Jan Paweł II wskazuje, iż: „wszyscy członkowie rodziny, każdy

³ M. Tyszkowa, *Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój*, s. 132.

⁴ Por. FC 21.

⁵ Por. FC 21.

⁶ Por. FC 21.

wedle własnego daru, maja łaskę i odpowiedzialny obowiązek budowania dzień po dniu komunii osób, tworząc z rodziny szkołę bogatszego człowieczeństwa”⁷.

Ojciec Święty Jan Paweł II, kierowany poczuciem troski i obowiązku o dobro współczesnej rodziny, w adhortacji *Familiaris consortio* wskazuje na symptomatyczne tendencje współczesnego świata, które są destrukcyjne dla świadomej komunikacji interpersonalnej w rodzinie. Przedmiotem analizy przeprowadzonej w niniejszym artykule jest zagadnienie ludzkich postaw i zachowań, które zakłócają dialog, będący szczególną formą komunikowania się ludzi.

1. Kontrowersje wokół pojęcia „komunikacja”

Problematyka komunikacji wywołuje obecnie wiele kontrowersji. Wynikają one z różnych perspektyw interpretowania samego pojęcia „komunikacja”, z różnic kulturowych wpływających na jego definiowanie oraz z różnorodnych podejść badawczych w tym obszarze. Niemniej w każdych warunkach mówi się o optymalnej, adekwatnej i skutecznej komunikacji, co dowodzi, jak wielkie znaczenie przypisuje się pojęciu i procesowi, który ono oznacza.

Samo słowo „komunikacja” wywodzi się z języka łacińskiego: *communicatio* – użyczenie, doniesienie; *communico* – udzielić komuś wiadomości, naradzać się, omawiać⁸. Pojęcie komunikacji należy do grupy tych pojęć, które doczekały się wielu prób definicji. Najprościej i najadekwatniej o zjawisku wieloznaczności tego terminu mówi E. Griffin, stwierdzając, że „komunikacja to problem

⁷ FC 21.

⁸ E. Kiezik-Kordzińska, *Sztuka dialogu*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2004, s. 5.

z odpowiedzią”⁹. Autor zauważa, że „badacze mają bardzo różne poglądy na temat tego, czym jest komunikacja”¹⁰. Literatura przedmiotu charakteryzuje się obfitością ujęć terminu komunikacja. Bogałego materiału w tej dziedzinie dostarczają najnowsze publikacje, co wynika, jak można sądzić, z popularności dyskusji o skutecznej komunikacji. Podstawową, ale i zarazem najbardziej ogólną definicję pojęcia „komunikacja” proponuje *Słownik wyrazów obcych*, podając, iż jest to: „porozumiewanie się, przekazywanie myśli, udzielanie wiadomości”¹¹. W tym samym tonie komunikację ujmuje T. Pilch, uznając, że komunikacja to „przekazywanie wiadomości, informacji, swoich myśli innej osobie lub utrzymywanie łączności między ludźmi za pośrednictwem technicznych środków przekazu”¹², a także A.S. Reber, dla którego komunikacja to „ogólny termin określający transfer czegoś z jednego miejsca na inne. Tym czymś może być wiadomość, sygnał, znaczenie itp.”¹³. Powyższe definicje eksponują aspekt transmisyjny. W podobnym duchu komunikację interpretuje W. Okoń, który swoją definicję komunikacji rozszerza o aspekt interakcji, twierdząc, że komunikacja to „w szerokim znaczeniu proces komunikowania, wymiany, interakcji (...) współudział, rozmowa”¹⁴, zaś ta w założeniu swym opiera się na i wymaga interakcji.

⁹ R. Griffin, *Podstawy komunikacji społecznej*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003, s. 54.

¹⁰ R. Griffin, *Podstawy komunikacji społecznej*, s. 54.

¹¹ A. Kubica-Ślipko *Słownik wyrazów obcych*, Wydawnictwo Aneks, Wałbrzych 2004, s. 363.

¹² T. Pilch, *Encyklopedia pedagogiczna*, t. II, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2003, s. 690.

¹³ A.S. Reber, *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000, s. 309.

¹⁴ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004, s. 186.

Jeszcze dalej w rozumieniu pojęcia komunikacja posuwa się R. Sillany, bowiem wkracza w obszar relacji. Jego zdaniem komunikacja to „relacja między jednostkami”. Zwraca on też uwagę, że „komunikacja to w pierwszym rzędzie percepcja (...), jednak nie sprowadza się wyłącznie do tego. W tym samym czasie, gdy przekazywana jest informacja, odbywa się oddziaływanie wzajemne nadawcy i odbiorcy komunikatu oraz wytwarza się efekt zwrotny”¹⁵. W nurcie pojmowania komunikacji przez pryzmat relacji pozostaje też definicja sformułowana przez E. Griffina, głosząca, że komunikacja stanowi „środek służący ludziom do osiągnięcia bliskości”¹⁶. Tym samym Griffin unaocznia, że komunikacja nie jest celem samym w sobie, lecz pewnym narzędziem, sposobem budowania więzi.

Wieloznaczność pojęcia komunikacja wymusiła poniekąd konieczność podjęcia prób doprecyzowania tego terminu i spowodowała, że w obrębie komunikacji zaczęto mówić o różnych jej charakterystycznych typach czy wyodrębniać modele komunikacji. Zdaniem T. Pilcha komunikacja werbalna to „porozumiewanie się ludzi za pomocą znaków językowych”¹⁷. Zaś komunikację niewerbalną najzwięźlej definiuje J. Siuta, twierdząc, że „stanowi ona sposób porozumiewania się bez słów”¹⁸. Obok komunikacji werbalnej i niewerbalnej, w ramach precyzowania pojęcia komunikacji, wiele uwagi poświęcono również komunikacji interpersonalnej. Według T. Pilcha o komunikacji interpersonalnej można mówić, „jeżeli stronami porozumiewania się są ludzie”¹⁹. Siuta nazywa ten rodzaj ko-

¹⁵ N. Sillany, *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Książnica, Warszawa 1994, s. 125.

¹⁶ E. Griffin, *Podstawy komunikacji...*, s. 153.

¹⁷ T. Pilch, *Encyklopedia pedagogiczna*, s. 707.

¹⁸ J. Siuta, *Słownik psychologii*, Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, Kraków 2005, s. 125.

¹⁹ T. Plich, *Encyklopedia pedagogiczna*, s. 707.

munikacji komunikacją bezpośrednią i uważa, że stanowi ona „proces nadawania i otrzymywania informacji, których źródłem mogą być zarówno zachowania werbalne (komunikacja werbalna), jak i zachowania niewerbalne (komunikacja niewerbalna)”²⁰. Podobnie komunikację interpersonalną określa W. Okoń. Twierdzi on mianowicie, że jest to „wymiana informacji między nadawcą i odbiorcą, przy czym przekaz treści następuje za pośrednictwem jakiegoś kanału; zakłada się, że przekazana informacja (komunikat) ma wpłynąć na zmianę zachowania odbiorcy”²¹. Uważam, że najtrafniej i najpełniej komunikację interpersonalną ujmuje R. Griffin, pisząc, iż „jest dwustronnym, ciągłym procesem, w którym we współpracy z inną osobą wykorzystujemy werbalne i niewerbalne komunikaty, aby tworzyć i modyfikować obrazy powstałe w umysłach współuczestników procesu”²². Definicja ta określa nie tylko istotę tego rodzaju komunikacji oraz jej przebieg, ale także wskazuje na cel, jakiemu służy, w jakim jest podejmowana.

W kontekście systemu komunikacji, który kształtuje życie rodzinne, warto wspomnieć także o pojęciu komunikacji wychowawczej, funkcjonującej na gruncie pedagogiki i psychologii. M. Dziewiecki pod określeniem komunikacja wychowawcza rozumie

taki sposób kontaktowania się i rozmawiania z drugim człowiekiem, który sprawia, że ktoś dotąd bezradny i nieświadomy siebie staje się stopniowo kimś mądrym i dobrym, kimś, kto ma szerokie horyzonty intelektualne i wielką wrażliwość moralną, kto odkrywa, że najpełniej realizuje samego siebie

²⁰ J. Siuta, *Słownik psychologii*, s. 125.

²¹ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, s. 186.

²² E. Griffin, *Podstawy komunikacji...*, s. 74.

wtedy, gdy staje się bezinteresownym darem dla innych i gdy zapomina o sobie²³.

Problem z określeniem znaczenia terminu komunikacja wynika z trudności w precyzacji zakresu komunikacji (kiedy możemy jeszcze mówić o procesie/akcie komunikacji, a kiedy już nie). A.S. Reber zwraca uwagę na traktowanie pojęć komunikacja i język jako synonimicznych, uważa jednak takie ich utożsamianie za błędne. W istocie „język jest środkiem ekspresji myśli i uczuć”²⁴. Gdybyśmy utożsamiali komunikację z językiem, wówczas logicznie bezzasadne byłoby mówienie o komunikacji niewerbalnej, a sam termin komunikacja niewerbalna byłby wewnątrznie sprzeczny.

Niektórzy autorzy unikają również definiowania pojęcia komunikacja, ograniczając się do refleksji nad tym, czym jest komunikowanie się. Komunikowanie się jest procesem, podczas którego ludzie dzielą się informacjami za pośrednictwem symbolicznych komunikatów. Z pewnością refleksje te są wartościowe dla tematyki komunikacji interpersonalnej w rodzinie, ale można odnieść wrażenie, iż powodują pewien chaos pojęciowy. Prowadzą one do utożsamiania czynności z jej istotą i rodzą jeszcze większą potrzebę określenia, w czym tkwi istota komunikacji.

Szczegółne znaczenie należy przypisać komunikacji na gruncie rodziny. Można zaryzykować twierdzenie, że kształt oraz rozwój rodziny, jak też wychowanie jej członków, są możliwe dzięki komunikacji. Przekazywanie informacji, tłumaczenie niejasności, zwracanie uwagi na błędy i wskazywanie możliwych sposobów ich wyeliminowania, jak również udzielanie pochwał i upomnień, rozwiązywanie

²³ M. Dziewiecki, *Komunikacja wychowawcza*, Wydawnictwo Salvator, Kraków 2006, s. 261.

²⁴ Cyt. za: E. Griffin, *Podstawy komunikacji...*, s. 141.

sporów i zaistniałych konfliktów, czy też wykonywanie czynności w życiu rodzinnym, odbywa się właśnie dzięki komunikacji. Komunikacja, zdaniem J. Rzeźnickiej-Krupy, „jest jednym z podstawowych fenomenów sytuujących się w centrum międzyludzkich relacji, procesem wyznaczającym i warunkującym różnorodne aspekty życia społecznego”²⁵.

W codziennej praktyce życia współczesnych rodzin dostrzega się potrzebę dokonania pogłębionej diagnozy jakości komunikacji w rozmaitych układach interpersonalnych, aby dysponując precyzyjnymi informacjami w tej dziedzinie, móc kreować bardziej efektywny model rozwoju rodziny. Stwierdza się liczne braki w zakresie kompetencji komunikacji, zarówno u dorosłych, jak i u dzieci, co szczególnie eksponuje deficyty komunikacyjne wielu rodzin. Z tej też przyczyny podjęcie bardziej szczegółowej refleksji, uwzględniającej złożony kontekst komunikacji rodzinnej, jest nie tylko niezwykle frapujące intelektualnie, ale również bardzo przydatne w codziennej posłudze duszpasterskiej na rzecz rodzin, która ma na celu zachęcić wszystkich, by odkrywali, że „małżeństwo i rodzina stanowią jedno z najcenniejszych dóbr ludzkości”²⁶.

2. Duszpasterstwo rodzin wobec nowych wyzwań

Dynamika współczesnych przemian stawia Kościół w nowej sytuacji. Niemal zupełnie zmienił się horyzont działalności Kościoła w świecie²⁷. Próbując określić tę nową sytuację Kościoła, można się posłużyć porównaniem, które wypowiedział niemiecki teolog

²⁵ J. Rzeźnicka-Krupa, *Komunikacja, Edukacja, Społeczeństwo*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007, s. 19.

²⁶ FC 1.

²⁷ Por. FC 4.

H. Hild: „Droga Kościoła prowadzi dzisiaj cienką granią, z której grozi upadek w głęboką przepaść z jednej strony sterylnej ortodoksji bez odniesienia do palących problemów współczesności, a z drugiej strony grozi całkowite dopasowanie się do świata, aż do utraty własnej tożsamości”²⁸. W tej sytuacji, gdy w nowoczesnych społeczeństwach dokonuje się tak wiele dynamicznych zmian, również Kościół powinien uwzględniać to nowe środowisko, w którym przychodzi mu żyć i wypełniać swoją misję. Rola Kościoła i jego stosunek do dokonujących się w obecnym świecie przemian są podobne do znanego z Ewangelii „Ojca rodziny, który ze swego skarbcza wydobywa rzeczy nowe i stare”²⁹. Trzeba przyznać, że jest to zadanie wymagające, gdyż nurty transformacji, które urzeczywistniają się w przestrzeni współczesnego świata, są podobne do procesu fermentacji. Dokonują się niebagatelne zmiany, ale trudno jest wyprzedzić bieg wydarzeń i przewidzieć, w jakim kierunku te wszystkie przeobrażenia pójdą. Chcąc nie chcąc, wspólnota Kościoła będzie musiała stawić czoła takim ewolucjom jak pęknięcie pewnych od dawna istniejących struktur czy konieczność rezygnacji z utartych zachowań i przyzwyczajzeń³⁰. Dokonuje się to zupełnie niezależnie od tego, czy Kościół tego chce, czy nie. Dlatego trzeba, bez niepotrzebnego zadufania w pozorną doskonałość, przyjrzeć się z pokorą pewnym trendom występującym w społeczeństwach, by umieć im w odpowiednim czasie skutecznie przeciwdziałać, jak wskazuje Jan Paweł II: „poznanie takie jest przeto niezbędnym wymogiem dzieła ewangelizacji”³¹. Nie chodzi tutaj bynajmniej o to, by zwalczać wszystko, co nowe, ale o to, by starać się wywierać na nie wpływ, a to wymaga, jak zaznacza

²⁸ H. Hild, *Sorge um die Kirche*, „Herden Korrespondenz” 1971, no. 4, s. 161.

²⁹ Mt 13,25.

³⁰ Por. FC 4.

³¹ FC 4.

Jan Paweł II, „głębokiego przemyślenia i zaangażowania, aby nowa kultura, która się rodzi, została na wskroś przeniknięta Ewangelią, by uznane zostały prawdziwe wartości”³². Nowa sytuacja, w której znalazł się katolicyzm na przełomie XX i XXI wieku, rodzi pytania o postać duszpasterstwa małżeństw i rodzin, o formę teologii w tym nowym kontekście społeczno-politycznym, w którym Kościołowi przyszło dzisiaj żyć. Zdaniem Papieża warto zwracać uwagę na konkretne, współczesne uwarunkowania, „aby poznać stosunki w których urzeczywistnia się dzisiaj małżeństwo i rodzina”³³. Tym samym współczesne duszpasterstwo powinno się wyrażać w niezwykle trudnej i rzadkiej sztuce bycia zaczynem dla społeczeństwa, nie stając się jednocześnie kwaśnym.

Rodzi się tutaj pytanie o stosunek duszpasterstwa małżeństw i rodzin do nowego modelu wartości przyjmowanego w społeczeństwie. Ta zmiana modelu wartości jest częścią i wymownym obrazem ogólnych zmian zachodzących w społeczeństwie. W wyniku tych procesów muszą się też dokonywać pewne zmiany w sferze duszpasterstwa. Kościół nie może postrzegać dokonujących się w społeczeństwie przemian z perspektywy samotnej wyspy. Kościół jest zakorzeniony w społeczeństwie i dlatego musi reagować na zmiany dokonujące się wokół niego³⁴. Duszpasterstwo nie dokonuje się bowiem w próżni, lecz na płaszczyźnie uwarunkowanej przez „tu i teraz” Kościoła.

Takim zasadniczym pytaniem jest to, czy teologia pastoralna, a w konsekwencji także duszpasterstwo, może mieć charakter ponadczasowy, czy może być coś takiego jak teologia *pastoralis perennis*,

³² FC 8.

³³ FC 4.

³⁴ Por. FC 5.

czy może być teologia pastoralna wiecznie trwała, czyli taka, która była dobra wczoraj, jest dobra dziś i będzie dobra także jutro? Odpowiedź na pytanie o teologię pastoralną wiecznie trwałą znajdujemy w starej łacińskiej zasadzie, którą można zastosować również w duszpasterstwie: *nora nova, sed nove* – nie nowe rzeczy, lecz w nowy sposób. Na gruncie teologicznym zasada ta oznacza, że zadaniem teologii pastoralnej jest, by współczesnej rodzinie „zanieść niezmienną, a zawsze nową Ewangelię Jezusa Chrystusa”³⁵.

Kościół powinien starać się ustawicznie odczytywać znaki czasu i dostosowywać do nich środki posługi duszpasterskiej. To samo orędzie musi być zatem głoszone współczesnym językiem i przy zastosowaniu nowoczesnych środków duszpasterskich. Kościół wypełni godnie swoją misję, jeżeli będzie czerpał z dwóch istotnych dla siebie źródeł. Pierwszym i podstawowym jest orędzie Ewangelii, drugim zaś potrzeby, troski, wyobrażenia i problemy świata oraz wyzwania czasu, w którym Kościołowi przyszło żyć i działać³⁶.

3. Współczesne zjawiska antydialogowe

Rozpoczynając opis zjawisk zakłócających komunikację interpersonalną w rodzinie, przedstawioną przez Ojca Świętego Jana Pawła II w adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio*, należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na głęboki związek komunikacji z misją Chrystusa na ziemi. Dlaczego takie skojarzenie?

Chrystus, nazywany przez współczesnych Nauczycielem, Mistrzem, Panem, jest Słowem Bożym posłanym od Boga Ojca. Objawił ludziom prawdę o miłości Boga do człowieka. Narzędziem

³⁵ FC 4.

³⁶ Por. FC 4.

i sposobem spełnienia tej misji była skuteczna komunikacja. Można więc powiedzieć, że doskonałym wzorem świadomej komunikacji interpersonalnej jest Osoba Jezusa Chrystusa. W kontekście Jego misji świadoma komunikacja małżonków, rodziców, dzieci pozostaje zawsze związana z prawdą głoszoną w miłości. Od niej pochodzi i do niej ostatecznie zmierza. Prawda i miłość stanowią przestrzeń działania rodziny, tę formę spełniania posłannictwa, dzięki której zaznacza się istotny związek Chrystusa z każdą rodziną³⁷. Papież formułując swoje przesłanie do rodzin, przypomina o takiej interpretacji ich powołania: „Bóg jest miłością i w samym sobie przeżywa tajemnicę osobowej komunii miłości. Stwarzając człowieka na swój obraz i nieustannie podtrzymując go w istnieniu, Bóg wpisuje w człowieczeństwo mężczyzny i kobiety powołanie, a więc zdolność i odpowiedzialność za miłość i wspólnotę”³⁸.

3.1. Zmiana antropologiczno-kulturowa

Możemy zadać pytanie, co – zdaniem Ojca Świętego Jana Pawła II – jawi się jako zagrożenie dla współczesnego świata, co rozbudza lęki dzisiejszego człowieka oraz utrudnia kształtowanie komunikacji w rodzinie? Pytając o zagrożenia, należy zwrócić uwagę na zgubną dla człowieka rezygnację z poznania prawdy, a także utrzymania poznanej bądź odziedziczonej w procesie kulturowego przekazu tradycji. Zjawisko to, określane jako zmiana antropologiczno-kulturowa³⁹, wydaje się obecnie częste. Owa zmiana oznacza w wielu przypadkach celowe przedstawianie fałszu jako prawdy bądź zła jako

³⁷ Por. M. Olejniczak, *Wolność i miłość. Ontologia osoby ludzkiej w koncepcjach E. Stein i K. Wojtyły*, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 2010, s. 242–243.

³⁸ FC 11.

³⁹ Por. FC 4.

dobra. Zdezorientowany człowiek, zagubiony najczęściej w zbyt obcym dla siebie świecie złożonym z ułudy i gry pozorów, traci jasne rozeznanie, wikła się i zaczyna coraz bardziej błędzić. Jan Paweł II w adhortacji *Ecclesia in Europa* nazwie taką postawę brakiem zdolności łączenia orędzia ewangelicznego z doświadczeniem życia:

Wielu ludzi nie potrafi już łączyć ewangelicznego przesłania z codziennym doświadczeniem; wzrasta trudność przeżywania osobistej wiary w Jezusa w takim kontekście społecznym i kulturowym, w którym chrześcijańska koncepcja życia jest stale wystawiana na próbę i zagrożona; w wielu sferach publicznych łatwiej jest deklarować się jako agnostycy, niż jako wierzący; odnosi się wrażenie, że niewiara jest czymś naturalnym, podczas gdy wiara wymaga uwierzytelnienia społecznego, które nie jest ani oczywiste, ani przewidywalne⁴⁰.

Efektem takich współczesnych tendencji staje się stres, zmęczenie i zubożenie na drugiego, co prowadzi do wynaturzenia więzi rodzinnych⁴¹. W swoistym natłoku rzekomo cudownych ujęć i pseudozbawiennych podpowiedzi ginie to, co najważniejsze i najistotniejsze dla rodziny, w zamian dominuje idea podmiotu, który tworzy się zgodnie z własnymi pragnieniami, traktowanymi jako absolut⁴². Pluralizm błędnych ofert owocuje brakiem wyczulenia na to, co rzeczywiście prawdziwe, grozi zubożeniem na poważne sugestie i podpowiedzi. Wytwarza postawy stałej nieufności, ucieczki od zobowiązań, zamknięcia się w wygodzie, arogancji⁴³.

⁴⁰ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia In Europa” o Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei dla Europy* (28.06.2003), Wydawnictwo „M”, Kraków 2003, nr 7.

⁴¹ Por. FC 6.

⁴² FC 6.

⁴³ FC 6.

Powoduje atmosferę lęku i obawy przed nieokreśloną przyszłością, tym samym obraz jutra jest często bezbarwny i niepewny. Bardziej się boimy przyszłości, niż jej pragniemy, o czym wspomina Jan Paweł II: „Dowodzi to, że historia nie jest po prostu procesem, który z konieczności prowadzi ku lepszemu, lecz jest wynikiem (...) walki pomiędzy przeciwstawnymi wolnościami”⁴⁴. Niepokojącą oznaką zmiany antropologiczno-kulturowej jest między innymi wewnętrzna pustka dręcząca wielu ludzi i utrata sensu życia. To powoduje, iż często mamy do czynienia z wieloma kryzysami małżeńskimi, do których podchodzi się w sposób powierzchowny i bez odwagi, cierpliwości, wzajemnego przebaczenia, pojednania, a także poświęcenia⁴⁵. Jednym z wyrazów i owoców tych egzystencjalnych kryzysów jest dramatyczny spadek liczby urodzeń⁴⁶, trudności w podejmowaniu definitywnych wyborów życiowych, jeśli nie wprost rezygnacja z małżeństwa i rodzin⁴⁷.

3.2. *Afektywność narcystyczna*

Urzeczywistnianie się zjawisk określanych jako „zmiana antropologiczno-kulturowa” znajduje swoje dalsze skutki w tendencjach kulturowych, które zdają się narzucać nieograniczoną afektywność. Afektywność narcystyczną, niestałą i zmienną, która nie zawsze pomaga w osiągnięciu większej dojrzałości⁴⁸. Narcyzm to przypadłość nie tylko natury ludzkiej, ale również struktur społecznych, instytucji, organizacji lub nawet, w wymiarze metaforycznym, całej kultury.

⁴⁴ FC 6.

⁴⁵ FC 8.

⁴⁶ Por. FC 6.

⁴⁷ FC 6.

⁴⁸ Por. FC 8.

Afektywność narcystyczna ma wiele postaci i ujawnia się z różnym natężeniem. Jej istotą jest przekonanie o własnej wyjątkowości, odnoszenie wszystkiego do siebie, przesadne i chwiejne poczucie własnej wartości. Narcyzm nie jest bezwarunkowym zachwytem nad sobą. Ten zachwyt podszyty jest bowiem niepewnością i lękiem. Narcystyczna osobowość naszych czasów prowadzi do narastania wewnętrznej próżni, którą współczesny człowiek stara się jak najszybciej zapłacić substytutami prawdy i rzetelnych wartości⁴⁹. Dlatego też współczesnym przemianom może towarzyszyć narastanie nowinkarstwa, subiektywizmu i moralnego relatywizmu, kryzys dotychczasowych autorytetów i niechęć do wytrwałych poszukiwań w sferze poznawczej⁵⁰. Współczesny świat stwarza zagrożenie dla sfery intelektualnej, jawi się jako podsuwający tanie, aczkolwiek chwytliwe, substytuty prawdy i wartości. Diagnoza zawarta w adhortacji opisuje ten stan precyzyjnie: „Niezbędne staje się zatem odzyskanie powszechnej świadomości prymatu wartości moralnych, które są wartościami osoby ludzkiej jako takiej. Uświadomienie sobie na nowo ostatecznego celu życia i jego podstawowych wartości”⁵¹.

3.3. Postawy konsumpcyjne i osłabienie wiary oraz praktyk religijnych

Pytając o zagrożenia mające destruktywny wpływ na komunikację interpersonalną w rodzinie, należy podkreślić także tendencje konsumpcyjne, sprzyjające jednostronnemu rozwojowi człowieka. Rozbudzony i sztucznie generowany popyt na dobra materialne,

⁴⁹ Por. J. Mariański, *Kryzys moralny czy transformacja wartości*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2001, s. 27.

⁵⁰ Por. J. Mariański, *Sekularyzacja, i desekularyzacja w nowoczesnym świecie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 105–112.

⁵¹ FC 8.

przy jednoczesnym zaniedbaniu dóbr duchowych, burzy wewnętrzną harmonię człowieka. Zredukowanie rozwoju człowieka do ciągłego zaspokajania potrzeb materialnych łączy się z notorycznym poczuciem nienasycenia. Końcowym efektem dysproporcji rozwojowej jest przerost materialnego wymiaru ludzkiej natury i sukcesywne karłowacenie sfery duchowej. Rozbudzenie potrzeb materialnych i zredukowanie duchowych owocuje ciągłym spadkiem zainteresowania sferą kultury i religii.

Dysproporcje rozwojowe współczesnego człowieka wyrażają się w zagubieniu transcendencji i odchodzeniu od Boga⁵². Procesy laicyzacji i sekularyzacji dokonują się dzięki rozrostowi potrzeb materialnych, kosztem spadku zainteresowania sferą duchową i religijną. Wraz z utratą transcendencji pojawia się zgubna ucieczka w iluzję. Nowości techniczne dostarczają wielu wrażeń utopijnego świata wirtualnych przeżyć, sytuacji i spraw. Zgubny wpływ takich tendencji jest dla współczesnego człowieka tym trudniejszy, że nie potrafi on pogodzić się z brakami i niedomaganiem sfery duchowej, przy jednoczesnych sukcesach w wymiarze materialnym. Dysproporcja, polegająca na szerokich możliwościach w świecie materialnym i zbyt ograniczonych, przez własne zaniedbania, w świecie duchowym, powoduje charakterystyczny rozłam wnętrza człowieka, wnętrza, które powinno zachować harmonię czynnika materialnego i duchowego⁵³.

3.4. Wybujały indywidualizm

Pośród lęków społecznych adhortacja wymienia także brak miłości, który w skali społecznej oznacza zanik poczucia wspólnotowości, należy również wziąć pod uwagę rosnące zagrożenie stwarzane przez

⁵² FC 8.

⁵³ Por. FC 4.

wybujały indywidualizm, który wynaturza więzi rodzinne i doprowadza do traktowania każdego członka rodziny jako samotnej wyspy. Napięcia wywołane doprowadzaną do przesady indywidualistyczną kulturą posiadania i przyjemności rodzą w obrębie rodzin sytuacje nietolerancji i agresji⁵⁴. W powiązaniu z szerzącym się, coraz powszechniejszym indywidualizmem dostrzega się coraz mniej przejawów solidarności międzyludzkiej, co powoduje, że ludzie, choć nie brakuje im tego, co konieczne pod względem materialnym, czują się bardziej osamotnieni, pozostawieni samym sobie, pozbawieni uczuciowego oparcia. Jeszcze trudniejsze dla życia rodzinnego okazują się siłowe, agresywne rozwiązania wszelkich sytuacji kryzysowych⁵⁵. To właśnie symptomy kultury izolacji, przed którą przestrzega Ojciec Święty: „Żyjąc w takim świecie pod presją płynącą głównie ze środków społecznego przekazu, wierni nie zawsze potrafią uchronić się przed zaciemnianiem podstawowych wartości i stać się krytycznym sumieniem kultury rodzinnej i aktywnymi podmiotami budowy autentycznego humanizmu rodziny”⁵⁶.

Gdy mowa jest o zjawiskach zagrażających małżeństwu i rodzinie, często pojawiającym się terminem jest indywidualizacja⁵⁷. Należałoby jednak ten termin osadzić w bardziej ogólnym pojęciu modernizacji. Teoria modernizacji dobrze służy do wyjaśniania zmiany społecznej oraz zjawisk istotnych z punktu życia małżeńsko-rodzinnego. Według P. Sztompki: „modernizację zdefiniować można jako

⁵⁴ Por. FC 12.

⁵⁵ Por. L. Kocik, *Wzory małżeństwa i rodziny. Od tradycyjnej jednorodności do współczesnych skrajności*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Kraków 2002, s. 355–357.

⁵⁶ FC 7.

⁵⁷ T. Zbyrad, *Małżeństwo i rodzina w procesie przemian sekularyzacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe UP w Krakowie, Kraków 2020, s. 105.

zbliżanie się społeczeństwa w sposób zamierzony, celowy, planowy, do uznanego modelu nowoczesności, najczęściej do wzorca jakiegoś istniejącego społeczeństwa uznanego za nowoczesne. Jest to powolne dościganie takiego wzorca, pokonywanie przepaści, przewyżnianie zapóźnienia w stosunku do niego”⁵⁸. Należy jednak uważać, by terminu modernizacja nie zawężać jedynie do wymiaru ekonomicznego. Zdaniem Sztompki taki błąd popełnia większość autorów, skupiając uwagę na sferze gospodarki, postępu czy rozwoju kapitału ekonomicznego. Modernizacja przywołuje również ideę nowoczesności, która kryje kompleks społecznych, politycznych, ekonomicznych, kulturowych i mentalnych przekształceń zachodzących na zachodzie Europy od XVI wieku, osiągając swoje apogeum w XIX i XX wieku⁵⁹. To właśnie owe mentalne przekształcenia kreują środowisko do zaistnienia nowych typów osobowości. W tym kontekście A. Inkeles konstruuje syndrom „osobowości nowoczesnej”, na który składają się: a) niezależność od tradycyjnych autorytetów, postawa antydogmatyczna i sceptyczna; b) zainteresowanie sprawami publicznymi; c) otwartość na nowe doświadczenia; d) wiara w siłę rozumu i skuteczność nauki — orientacja racjonalistyczna; e) antycypowanie i planowanie przyszłych poczynąń, a także zdolność rezygnowania z natychmiastowej gratyfikacji na rzecz korzyści przyszłych; f) wysokie aspiracje edukacyjne, kulturalne, zawodowe, dążenie do samodoskonalenia i realizowania się poprzez sukces życiowy⁶⁰. Zatem oddziaływanie modernizacji na osobowość jest niezaprzeczalne i prowadzi nie tylko do zmian o charakterze indywidualnym, ale także inicjuje

⁵⁸ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2003, s. 508.

⁵⁹ Por. P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005, s. 130.

⁶⁰ Cyt. za: P. Sztompka, *Socjologia. Analiza...*, s. 509.

zmianę w strukturach, do których jednostki należą⁶¹. Skutki procesu modernizacji zarówno w wymiarze społecznym, jak i psychologicznym oraz kulturowym są ogromne. Jednym z istotnych czynników zmian w życiu rodzinnym, powiązanych z modernizacją, jest indywidualizacja. Obok niej wymieniana się racjonalizację, gwałtowny przepływ informacji oraz rozwoju kultury konsumenckiej⁶².

Sam termin indywidualizacja jest pojęciem niezwykle skomplikowanym, niepoddającym się łatwiejszemu definiowaniu. Jak zauważa U. Beck: „indywidualizacja to pojęcie przeładowane znaczeniami, myślące, może nawet niebędące żadnym pojęciem, wskazuje jednak na coś faktycznie ważnego”⁶³. Owszem, indywidualizacja jest pojęciem bardzo pojemnym, bowiem mieści w sobie wiele treści związanych z wolnością, rozwojem samego siebie, prawami i potrzebami człowieka⁶⁴. Korzenie indywidualizacji kształtowane na przełomie XIX i XX wieku tkwią w rozluźnieniu związków międzypokoleniowych w rodzinie oraz w procesach ruchliwości i ucieczce ze wsi do miast⁶⁵. Natomiast w latach 60. XX wieku indywidualizm oznaczał nacisk na rozwój samego siebie, osiągnięcie indywidualnych celów i równość możliwości. W miarę upływu czasu znaczenia nabrały samoaktualizacja i rozwój osobistego szczęścia. Najpełniej znaczenie indywidualizmu oddaje J. Simon, ukazując go jako pewne kontinuum. Na jednym jego końcu znajduje się nacisk na prawa i wolność jednostek w połączeniu z odpowiedzialnością i tolerancją

⁶¹ Por. T. Zbyrad, *Matężństwo i rodzina w procesie...*, s. 106.

⁶² Por. A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Matężństwo i kohabitacja*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2005, s. 21.

⁶³ U. Beck, *Spółeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004, s. 192.

⁶⁴ T. Zbyrad, *Matężństwo i rodzina w procesie...*, s. 107.

⁶⁵ U. Beck, *Spółeczeństwo ryzyka...*, s. 193.

wobec innych, tzw. indywidualizm moralny, na drugim końcu — nacisk na niezależność osobistą, zdecydowane nastawienie na siebie samego, realizację własnych praw, które znajdują się ponad prawami i potrzebami innych osób, czyli tzw. indywidualizm pragmatyczny⁶⁶. Na przestrzeni lat indywidualizacja zmieniła swój zasięg, przechodząc od spraw ogólnych, społecznych, do coraz bardziej osobistych, dotyczących samych jednostek.

Zarówno modernizacja, jak i indywidualizacja były ważnymi czynnikami zmian w życiu małżeńsko-rodzinnym. Społeczeństwo tradycyjne stawало się społeczeństwem przemysłowym, nowoczesnym. Owo zbliżanie się do nowoczesności pociągało za sobą zmiany społeczne we wszystkich wymiarach życia. Reasumując, skutki zmian modernizacyjnych okazały się dotkliwe zarówno dla jednostki, jak i dla społeczeństwa. Sztompka mówi wręcz o patologicznych efektach ubocznych modernizacji: „Zniszczenie tradycyjnych instytucji i stylów życia powodowało często dezorganizację społeczną, chaos i anomię. Wzrastała ilość zachowań dewiacyjnych i przestępczość”⁶⁷. Odrzucenie tradycyjnych norm i wartości przyniosło wiele negatywnych skutków w wymiarze społecznym, rodzinnym oraz doprowadziło do pewnego tragizmu indywidualnego i wytworzenia się osobistego ryzyka związanego z niemal nieograniczonymi możliwościami wyboru. Beck twierdzi, iż „nastąpiło przekształcenie z biografii wyznaczonych przez społeczeństwo w biografię tworzone przez same jednostki, powstały cegiełki biograficznych możliwości kombinacyjnych, nastąpiło przejście od biografii normalnej do biografii ryzyka”⁶⁸.

⁶⁶ Cyt. za: A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian...*, s. 21.

⁶⁷ A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian...*, s. 135–136.

⁶⁸ U. Beck, *Społeczeństwo ryzyka...*, s. 202.

Przedstawiony powyżej obraz współczesnego świata uzmysławia jego najpoważniejsze słabości i ewidentne potrzeby w kontekście komunikacji interpersonalnej. Przypomina o głodzie prawdy i pragnieniu miłości. Przesłanie kierowane do rodzin uwzględnia te właśnie trudności i wyzwania. Ogólne tło refleksji Jana Pawła II w stosunku do małżonków i rodzin chrześcijańskich zawiera się w powszechnym powołaniu chrześcijan do wierności wyznawanej wierze i potrzebie odważnego dawania świadectwa. To rodzina musi pozostać miejscem, w którym uczymy się dostrzegania motywów i piękna wiary, modlitwy oraz służby innym⁶⁹. Niezwykle ważny jest wkład wiernych świeckich w życie Kościoła, odgrywają oni niezastąpioną rolę w głoszeniu Ewangelii nadziei i służeniu jej, bowiem rodzina staje się w ten sposób podmiotem działalności duszpasterskiej⁷⁰. W pełni uczestnicząc w misji Kościoła w świecie, winni oni świadczyć, że wiara chrześcijańska stanowi jedyną wyczerpującą odpowiedź na pytania, jakie życie stawia każdemu człowiekowi i każdej społeczności. Ojciec Święty wzywa do wiary dojrzałej i ugruntowanej, takiej wiary, która pozwoliłaby im krytycznie konfrontować się ze współczesną kulturą, oprzeć się jej pokusom oraz skutecznie oddziaływać na środowiska gospodarcze, społeczne i polityczne; która pozwoliłaby z radością przekazywać Dobrą Nowinę kolejnym pokoleniom. Wiarę zdolną ewangelizować najszerzej pojętą kulturę, w której żyjemy.

Podsumowanie

Jan Paweł II uznawał, iż małżeństwo i rodzina stanowią fundament dóbr ludzkości, które warunkują szczęście poszczególnych osób oraz twórczy dynamizm społeczności świeckiej i eklezjalnej,

⁶⁹ Por. FC 17.

⁷⁰ Por. FC 49.

dlatego znajdowały się one w samym centrum jego uwagi. Papież Polak miał świadomość spoczywającej na nim odpowiedzialności za małżeństwo i rodzinę, dlatego podejmował aktywne działania ukierunkowane na rzecz ich dobra. W tych obszarach zaangażowania można wyróżnić nie tylko przepowiadanie nauki dotyczącej godności i znaczenia sakramentu małżeństwa oraz wartości rodziny, ale także szereg praktycznych projektów, dzięki którym Kościół towarzyszy człowiekowi na drodze wzrastania ku miłości dialogicznej oraz udziela konkretnego wsparcia.

Przeprowadzone analizy pomogły ustalić, że do natury małżeństwa i rodziny należy wielość relacji interpersonalnych, poprzez które każda osoba ludzka jest wprowadzana do „rodziny ludzkiej”. Małżeństwo i rodzina to wspólnoty osób, stąd wspólnotowość powinna być ich formą życia. Właśnie w tym kontekście Jan Paweł II istotę komunikacji interpersonalnej upatrywał we wspólnocie osób obdarowujących się sobą. Miłość to wola dawania. To sformułowanie wskazuje na konieczne i zarazem wystarczające aspekty miłości osobowej. Mianowicie: aspekty daru oraz bezinteresowności. Miłość w tej formule ma charakter etyczny – nie zależy wyłącznie od uczuć ani od wymiaru zmysłowego, choć miłość-uczucie i eros pozostają miłością, o ile zawierają w sobie pragnienie dążenia do obdarowania drugiej osoby. Jednocześnie miłość jako wola dawania mieści w sobie – jako warunek konieczny – element bezinteresowności. Wydaje się bowiem oczywiste, że wola obdarowania kogoś ze względu na interes własny darczyńcy przestaje być autentyczną wolą dawania, a staje się wolą brania, pragnieniem zysku. Podobnie relacja wymiany, tak często występująca współcześnie w roli miłości, nie jest oparta na woli dawania. Miłość-dar jako wola dawania w sposób najbardziej autentyczny zapoczątkowuje relację między osobami i to na jej grun-

cie buduje się od początku więź: osoba-osoba. Bez tego aktu miłości, choćby w najbardziej drobnej formie, relacja międzysobowa nie ma szans na autentyczny rozwój. W miłości małżeństwo i rodzina powinny odnajdywać źródło oraz konieczny impuls dla ukształtowania świadomej komunikacji interpersonalnej.

Małżeństwo i rodzina opierają się na wskazanej powyżej prawdzie. Są one komunią miłości, to jest zjednoczeniem bardzo głęboko wchodzącym w świadomość człowieka, ale też komunią osób, bytów autonomicznych. Komunia taka charakteryzuje się powiązaniem relacyjnymi, które realizowane są przez postawę dialogiczną. W dialogu małżeńsko-rodzinnym nie jest ważna tylko forma oraz treść, najważniejsi są jego uczestnicy. Jako partnerzy współkonstytuujący relację dialogiczną właśnie za sprawą dialogu stają się oni dla siebie w pełni realni. Partnerstwo dialogiczne nie dopuszcza możliwości uchybienia autonomii któregoś z partnerów. Dialog wyklucza też dominację Ja, przybierającą formę monologicznej autoprezentacji. W dialogu małżonkowie, członkowie rodziny nie tyle wypowiadają słowa, nie tyle formułują myśli lub konfrontują je ze sobą, ile wyrażają siebie. Tak rozumiana oraz realizowana komunikacja interpersonalna stanowi właściwą podstawę każdej wspólnoty małżeńskiej, rodzinnej i tym samym, jest sednem ludzkich relacji. Jan Paweł II reprezentował ten właśnie nurt postrzegania dialogu, zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym. Doskonale rozumiał tę fundamentalną prawdę wyrastającą z Ewangelii, że relacja osób jest dobrem najwyższym w porządku przyrodzonym i nadprzyrodzonym. Każda osoba jest tyle warta, ile ofiarowuje z siebie innym osobom. Taki jest najgłębszy sens komunikacji – zakomunikować się do granic komunikowalności.

Współczesność stanowi czas wyjątkowo głębokich przemian społecznych i kulturowych. Jednym z charakterystycznych znaków tych zmian jest odchodzenie od modelu moralności chrześcijańskiej na rzecz jej zeświecczenia. Wielu socjologów określa ten proces mianem kryzysu moralnego. W przestrzeni oddziaływania tych przemian za szczególnie destrukcyjny należy uznać kryzys antropologiczny, przejawiający się we wszelkich redukcyjnych koncepcjach człowieka, które skutkują redukcjonizmem w obszarze życia małżeńsko-rodzinnego. Przejawem tego kryzysu są również opisane postawy; afektywność narcystyczna, postawy konsumpcyjne, osłabienie wiary oraz praktyk religijnych, wybujały indywidualizm. Te typy zagrożeń stanowią grupę problemów zakłócających komunikację, z którymi musi zmierzyć się współczesna rodzina okresu globalizacji. W tych blokerach komunikacyjnych trzeba widzieć niezwykle dynamiczny przejaw autodestrukcji osoby ludzkiej. Prowadzi to do niebezpiecznych wniosków etycznych i rozstrzygnięć dalekich od personalistycznej afirmacji osoby.

Wskazane aspekty komunikacyjne wymagają jednak dalszej analizy i doprecyzowania. Wydaje się, że koncepcja Jana Pawła II, ukazująca miłość i dialog jako środki służące do przezwyciężenia kryzysu rodziny, z powodzeniem powinna zostać rozszerzona na podjęcie próby zaakomodowania tego ujęcia na potrzeby duszpasterskiego przygotowania do sakramentu małżeństwa oraz poradnictwa małżeńskiego. Proces badawczy tych obszarów może stworzyć przestrzeń na podjęcie interesujących inicjatyw pastoralnych.

Życie człowieka w małżeństwie i rodzinie oparte na postawach świadomej komunikacji zajmuje ważne miejsce w nauczaniu Ojca Świętego Jana Pawła II. Jest wyrazem jego troski o dobro człowieka, jego odpowiedzialności za świat i czynienie go bardziej ludz-

kim. Podejmując analizę zagadnienia małżeństwa i rodziny, którą prezentował w swoim nauczaniu Jan Paweł II, należy stwierdzić, że komunikacja interpersonalna jest nie tylko powinnością moralną, chrześcijańską cnotą, ale jest również podstawową zasadą życia małżeńsko-rodzinnego: to jest początek tego dynamizmu, dzięki któremu można obronić człowieka.

W tym kontekście należy widzieć kluczową rangę posługi Jana Pawła II wobec małżeństwa i rodziny. Mamy w niej bowiem zawartą przede wszystkim troskę Kościoła o autentyczny rozwój człowieka i wspólnoty ludzkiej oraz świadomość żywotności zmian dokonujących we współczesnej rzeczywistości.

Bibliografia

- Beck U., *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.
- Biblia Jerozolimska*, Poznań 2006.
- Dziewiecki M., *Komunikacja wychowawcza*, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2006.
- Griffin R., *Podstawy komunikacji społecznej*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003.
- Hild H., *Sorge um die Kirche*, "Herden Korrespondenz" 1971, no. 4.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym* (22.09.1981), TUM, Wrocław 1994.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia In Europa” o Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei dla Europy* (28.06.2003), Wydawnictwo „M”, Kraków 2003.

- Kiezik-Kordzińska E., *Sztuka dialogu*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2004.
- Kocik L., *Wzory małżeństwa i rodziny. Od tradycyjnej jednorodności do współczesnych skrajności*, Krakowskie, Towarzystwo Edukacyjne, Kraków 2002.
- Kubica-Słipko A., *Słownik wyrazów obcych*, Wydawnictwo Aneks, Wałbrzych 2004.
- Kwak A., *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2005.
- Mariański J., *Kryzys moralny czy transformacja wartości*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2001.
- Mariański J., *Sekularyzacja, i desekularyzacja w nowoczesnym świecie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006.
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004.
- Olejniczak M., *Wolność i miłość. Ontologia osoby ludzkiej w koncepcjach E. Stein i K. Wojtyły*, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 2010.
- Pilch T., *Encyklopedia pedagogiczna*, t. II, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2003.
- Reber A.S., *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000.
- Rzeźnicka-Krupa J., *Komunikacja, Edukacja, Społeczeństwo*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007.
- Sillany N., *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Książnica, Warszawa 1994.
- Siuta J., *Słownik psychologii*, Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, Kraków 2005.
- Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005.
- Sztompka P., *Socjologia, Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2003.
- Tyszkowa M., *Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój*, w: *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 1, M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- Zbyrad T., *Małżeństwo i rodzina w procesie przemian sekularyzacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe UP w Krakowie, Kraków 2020.

*Współczesne zjawiska zakłócające komunikację
interpersonalną w rodzinie w świetle adhortacji Jana Pawła II*

Familiaris consortio

Abstrakt

Istotnym wymiarem misji Kościoła jest człowiek. Człowiek zaś wpisany jest w kontekst relacyjny, w kontekst rodzinny i to właśnie decyduje o tym, iż Kościół chce podejmować w ramach swojego nauczania problemy dotyczące relacji, świadomej komunikacji, dziedzin, które bezpośrednio kształtują człowieka. W owym procesie nie mała rola przypadła w udziale Janowi Pawłowi II, który z racji swego urzędu pasterskiego powołany był w szczególny sposób do podejmowania wiążących interpretacji i wskazań. Jan Paweł II w swoim nauczaniu w interesującym nas dokumencie *Familiaris consortio* sięga przede wszystkim do personalistycznej wizji małżeństwa oraz rodziny. U podstaw jego nauczania leży integralna nauka Kościoła o osoby ludzkie, tak w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Takie rozumienie osoby pozwoliło papieżowi efektywnie analizować oraz opisywać zjawiska zakłócające proces świadomej komunikacji w relacjach rodzinnych. Wizja małżeństwa i rodziny nie byłaby w pełni zrozumiała bez odniesienia do tych elementów personalistycznych. Zwrócił na to uwagę Jan Paweł II w adhortacji *Familiaris consortio*, który trafnie odkrywając znaki czasu, podjął doniosłe dzieło nowego odczytania prawdy o człowieku również w kontekście komunikacji interpersonalnej.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, *Familiaris Consortio*, komunikacja, duszpasterstwo małżeństwo, rodzina, kryzys

*Contemporary phenomena disrupting interpersonal
communication in the family in the light of John Paul II's
exhortation Familiaris consortio*

Abstract

A fundamental dimension of the Church's mission is the human person. The human being is inherently situated within a network of relationships, most

notably the familial context. This relational embeddedness constitutes a key reason why the Church, within the scope of its magisterial teaching, addresses issues pertaining to interpersonal relationships, conscious communication, and other areas that directly contribute to the formation and development of the human person. In this regard, a prominent role was assumed by Pope John Paul II, who, by virtue of his pastoral office, was uniquely positioned to offer authoritative interpretations and normative guidance. In his apostolic exhortation *Familiaris consortio*, which serves as a focal point for this discussion, John Paul II articulates a profoundly personalist vision of marriage and the family. His thought is grounded in the Church's integral anthropology—an understanding of the human person that encompasses both individual and social dimensions. This personalist perspective enabled the Pope to diagnose and critically assess phenomena that hinder the process of conscious and meaningful communication within the family unit. The vision of marriage and family life that he proposes cannot be fully apprehended apart from this anthropological foundation. As emphasized in *Familiaris consortio*, John Paul II, in a perceptive reading of the signs of the times, undertook the significant task of rearticulating the truth about the human person, particularly in the context of interpersonal communication.

Keywords: John Paul II, *Familiaris consortio*, communication, pastoral care marriage, family, crisis

Nota biograficzna

Łukasz Piórkowski – inspirujący rekolekcjonista, ceniony duszpasterz, zaangażowany w ruchy odnowy kościoła. Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauki socjologicznej. Popularyzator dziedzictwa Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Coach i konsultant prowadzący szkolenia w zakresie efektywności osobistej, autor projektów o rozwoju duchowym i emocjo-

nalnym. Współtworzy i prowadzi programy publicystyczne o tematyce religijnej w telewizji publicznej. Studia z zakresu Zarządzanie Kulturą ukończył na Uniwersytecie Jagiellońskim. Program Executive MBA ukończył na Politechnice Krakowskiej. Odznaczony przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego odznaką honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej”. Dyrektor Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach. Główne obszary zainteresowań badawczych: dziedzictwo Karola Wojtyły – Jana Pawła II, współczesne teorie socjologii małżeństwa i rodziny, socjologia moralności i wartości, problemy społeczne i ich diagnozowanie, socjologia i antropologia Internetu, kultura cyfrowego narcyzmu. Ostatnio opublikował *Małżeństwo i rodzina w okresie transformacji ustrojowej w Polsce*. Prezbiter Archidiecezji Krakowskiej.

↑
Piotr Polak, Andrzej Wąsik

ORCID: 0009-0005-5486-8037 / 0009-0008-2273-0748

Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach

Zespół parafialny parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach w kontekście historii miasta i postaci Jana Pawła II

Historia kościoła pw. św. Piotra Apostoła w Wadowicach w swoich początkach wpisuje się w pontyfikat Ojca Świętego Jana Pawła II. Świątynia została wzniesiona jako wotum wdzięczności wadowiczian za wyniesienie na Urząd Piotrowy ich rodaka. Z czasem, po zamachu z 13 maja 1981 r., intencja ta została rozszerzona – jako dziękczynienie za dar ocalenia życia Ojca Świętego przez Matkę Bożą z Fatimy. Przeżywając 40. rocznicę powołania parafii, podejmujemy rozprawę, w której pochylając się nad dziejami powstania i kształtem architektury nowego zespołu sakralnego w Wadowicach, spróbujemy wykazać, iż to zagadnienie ma duże znaczenie dla najnowszych dziejów miasta.

W pierwszej części zastanowimy się, jaki wpływ na Wadowice i ich społeczność miał wybór Karola Wojtyły na papieża i jego

pierwsza wizyta, jako Jana Pawła II, w rodzinnym mieście, następnie pochyliny się nad początkami kształtowania się idei budowy nowego kościoła oraz procesem jego wznoszenia aż do konsekracji (1991 r.). W drugiej części opiszemy kształt i wymowę symboliczną architektury nowego zespołu sakralnego, a także wskażemy różnice między pierwotnymi planami a ich realizacją. Podstawowymi źródłami dla niniejszej pracy były zasoby Archiwum Parafii pw. Ofiarowania NMP w Wadowicach oraz Archiwum Parafii pw. św. Piotra Apostoła w Wadowicach¹.

Historia powstania parafii i zespołu sakralnego

Data październikowego konklawe 1978 r. niewątpliwie zapisała się jako jedno z najważniejszych wydarzeń w dziejach Kościoła w Polsce². Nikt nie przewidywał jego dalekosiężnych skutków. Co więcej – ówczesne władze w Polsce wykazały się niewyobrażalną krótkowzrocznością, twierdząc, że „ostatecznie lepszy Wojtyła jako Papież tam, niż jako Prymas tu”³.

Już nazajutrz po inauguracji pontyfikatu Ojciec Święty podzielił się z przedstawicielami władz PRL swoim pragnieniem odwiedzenia Polski. Aparat partyjny podejmował wszelkie wysiłki, by odroczyć termin wizyty (początkowo pielgrzymka Jana Pawła II miała wpisać

¹ To archiwum niestety nie zostało zinwentaryzowane, dlatego cytowane dzieła nie posiadają sygnatur. Dwoma najczęściej cytowanymi źródłami narracyjnymi są: *Kronika Parafii pw. św. Piotra Apostoła w Wadowicach* (dalej: AP, *Kronika*) oraz *Księga pamiątkowa Parafii pw. św. Piotra Apostoła w Wadowicach* (dalej: AP, *KP*).

² A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Zysk, Kraków 2006, s. 341.

³ K. Kąkol, *Spowiedź „pogromcy” Kościoła*, Ethos, Olsztyn 1994, s. 90.

się w obchody rocznicy męczeńskiej śmierci św. Stanisława Biskupa)⁴. Szczególnie silny opór stawiały władze województwa bielskiego – tłumacząc się chęcią uniknięcia „zakłóceń w pracy i komunikacji”, które mogłyby zostać spowodowane przyjazdem papieża do Wadowic⁵.

Biskupi polscy przekonali jednak władze PRL: odsuwanie w czasie spodziewanego przybycia papieża mogło doprowadzić do niezadowolenia społeczeństwa i potencjalnych wystąpień⁶. Partia musiała wyrazić zgodę na przyjazd Ojca Świętego. Jednak jeszcze pod koniec maja 1979 r. Moskwa została zapewniona, że papieska pielgrzymka do ojczyzny nie pociągnie za sobą ustępstw na rzecz Kościoła w Polsce⁷.

Dla mieszkańców Wadowic data 16 października 1978 r. była przełomowa. Dotychczas było to spokojne, mało znane miasto⁸. Rytm jego życia wyznaczały aparaty ówczesnej władzy, które dążyły do wyrugowania z życia publicznego przejawów chrześcijaństwa. Zachowano jedynie kondukty pogrzebowe oraz procesje związane z uroczystościami Bożego Ciała i Wszystkich Świętych, choć ich zasięg był w znacznym stopniu ograniczany⁹. Mimo to większość mieszkańców

⁴ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści...*, s. 342 i 34–345.

⁵ A. Nowakowski, *Wadowice w latach 1945–1990. Przyczynek do najnowszej historii miasta*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2018, s. 144.

⁶ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści...*, s. 344–345.

⁷ A. Nowakowski, *Wadowice...*, s. 145.

⁸ P. Wyrobiec, *Życie polityczne Wadowic w latach 1951–1995*, w: *Wadowice. Studia z dziejów miasta*, A. Nowakowski (red.), Rada Miejska i Zarząd Miejski w Wadowicach, Wadowice 1997, s. 155.

⁹ AB, I 15, Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach z dn. 18.10.1980 r. (SA.6017/10/80) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia; AB, I 15, Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach z dn. 9.04.1981 r. (SA.6017/1/81) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia; AB, I 15, Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach

prowadziła aktywne życie religijne. Szacuje się, że ok 2/3 wadowiczank regularnie uczestniczyła we Mszy św., uczęszczając do kościoła parafialnego w Rynku oraz klasztornej ojców karmelitów¹⁰.

Mimo początkowego oporu ze strony władz lokalnych, Wadowice rozpoczęły przygotowania do przyjęcia wyjątkowego gościa: podjęto szereg napraw i remontów infrastruktury miejskiej¹¹. 7 czerwca 1979 r. Jan Paweł II przybył do rodzinnego miasta. Został przywitany przez władze miejskie, a następnie przez ks. Edwarda Zachera, który był jego katechetą i wychowawcą w latach szkolnych. Zdaniem Andrzeja Nowakowskiego spotkanie z papieżem sprawiło, że mieszkańcy miasta pierwszy raz od zakończenia wojny „poczuli się w pełni wolni i solidarni”¹². Wbrew staraniom władz, w wydarzeniu uczestniczyły tłumy mieszkańców, wśród których obecna była młodzież wadowickich szkół¹³.

„Wizyta głowy Kościoła w Polsce i Wadowicach zapadła głęboko w świadomości mieszkańców, choć bez spektakularnych gestów”¹⁴. Silne emocje i przeżycia towarzyszące spotkaniu z papieżem ukazały przywiązanie społeczeństwa wadowickiego do wiary i tradycji,

z dn. 27.04.1981 r. (SA.6017/2/81) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia; AB, I 15, Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach z dn. 10.06.1981 r. (SA.6017/6/81) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia; AB, I 15, Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach z dn. 28.05.1982 r. (SA.6017/51/82) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia; AB, I 15, Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach z dn. 5.06.1982 r. (SA.6017/59/82) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia.

¹⁰ A. Nowakowski, *Wadowice...*, s. 138 i 141.

¹¹ R.A. Gajczak, *Wadowice. Miasto papieskie*, Michalineum, Marki-Struga 1995, s. 81.

¹² A. Nowakowski, *Wadowice...*, s. 147.

¹³ P. Wyrobiec, *Życie polityczne...*, s. 156.

¹⁴ A. Nowakowski, *Wadowice...*, s. 154.

a zatem także do ich nośników: Kościoła, szkoły oraz przedwojennego wojska i inteligencji. I chociaż po zakończeniu pielgrzymki ograniczono w Wadowicach wszelkie starania o upamiętnienie tego historycznego wydarzenia, to już niedługo miały ruszyć prace nad wielkim pomnikiem pamięci – wotum, które zostało wzniesione staraniami wszystkich mieszkańców miasta¹⁵.

Według autora *Kroniki* parafii św. Piotra Apostoła już po październikowym konklawe 1978 r. „zrodziła się idea budowy w Wadowicach nowej świątyni” – wyraz wdzięczności za wielkie wydarzenie powołania na Urząd Piotrowy pierwszego w historii Polaka. Ostateczna decyzja o budowie miała zapaść w dniu 7 czerwca 1979 r. – podczas wizyty Jana Pawła II w rodzinnym mieście. Postanowiono wówczas, że reszta „gruntów dawnego uposażenia starej parafii wadowickiej” zostanie przekazana pod plac budowy dla nowego kościoła¹⁶.

Należy przypomnieć, że czas po pierwszej pielgrzymce Jana Pawła II do ojczyzny był niezwykle trudny dla jego rodaków. Po zakończeniu stanu wojennego, który dotknął także działaczy wadowickiej „Solidarności” (formalnie została założona w listopadzie 1980 r.)¹⁷, władze PRL dążyły do ograniczenia roli Kościoła. Jego znaczenie w społeczeństwie – zwłaszcza rola mediacyjna w ostatnich latach – było szczególnie istotne i dostrzegalne¹⁸. Stąd podejmowano dalsze działania przeciw wszelkim przejawom religijności: nasiliła się walka z katechizacją w szkole oraz księżmi – w sposób szczególnie z osobą ks. Jerzego Popiełuszki. Ataki wymierzone w niego były w istocie

¹⁵ A. Nowakowski, *Wadowice...*, s. 154.

¹⁶ AP, *Kronika*, s. 1.

¹⁷ P. Wyrobiec, *Życie polityczne...*, s. 158–159.

¹⁸ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści...*, s. 402–403.

wymierzone w cały Kościół, postrzegany „jako konkurencyjny ośrodek władzy”¹⁹.

Choć nigdy w okresie PRL Kościół nie był tak inwigilowany, jak w latach 80., to życie religijne rozwijało się wówczas z niespotykaną intensywnością. Niewątpliwie jednym z czynników, który do tego doprowadził, był wybór Karola Wojtyły na papieża i jego obecność na polskiej ziemi. Jego osoba miała ogromny wpływ na społeczeństwo²⁰. W ostatniej dekadzie istnienia Polski Ludowej odnotowano wysoki wzrost powołań kapłańskich, prężnie działało 29 wydawnictw i ukazywało się 89 czasopism katolickich, a dzięki wypracowanym jeszcze przed wprowadzeniem stanu wojennego porozumieniom między Kościołem i rządem, w samym tylko 1986 r. trwały prace przy budowie ponad 3000 obiektów sakralnych²¹. Do tej liczby należy zaliczyć kościół pw. św. Piotra Apostoła w Wadowicach.

Nie sposób rozstrząsać, czy decyzja o wzniesieniu kolejnej świątyni w papieskim mieście zapadła ostatecznie podczas pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski. Oczywiście jest wysoce prawdopodobne, że takie rozmowy były wówczas prowadzone, zwłaszcza, że istniała potrzeba powołania nowej parafii. W sprawozdaniu z wizytacji kanonicznej (1981 r.) kard. Macharski zwrócił uwagę na fakt, że „niegdyś małe Wadowice, stały się dużą parafią /około 20 tysięczną/”²². Metropolita wspomniał również, że odbył rozmowy z wybranymi kapłanami, w tym z przyszłym proboszczem parafii św. Piotra Apostoła, ks. Michałem Pioskiem. Niestety niemożliwym jest ustalenie, czy już wtedy jego osoba była brana pod uwagę na stanowisko

¹⁹ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści...*, s. 410–415.

²⁰ A. Nowakowski, *Wadowice...*, s. 153.

²¹ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści...*, s. 425–426.

²² AB, AD, *Sprawozdanie z wizyty kanonicznej w parafii Wadowice 24–29 X 1981*, s. 1.

proboszcza mającej powstać parafii. Przyjmując założenie, że idea jej powstania wykrystalizowała się już po pierwszej wizycie Jana Pawła II w Wadowicach, można przypuszczać, że rozmowa z kard. Macharskim mogła dotyczyć właśnie tego zagadnienia. Niestety metropolita w raporcie nie doprecyzował tematyki tych rozmów, wspomniał jedynie, iż część z nich dotyczyła potrzeby „organicznej pracy duszpasterskiej”²³.

Niemniej już w kolejnych latach ówczesny pasterz Kościoła krakowskiego, który był „inspiratorem i duchowym architektem” przedsięwzięcia, zlecił opracowanie koncepcji architektonicznej zespołu sakralnego do pracowni prof. dr. hab. inż. arch. Tadeusza Szafera, który w tym czasie, oprócz pracy na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej, pełnił funkcję Dyrektora Kierownictwa Odbudowy Zamku na Wawelu. Wprawdzie *Kronika parafii* wspomina, że Macharski przygotowanie projektu zlecił dopiero w lutym 1984 r., jednak według relacji architektów zespołu sakralnego, prof. dr. hab. arch. Ewy Węclawowicz-Gyurkovich oraz prof. dr. hab. arch. Jacka Gyurkovicha, prace te rozpoczęły się już w 1983 roku²⁴. W maju 1984 r. Urząd Wojewódzki w Bielsku-Białej zatwierdził plan i wydał zgodę na budowę zespołu²⁵.

Przedsięwzięcie rozpoczęto od wyznaczenia placu pod fundamenty nowego kościoła. Ogrodzono go, postawiono wewnątrz wiel-

²³ AB, AD, *Sprawozdanie z wizyty kanonicznej w parafii Wadowice 24–29 X 1981*, s. 5.

²⁴ Informację tę potwierdzono w rozmowie z architektami w dn. 22.01.2025, a także E. Węclawowicz-Gyurkovich, E. Węclawowicz-Bilska, O. Kryvoruchko, *Polska postmodernistyczna architektura sakralna w przestrzeni osiedli mieszkaniowych*, „Środowisko mieszkaniowe” 40, Politechnika Krakowska, Kraków 2022, s. 11.

²⁵ AP, *Kronika*, s. 2.

ki krzyż, obok którego stanął ołtarz polowy z napisem: „TY JESTEŚ PIOTR CZYLI SKAŁA. I NA TEJ SKALE ZBUDUJĘ KOŚCIÓŁ MÓJ”²⁶. Poświęcenie placu i krzyża miało miejsce 24 czerwca 1984 r. Dokonał go kard. Macharski, sprawując pierwszą Mszę św. w miejscu, gdzie miała zostać wzniesiona świątynia²⁷. W modlitwie uczestniczyło wielu księży związanych z Wadowicami, wśród nich ks. Edward Zacher, który został honorowym proboszczem²⁸.

Budynkiem, który został wzniesiony jako pierwszy, był dom katechetyczny wraz z kaplicą, aby ta, do momentu ukończenia kościoła, mogła służyć do sprawowania liturgii i nabożeństw. 23 października 1984 r. rozpoczęto prace pod budowę obiektu²⁹. Ponieważ grunt przeznaczony dla zespołu sakralnego był bardzo podmokły – bagnisty, konieczne było uprzednie palowanie (tj. wzmocnienie fundamentów przez osadzenie stałych pali). To zadanie zlecono przedsiębiorstwu Energopol z Krakowa, które w okresie od grudnia 1984 do czerwca 1985 r. przygotowało fundamenty pod budynek domu parafialnego za pomocą pali żelbetowych o długości ok. 12 m³⁰.

29 czerwca 1985 r., w uroczystość patrona, erygowana została parafia św. Piotra³¹. Dekret erekcji, podpisany przez ówczesnego metropolitę krakowskiego, precyzyjnie określa, jaki obszar obejmować miała nowo powstała jednostka – poza południowo-wschodnią

²⁶ R.A. Gajczak, *Wadowice...*, s. 63.

²⁷ AP, *Kronika*, s. 2.

²⁸ AP, *KP*, s. 2.

²⁹ AP, *KP*, s. 2.

³⁰ E. Węclawowicz-Gyurkovich, E. Węclawowicz-Bilska, O. Kryvoruchko, *Polska postmodernistyczna architektura...*, s. 11–12; *Kronika* podaje głębokość 5 metrów, por. AP, *Kronika*, s. 3.

³¹ AB, AD, Teczka wizytacji kanonicznej 20–22.IX.1986 r. X Bp Kazimierz Górny, *Kopia Protokołu z Wizytacji Kanonicznej*, k. 4.

częścią Wadowic³² włączono miejscowości: Gorzeń Górny, Gorzeń Dolny, Chobot (w *Kronice* figuruje jako „Hobot”) i Zawadka³³. Ponadto dokument nakłada na parafian obowiązek wzniesienia kościoła oraz wszelkich obiektów pomocniczych i utrzymanie ich wraz z księżmi, którzy podejmować będą posługę. Do wsparcia przy pracach budowlanych wezwana została także parafia-matka – Ofiarowania NMP w Wadowicach³⁴.

Dekret zwolnił także ks. Michała Pioska z jego dotychczasowych obowiązków wikariusza parafii Ofiarowania, czyniąc go jednocześnie pierwszym proboszczem parafii św. Piotra Apostoła³⁵. *Kronika parafii* podkreśla, że „nie szczędząc energii, sił i zdrowia” podjął on trud budowy nowego kościoła³⁶. Pamięć o jego niezwykłym zaangażowaniu jest do dziś żywa wśród parafian, którzy wspominają go jako wielkiego budowniczego świątyni i świetnego organizatora³⁷.

³² Dokument wymienia następujące osiedla: Kopernika, Pod Skarpą, Wojskowe przy ul. 1 Maja; bloki przy ul. 1 Maja i Polnej, oraz ulice: Bałysa, Beskidzką, Błonie, Brzozową, Energetyków, Gotowizny, Groble, Kasztanową, Klonową, Kwiatową, 1 Maja, Niwy, Parkową, Podgórską, Podmiejską, Pogodną, 12 Pułku Piechoty, Dr. Putka, Sosnową, Spokojną, Spółdzielców, Szkolną, Świerkową, Tatrzańską, Topolową, Wiosenną, al. Wolności, Wowry, Zegadłowicza i Zieloną. AP, *Dekret erekcji parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*.

³³ Informacja o przekazaniu gruntów widnieje także w AB, V, *Inwentarz Parafii Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w Wadowicach*, s. 91–92.

³⁴ AP, *Dekret erekcji parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*.

³⁵ AP, *Dekret erekcji parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*.

³⁶ AP, *Kronika*, s. 3.

³⁷ Ks. R. Nęcek, *Chłubiący się miłosierdziem Boga. W 30 rocznicę pobytu ks. Pralata Tadeusza Kasperka w Wadowicach*, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Pralatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024, s. 105; T. Bagiński, *Duszpasterz, gospodarz, ojciec*, w: *Ksiądz z powołania...*, s. 167; ks. J. Gil, *Wciąż mnie fascynuje*, w: *Ksiądz z powołania...*, s. 200; ks. J. Marcisz, *Wspaniały duszpasterz*,

Ks. Tadeusz Kasperek, który po nagłej śmierci ks. Pioska (1993 r.) został mianowany nowym proboszczem parafii św. Piotra, podkreślał pracowitość i zapał swego poprzednika: podjął się trudnego zadania budowy kościoła (i parafii) w dobie komunizmu, zmagając się z licznymi przeciwnościami. Wielokrotnie wyjeżdżał do Krakowa, osobiście pozyskując materiały budowlane³⁸.

Wróćmy jednak do przebiegu prac. Jeszcze przed zakończeniem palowania gruntu przez Energopol rozpoczęto budowę budynku sal katechetycznych z kaplicą. Podjęto ją w marcu 1985 r., a zakończono w maju kolejnego roku³⁹. W rocznicę urodzin Jana Pawła II metropolita krakowski poświęcił kaplicę pw. Chrystusa Króla, która od tej pory służyła parafianom⁴⁰.

Wraz z rozpoczęciem nowego roku szkolnego miała miejsce inauguracja roku katechetycznego. Ksiądz proboszcz w pracy duszpasterskiej z dziećmi i młodzieżą był wspierany przez: ks. Zbigniewa Bizonia, ks. Jana Kubisia, ks. Wacława Siejkę, oraz siostry ze Zgromadzenia Najświętszej Rodziny z Nazaretu – s. Małgorzatę Ruć, s. Sylwię Kolano, s. Bernadettę Olender, s. Joannę Chrobak i s. Lidie

w: *Ksiądz z powołania...*, s. 217; M. Paluch, *Mój Przyjaciel, ks. Pralat Tadeusz Kasperek*, w: *Ksiądz z powołania...*, s. 227.

³⁸ Ks. T. Kasperek, *Wykonałem, co powinienem wykonać*, wywiad udzielony K. Dybel i ks. R. Nęckowi, w: *Ksiądz z powołania...*, s. 18.

³⁹ W maju 1985 r. betonowano strop nad piwnicami budynku katechetycznego, we wrześniu zabetonowano strop nad kaplicą (konstrukcja żelbetowa), na początku listopada rozpoczęto montaż więźby dachowej, w lutym 1986 r. podjęto pracę przy instalacji elektrycznej, wodno-kanalizacyjnej i centralnego ogrzewania i wreszcie 5 maja rozpoczęto w kaplicy układanie posadzki „ze złomu marmurowego”. Prace wykończeniowe w części katechetycznej były jeszcze kontynuowane w sierpniu. AP, *Kronika*, s. 5–7.

⁴⁰ AP, *Kronika*, s. 3.

Rybińską⁴¹. Sale katechetyczne służyły także wspólnotom parafialnym: ministrantom, Ruchowi Światło-Życie, Oazie Rodzin, Różom Żywego Różańca, Zespołowi synodalnemu i Grupie charytatywnej⁴².

14 sierpnia 1986 r. parafia otrzymała zgodę na wzniesienie kościoła i campanili (wieży kościelnej). Prace budowlane rozpoczęto w listopadzie 1986 r., kiedy wytyczono osie świątyni i ustalono stałe punkty wysokościowe, a zakończono w sierpniu 1991 r., gdy zamontowano mensę ołtarzową, a przed kościołem stanął pomnik Jana Pawła II⁴³. W kwietniu 1988 r. kard. Macharski przedłożył Ojcu Świętemu prośbę o „pobłogosławienie kamienia węgielnego wydobytego z fundamentów bazyliki św. Piotra” dla kościoła w Wadowicach⁴⁴. W październiku metropolita krakowski uroczystie wmurował go w ścianę powstającej świątyni⁴⁵.

Ogrom benedyktyńskiej pracy przy zespole sakralnym wymagał wielkiego zaangażowania ze strony parafian. W wadowickiej bazylice, poczynawszy od 16 grudnia 1984 r., składki z każdej pierwszej niedzieli miesiąca przeznaczane były na budowę kościoła⁴⁶. Od kwietnia 1985 r. mieszkańcom kolejnych bloków i ulic wyznaczano dni, w których przypadał ich dyżur przy pracach budowlanych⁴⁷. Również *Kronika* wielokrotnie wspomina o ofiarności i oddaniu wadowiczian, którzy ochoczo podejmowali wysiłek przy budowie kościoła. Mężczyźni poświęcali urlopy, by móc zaangażować się w ten

⁴¹ AP, *KP*, s. 7.

⁴² AP, *Kronika*, s. 4.

⁴³ AP, *Kronika*, s. 9–10.

⁴⁴ AP, *Kopia listu kard. F. Macharskiego do Jana Pawła II z 25.04.1988 r.*

⁴⁵ AP, *Kronika*, s. 8.

⁴⁶ AB, Dokumenty różne, *Ogłoszenia parafialne z lat 1983–1987*, Ogłoszenia parafialne na III niedzielę adwentu, dnia 16.XII.1984 r. i nn.

⁴⁷ AB, Dokumenty różne, *Ogłoszenia parafialne z lat 1983–1987*, Ogłoszenia wspólnoty parafialnej na 14 kwietnia 1985 i nn.

wielki projekt. Dynamika prac utrzymywała się na niezwykle wysokim poziomie – pracowano od rana do wieczora⁴⁸. Przerwy na czas zimy były niezwykle krótkie (np. prace przerwane 12 grudnia 1987 r. wznowiono już 18 stycznia kolejnego roku)⁴⁹.

Wydarzeniem, które wieńczyło zasadniczy etap projektu, była uroczysta konsekracja kościoła, której dokonał Jan Paweł II podczas pielgrzymki do ojczyzny w 1991 r. Całe pierwsze półrocze roku 1991 trwały intensywne przygotowania przed jego przybyciem⁵⁰. Przed kościołem wzniesiono ołtarz polowy w kształcie litery „M”⁵¹. Podczas liturgii papież w asyście kardynałów i biskupów uroczyście namaścił ołtarz i ściany świątyni. Jeszcze podczas homilii Ojciec Święty wyraził swoją ogromną wdzięczność wszystkim, którzy przyczynili się do dzieła budowy kościoła, z ks. Michałem Pioskiem na czele⁵².

Choć świątynia została wzniesiona i konsekrowana, prace przy budowie pozostałych elementów zespołu nie zostały jeszcze zakończone. Pozostałe części założenia wznoszone były również w następujących latach. Dla pełnego zrozumienia omawianego problemu konieczne jest w tym miejscu przybliżenie tego, jak wyglądać miała architektura kompleksu.

⁴⁸ AP, *Kronika*, s. 3–6.

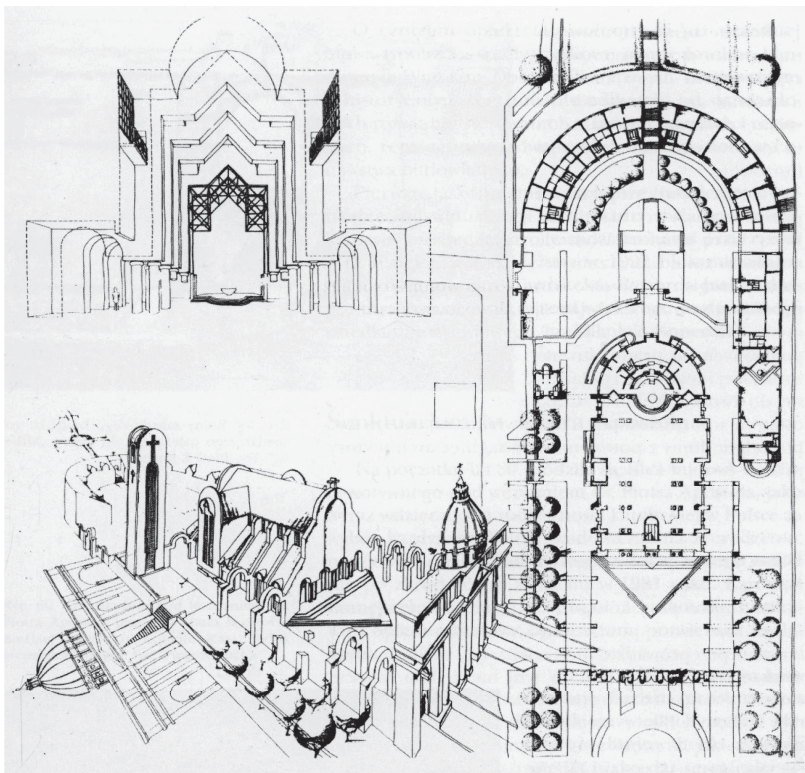
⁴⁹ AP, *KP*, s. 10.

⁵⁰ „Kronika Beskidzka” 1991, r. XXXVI, nr 6, s. 1; nr 8, s. 6; nr 29, s. 9.

⁵¹ „Kronika Beskidzka” 1991, r. XXXVI, nr 32, s. 2.

⁵² AP, *Kronika*, s. 11–12; „Tygodnik Powszechny” 1991, r. XLV, nr 34, s. 2.

Il. 1. Szkice projektowe zespołu sakralnego parafii św. Piotra Apostoła
w Wadowicach

Rys. Ewa Węclawowicz-Gyurkovich, Jacek Gyurkovich.

Il. 2. Model w oparciu o projekt zespołu sakralnego parafii św. Piotra Apostoła
w Wadowicach

Wyk. Maciej Hyla

Opis architektoniczny

Jak już wspomnieliśmy, zespół sakralny parafii św. Piotra Apostoła został zaprojektowany przez prof. dr. hab. arch. T. Szafera, a także przez prof. dr. hab. arch. E. Węclawowicz-Gyurkovich oraz prof. dr. hab. arch. J. Gyurkovicha, którzy opracowali również wszystkie detale architektoniczne i elementy wyposażenia świątyni⁵³.

W pierwotnym założeniu miał w Wadowicach powstać rozległy kompleks sakralny, obejmujący kościół, plac, campanilę, kaplicę, ciąg budynków mieszczących salki katechetyczne, plebanię, a także pomieszczenia o przeznaczeniu administracyjnym. Ponieważ zespół stanowić miał wotum wdzięczności za wybór Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową, a także za ocalenie go od zamachu, w projekcie nawiązano do tych właśnie wydarzeń, a także do drogi, jaką przejść musiał przyszły papież – od wychowania w Wadowicach, przez 40 lat w Krakowie, po jego pontyfikat, sprawowany w Rzymie i Watykanie. Z tego powodu w planie kompleksu, w architekturze oraz w wystroju kościoła, poprzez szereg nawiązań i cytatów, swoje odbicie znajdują charakterystyczne elementy wszystkich tych miast⁵⁴.

Zespół sakralny znajduje się w południowej części Wadowic. Działka, którą przeznaczono na budowę kompleksu, graniczy z powstałymi w 2. poł. XX w. osiedlami bloków z wielkiej płyty – z os. pod Skarpą od południa oraz z os. Kopernika od wschodu. Z kolei z pozostałych stron otacza ją zgoła odmienna przestrzeń. Po północ-

⁵³ Poza nielicznymi elementami dodanymi w późniejszych latach, jak np. stacjami drogi krzyżowej. Chodzi zatem o posadzkę, ołtarz główny z tabernakulum, mense, pulpit liturgii słowa, chrzcielnicę, ołtarze boczne, konfesjonały, ławki, tron papieski, bramy wejściowe, drzwi wewnętrzne czy kraty.

⁵⁴ T. Szafer, *Sacrum wadowickie*, w: *Udział pracowników Politechniki Krakowskiej w życiu Kościoła katolickiego za pontyfikatu Jana Pawła II*, K. Flaga, M. Paluch, B.M. Pawlicki (red.), Politechnika Krakowska, Kraków 1998, s. 159–160.

nej stronie w niedalekim sąsiedztwie znajduje się historyczny cmentarz miejski, założony jeszcze w XIX w. Dalej na północ, wzdłuż al. Matki Bożej Fatimskiej, rozpoczyna się obszar historycznej zabudowy śródmieścia. Z kolei od strony zachodniej działka opiera się o wzgórze, stanowiące świetny punkt widokowy, pozwalający na obserwację zarówno panoramy Wadowic, jak i malowniczych szczytów Beskidu Małego. Na szczycie wzgórza znajduje się również park miejski. Z tego powodu kompleks sakralny musiał stać się dla obu tych części miasta swoistym zwornikiem, niwelującym dychotomię między zabudową śródmieścia Wadowic a ich nowszą, składającą się z blokowisk oraz osiedli domów jednorodzinnych, południową częścią, określaną przez autorów projektu mianem „amorficznej”⁵⁵. Kontekst tak ukształtowanej przestrzeni miejskiej stanowił więc drugi istotny punkt odniesienia w procesie tworzenia koncepcji zespołu sakralnego.

Autorzy zaplanowali zatem wprowadzenie do tej części Wadowic założenia wyraziście zdefiniowanego, dzięki czemu z miejsca stałoby się tu ono dominantą. Postanowili nawiązać do architektury zespołów klasztornych, jednoznacznie rozdzielającej sfery *sacrum* i *profanum*. Kompleks zaplanowany został tak, aby z każdej ze stron był czytelnie oddzielony od otoczenia, wewnątrz zaś uporządkowany i klarowny, tak aby wierni udający się do świątyni w istocie mieli poczucie wejścia w odmienną przestrzeń zarówno w sensie duchowym, jak i materialnym, co idealnie wpisywało się w przedstawiony wcześniej kontekst.

⁵⁵ J. Gyurkovich, *Znaczenie form charakterystycznych dla kształtowania i percepcji przestrzeni. Wybrane zagadnienia kompozycji w architekturze i urbanistyce*, Politechnika Krakowska, Kraków 1999, s. 109.

Kompozycja założenia zespołu sakralnego parafii św. Piotra ma charakter osiowy. W centrum znajduje się duży kościół, o liczącej niemal 1500m² powierzchni rzutu. Około 30 metrów przed świątynią zaplanowana została wolnostojąca brama w formie łuku triumfalnego, która swoim kształtem miała nawiązywać do sylwetki Bazyliki św. Piotra Apostoła w Rzymie obserwowanej od frontu – rozpoznać tu można jej fasadę podzieloną kolumnami i filarami, a także górującą nad całością kopułę. Wokół świątyni wytyczono drogę procesyjną otaczającą kościół, a następnie biegnącą aż do owej wolnostojącej bramy. W zachodniej części (od tyłu kościoła) trasa od zewnętrznej strony zamknięta została murem, z kolei wzdłuż ścian bocznych oraz przed fasadą jej przebieg zaakcentowany został poprzez rytmicznie umieszczone na trasie arkady wsparte na kolumnach. Dzięki temu między fasadą kościoła a arkadami drogi procesyjnej i frontową bramą powstać miała jednoznacznie zdefiniowana przestrzeń – obszerny, wewnętrzny plac.

Obok świątyni, po jej północnej stronie, znajduje się kaplica, łącząca się od tyłu z dwukondygnacyjnym budynkiem tej samej wysokości, tworząc w ten sposób ciąg zabudowań biegnący wzdłuż granicy założenia. Kontynuacją tego pasażu miała stać się umiejscowiona od zachodu plebania, założona na planie półokręgu, stanowiącym od tej strony zamknięcie dla zespołu sakralnego. Cały ten ciąg budynków równej wysokości zorientowany miał być do wewnątrz, z zewnątrz zaś jego elewację stanowić miała prosta, gładka ściana, z nielicznymi, nieregularnie rozmieszczonymi oknami. W ten sposób i za kościołem, tj. między drogą procesyjną a zabudowaniami plebanii, powstałaby zamknięta przestrzeń, wyznaczona z jednej strony przez budynek mieszkalno-administracyjny, z drugiej przez mur oddzielający w tej części drogę procesyjną obiegającą kościół.

Na osi kompleksu zaplanowano tu dwie bramy – pierwsza we wspomnianym wyżej murze, pozwalająca na przejście do ogrodu, druga – w półkolistym ciągu zabudowań, otwierająca całe założenie na wzgórze, na szczycie którego stanąć miał wysoki krzyż. Od strony południowej koniec łuku zabudowań plebanii zaakcentowany został mierzącą 46 m wolnostojącą campanilą. Jej wysoka sylweta stanowi lokalną dominantę w pejzażu miejskim, widoczną już z mostu na rzece Skawie, na drodze prowadzącej do Wadowic od strony Krakowa i Kalwarii Zebrzydowskiej. Wieża ta zamyka również perspektywę ul. Józefa Putka.

Począwszy od campanili, wzdłuż całej południowej granicy, aż do łuku triumfalnego, ciągnie się pas zieleni ze zdwojonymi rzędami drzew. Również po północnej stronie, między fasadą kaplicy Chrystusa Króla a frontową bramą, planowano podobne nasadzenie. Dzięki temu, w myśl planów, całe założenie od każdej ze stron zostać miało, jak gdyby murem klasztornym, oddzielone od miejskiego otoczenia.

Sam kościół wzniesiony został w stylu postmodernistycznym, z prezbiterium skierowanym na zachód, na planie krzyża łacińskiego, w typie bazyliki o trzech nawach, o masywnej, przysadzistej bryle. W niej wyraźnie wyróżnia się transept, którego ramiona jednak tylko nieznacznie wychodzą poza obrys zewnętrznych murów (tzw. pseudotransept). Prezbiterium stanowi obszerna absyda, wokół której, zamiast obojścia, znajdują się pomieszczenia zakrystii, poszerzające w tej części świątyni jej obrys do szerokości naw, nadając rzutowi od zachodu półkoliste zamknięcie (swoje powtórzenie znajduje ono później w założeniu opisanej wcześniej plebanii).

Fasada symetryczna, prosta, gładka, w kolorze jasnego beżu, niemalże pozbawiona podziałów i detali architektonicznych, w dol-

nich partiach kształtem powtarza sylwetę budynku kościoła, jednak w górnej części zamknięta jest łukiem, przysłaniającym znajdujący się za nim prosty, dwuspadowy dach. Na jej szczycie znajduje się masywny krzyż. Symetrycznie w stosunku do osi budynku umieszczono w fasadzie cztery zwieńczone prostymi łukami bramy wejściowe tej samej wielkości, oddzielane od siebie parami kolumn. W trakcie prac, na prośbę ówczesnego proboszcza, ks. Michała Pioska, w jej centrum zaprojektowano niewielką loggię⁵⁶. Sama oś kościoła w pierwotnym planie zaakcentowana miała być bowiem jedynie przez płytkie, lecz obszerne wgłębienie w formie wnęki, rozpoczynające się u szczytu łuków środkowych bram wejściowych, ciągnące się niemalże do samego zwieńczenia fasady⁵⁷. Loggia została wpisana w szerokość owej wnęki, a jej prostokątny kształt zaakcentowany został u szczytu niewielką arkadą wspartą na podwójnych kolumnach.

W przedsionku powtórzony został rytm czterech bram fasady – naprzeciw nich umieszczono cztery kolejne drzwi, pozwalające na przejście do samej świątyni. We wnętrzu podziały między nawami wyznaczają dwa rzędy zdwojonych kolumn. W tylnej części kościoła, na jego osi, znajduje się chór, którego owalny balkon opiera się o wysoki i masywny „walec”. W głównej nawie sklepienie stanowi nieco węższa od jej szerokości prosta kolebka, nieopierająca się o ściany, a po bokach przechodząca w prosty strop. Jej bieg przerywany jest

⁵⁶ W celu jej wykorzystania w czasie konsekracji przez papieża Jana Pawła II. Informacja na podstawie rozmowy z projektantami kościoła – z prof. dr inż. arch. Ewą Węclawowicz-Gyurkovich oraz z prof. dr. hab. inż. arch. Jackiem Gyurkovichem, przeprowadzonej 22.01.2025 r. Co ciekawe, Jan Paweł II po konsekracji kościoła faktycznie pojawił się w loggii, zwracając się do zebranych w żartobliwym tonie: „Cieszę się bardzo, że macie nawet miejsce, z którego papież może przemawiać *Urbi et Orbi*”. AP, *Kronika*, s. 13.

⁵⁷ Widać to wyraźnie na szkicu projektowym oraz modelu. W obu przypadkach fasada pozbawiona jest loggii, co potwierdza słowa architektów, por. il. 1, il. 2.

poprzez kolejne ramy konstrukcyjne, przecinające całą bryłę kościoła, wspierające się u dołu na owych zdwojonych kolumnach dzielących nawy. Pod sklepieniem, u szczytu ścian nawy głównej, znajdują się okna doświetlające, wzdłuż których rozciąga się otaczająca całe wnętrze kościoła galeria zabezpieczona drewnianą balustradą. W nawach bocznych sufit ma prostą formę dwuspadową, z kolei w ramionach transeptu jest stropem zdobionym przez kasetony.

Prezbiterium stanowi obszerna absyda, oddzielona od naw (patrząc od ich strony) najpierw stopniem komunijnym, a następnie kilkoma kolejnymi, półokrągłymi stopniami, tworzącymi wraz z absydą pełen okrąg. Kolebka, ciągnąca się przez długość całego kościoła, odseparowana została tu od ściany absydy poprzez promieniście ułożone belki, ponad którymi znajdują się kolejne okna doświetlające. W centrum prezbiterium wsparta o cztery toczone kolumny stoi mensa, wykuta ręcznie z jednej bryły białego marmuru, a po jej lewej stronie pulpit do liturgii Słowa⁵⁸. Oba te elementy wyraźnie kontrastują ze znajdującym się w tle, wykonanym z czerwonego marmuru ołtarzem głównym, w którego centrum znajduje się złote tabernakulum wpisane w okrąg. Po lewej stronie od prezbiterium, w pierwszej wnęcie, na postumencie ustawiono figurę Matki Boskiej Fatimskiej⁵⁹, a w kolejnej na lewo – chrzcielnicę. Po drugiej stronie od prezbiterium, symetrycznie w stosunku do figury, znajduje się ambona, a dalej na prawo – obraz Jezusa Miłosiernego.

⁵⁸ Informacje o sposobie wykonania na podstawie rozmowy z architektami z dn. 22.01.2025.

⁵⁹ Figura została przez Jana Pawła II ukoronowana w czasie konsekracji świątyni. AP, *Kronika*, s. 12.

Il. 3. Widok na fasadę kościoła, wieżę i plac

Wyk. Piotr Polak

Il. 4. Widok ze wzgórza za kościołem

Wyk. Piotr Polak

Il. 5. Wnętrze kościoła, widok od strony balkonu chóru

Wyk. ks. Jakub Łabuz

Symboliczny wymiar architektury

Ponieważ architektom zależało na ukazaniu drogi Karola Wojtyły, przebiegającej od Wadowic, przez Kraków, aż do Watykanu, w całym założeniu znaleźć można kolejne nawiązania do charakterystycznych elementów architektury tych miast. Dość oczywistą decyzją władz kościelnych było nadanie patronatu nad nową parafią św. Piotrowi Apostołowi. Z tego powodu dla architektów najważniejszym, a przez to i najłatwiej dostrzegalnym w kształcie projektu punktem odniesienia stała się Bazylika św. Piotra Apostoła w Rzymie⁶⁰. W najbardziej oczywisty sposób nawiązano do niej we frontowym łuku triumfalnym, gdzie jej charakterystyczna sylweta została niemal dosłownie zacytowana. Dzięki temu, iż stanowi on bramę prowadzącą z przestrzeni miejskiej do wnętrza zespołu sakralnego, uznać można, że osoba przekraczająca tę granicę symbolicznie przenosi się z Wadowic do Watykanu, podążając śladami Karola Wojtyły. Podobnie przysadzista bryła nowego kościoła, przywodząca na myśl charakterystyczną w tym względzie architekturę barokowych świątyń, symbolicznie łączy wadowicką Bazylikę Ofiarowania NMP z Bazyliką św. Piotra w Rzymie⁶¹. Z kolei uporządkowana, „urbanistycznie” zaplanowana przestrzeń wnętrza zespołu sakralnego przywodzi na myśl place, skwery i założenia parkowe Krakowa, a ciąg zabudowy tworzący „mur klasztorny” przypomina charakterystyczne dla tego miasta pierzeje, tworzone przez ciągnące się jedna za drugą kamienice.

W wielu miejscach projektu nawiązano do kopuły bazyliki św. Piotra. Co oczywiste, jej zarys góruje nad łukiem triumfalnym,

⁶⁰ J. Gyurkovich, E. Węclawowicz-Gyurkovich, *Kościół materialne i duchowe*, w: *Udział pracowników Politechniki...*, s. 178.

⁶¹ A. Kadłuczka, *Architektura i budownictwo Wadowic*, w: *Wadowice. Miasto Jana Pawła II*, W. Zin, A. Kadłuczka, K. Kuśnierz (red.), DjaF, Kraków 2003, s. 83.

gdyż powtarza on sylwetkę watykańskiej świątyni, niemniej po przejściu przez tę bramę motyw ów pojawia się często także jako zwieńczenie poszczególnych elementów architektonicznych, acz w formie uproszczonej, sprowadzonej do prostego łuku. W samej tylko fasadzie kościoła można go dostrzec w kilku miejscach, tj. w zwieńczeniach szczytu, płytkiej wnęki, loggii oraz czterech bram wejściowych. Kształt arkad akcentujących drogę procesyjną także stanowi powtórzenie zewnętrznego konturu łuku triumfalnego. W praktyce nawet kolebka nawy głównej, ponieważ nie opiera się na ścianach, a przechodzi u boków w prosty strop, w swoim przekroju powiela opisywany tu motyw.

Najważniejszy cytat z architektury i urbanistyki Watykanu stanowi jednak rysunek w podłodze nawy głównej i prezbiterium, bowiem to tu autorzy projektu najdobitniej podkreślili podwójny wotywny wątek budowy zespołu sakralnego. W posadzce ciemnego koloru poprzez „intarsje” z białego marmuru karraryjskiego odwzorowano plan placu św. Piotra, otoczonego słynną kolumnadą projektu Berniniego. W jego eliptycznej części, w miejscu, w którym doszło do zamachu, wmurowana została płyta z brązu z datą tego wydarzenia (13 maja 1981 r.). Ponieważ od linii stopnia komunikacyjnego całe tło posadzki stanowi biały marmur, rysunek kontynuowany jest w czerwono-brązowym marmurze węgierskim. Plan placu kończy się tuż przed mensą ołtarzową, pod którą z kolei rozpoczyna się rysunek rzutu bazyliki św. Piotra. Ten, biegnąc przez posadzkę całego prezbiterium, dochodzi do ściany absydy, gdzie załamuje się i ciągnie się dalej w pionie. Przez to geometryczny zarys tego fragmentu rzutu Bazyliki św. Piotra staje się tu ołtarzem głównym. Dzięki temu tabernakulum wadowickiego kościoła mogło znaleźć się dokładnie w tym miejscu, w którym na planie przypada konfesja św. Piotra.

W ten sposób w jednym miejscu architektom udało się zebrać i czytelnie połączyć dwa najważniejsze motywy powstania świątyni – dziękczynienie za wybór Karola Wojtyły na następcę św. Piotra oraz jego ocalenie w zamachu.

Wątki te są kontynuowane w prezbiterium i jego otoczeniu. Konklawe jest dla Kościoła katolickiego momentem, w którym szczególną rolę odgrywa światło Ducha Świętego, kierujące kolegium kardynalskim do wyboru właściwego kandydata na papieża. Pewne symboliczne odbicie tego faktu dostrzec można w pogodny dzień u szczytu ściany absydy prezbiterium. Ponieważ kolebka łączy się tu z nią poprzez wspomniane wcześniej żelbetowe belki, ponad którymi znajdują się niewidoczne z kościoła okna, światło wpadające do wnętrza zostaje przez owe belki rozproszone, przez co na ścianie absydy zobaczyć można podłużne promienie. Uzyskany tak efekt przywodzi na myśl obecność Ducha Świętego w Kościele, zatem i jego rolę w wyborze Karola Wojtyły na tron papieski. Motyw ten jest dopełniany przez umieszczony w ołtarzu głównym ponad tabernakulum obraz – malarską kopię dzieła Pietro Perugino, ukazującego wręczenie kluczy św. Piotrowi. Zarówno temat przedstawienia, jak i fakt, iż oryginalny obraz znajduje się w Kaplicy Sykstyńskiej, zatem w miejscu obrad konklawe, dopełniają tu symboliczny dialog z wydarzeniami dnia 16 października 1978 r.

Do głównych wątków nauczania Jana Pawła II nawiązują z kolei umieszczone po obu stronach prezbiterium wizerunki. Figura Matki Bożej Fatimskiej w oczywisty sposób po raz kolejny podkreśla rolę, jaką Jej orędownictwo miało odegrać w zamachu, stanowi też odbicie głębszego związku papieża Polaka z orędem fatimskim⁶². Podob-

⁶² Więcej na ten temat: A. Preziosi, *Papież miał umrzeć. Historia zamachu na Jana Pawła II*, Kraków 2022, s. 71 i nn.; K. Klauza, *Jan Paweł II a Matka Boża Fatimska*, „Studia Salvatoriana Polonica” 2016, t. 10, s. 53–67.

nie obraz Jezusa Miłosiernego nawiązuje do przesłania *Dzienniczka* s. Faustyny Kowalskiej, z którym Jan Paweł II był silnie związany⁶³.

Wspomnieć należy wreszcie o elementach architektury, które nie odnoszą się bezpośrednio do postaci Jana Pawła II, a do tematyki czysto sakralnej. W kilku miejscach podkreślona została rola czterech ewangelistów. Fakt, iż do wnętrza świątyni prowadzą cztery identyczne bramy, spośród których żadna nie dominuje kompozycyjnie nad pozostałymi, nawiązuje do czterech Ewangelii, jako czterech dróg wejścia do Kościoła⁶⁴. Oparcie mensy ołtarzowej na czterech kolumnach stanowi analogiczne nawiązanie, tym razem stawiając wszystkie Ewangelie jako podpory wiary. Także kolejne ramy konstrukcyjne we wnętrzu świątyni stanowią w warstwie symbolicznej kolejne bramy, przez które trzeba przejść, zbliżając się do sacrum⁶⁵. W celu zwiększenia widoczności na ołtarz i prezbiterium, po dwie pary kolumn w obu rzędach zostały podcięte i pozbawione dolnych części trzonów. Mimo że zabieg ten wynikał przede wszystkim ze względów praktycznych⁶⁶, zrodził on kolejne treści symboliczne. W podcięciach umieszczono od spodu lampy, które w odpo-

⁶³ Więcej na ten temat: I. Rutkowska, *Pojęcie miłosierdzia w encyklice Jana Pawła II Dives in misericordia*, „Scripta Humana”, t. 8, *Kultura nie tylko literacka. W kręgu myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, cz. 1, Zielona Góra 2017, s. 287–298.

⁶⁴ J. Gyurkovich, E. Węclawowicz-Gyurkovich, *Nowe kościoły – w poszukiwaniu sacrum*, w: *Budownictwo sakralne w krajach Grupy Wyszehradzkiej. Międzynarodowa Konferencja*, Z. Rawicki, J. Szpak (red.), Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa, s. 48.

⁶⁵ E. Węclawowicz-Gyurkovich, E. Węclawowicz-Bilska, O. Kryvoruchko, *Polska postmodernistyczna architektura...*, s. 12.

⁶⁶ Główną przyczyną była chęć poprawy widoczności na prezbiterium. E. Węclawowicz-Gyurkovich, E. Węclawowicz-Bilska, O. Kryvoruchko, *Polska postmodernistyczna architektura...*, s. 12.

wiednich warunkach strumieniem światła mogły dopełnić brakujące fragmenty trzonów. Ponieważ kolumny stanowią zwykle kluczowy element konstrukcyjny, podpierający ciężar murów, zastąpienie ich materialnej substancji czymś tak transcendentnym jak światło stanowi wyraz zawierzenia Bogu. W ten sposób światło wiary ukazano tu w charakterze ostoji dla ludzkiej rzeczywistości. Ponadto dzięki pozostawieniu górnych części kolumn można odnieść wrażenie, iż w tym miejscu masywne, przysadziste mury nagle podrywają się ku górze. Wszystko to sprawia, że po wejściu do kościoła wraz z każdym krokiem wykonanym w kierunku prezbiterium coraz mocniej odczuwalna staje się atmosfera *sacrum*.

Wskazać wreszcie trzeba na symbolikę nowej architektury w kontekście lokalnego krajobrazu miejskiego. Od samego początku prac planistycznych autorom przyświecała idea stworzenia tu dominanty, „mocnej formy” architektonicznej, nadającej nowy, zdefiniowany charakter tej części Wadowic⁶⁷. Opisana wcześniej „amorficzna” przestrzeń blokowisk i osiedli domów jednorodzinnych otaczająca miejsce, w którym powstać miał nowy kościół stanowiła swoiste *profanum*, z którego wyłonić miała się przestrzeń *sacrum* w postaci nowego zespołu sakralnego. W architekturze klasztorów kluczową rolę w oddzieleniu zewnętrznego świata od obszaru, na którym obowiązuje reguła zakonna, odgrywa otaczający te założenia mur. Takim właśnie murem w przypadku zespołu sakralnego św. Piotra miały stać się łuk triumfalny, kaplica wraz z przyległym do niej ciągiem zabudowy oraz boczne nasadzenia zieleni⁶⁸. W ten sposób nad nieuporządkowanymi przestrzeniami miejskimi zapanowałby wyrazisty, świadomo-

⁶⁷ J. Gyurkovich, *Znaczenie form charakterystycznych dla kształtowania i percepcji przestrzeni...*, s. 111.

⁶⁸ A. Kadłuczka, *Architektura...*, s. 82.

nie ukształtowany kompleks architektoniczny. Sama idea przywodzi na myśl biblijny opis stworzenia świata, w którym z bezładu wyłaniają się kolejno poszczególne „dobre” elementy rzeczywistości.

Niezrealizowane części projektu

Poznawszy zamysł architektów i całokształt ich planów, zrozumieć można w pełni późniejsze losy budowy zespołu sakralnego. Niestety, z różnych przyczyn projekt ten nie został nigdy w całości zrealizowany. Do momentu konsekracji w pełni wzniesiona została świątynia, kaplica, salki katechetyczne (częściowo wykorzystywane jako mieszkania dla posługujących w parafii kapłanów) oraz te z arkad wyznaczających drogę procesyjną, które opierają się o ściany świątyni; postępowały prace związane z budową campanili⁶⁹. Od momentu konsekracji do dzisiaj dokończono z kolei budowę wieży, schody oraz plac przed kościołem pokryto kamieniem i kostką brukową, wzniesiono mur zamykający za świątynią drogę procesyjną.

Przed kościołem nigdy nie powstała zatem frontowa brama w formie łuku triumfalnego. Nie wzniesiono także pozostałych, tj. wolnostojących arkad wyznaczających przebieg drogi procesyjnej. Ponieważ te miały z kolei stanowić oprawę dla placu przed świątynią, uznać należy, że i on nigdy nie doczekał się swojej pełnej realizacji. Boczne rzędy drzew, które pierwotnie stanowić miały przedłużenie „muru klasztornego” otaczającego całość założenia, także nigdy nie zostały zasadzone w pierwotnie planowanym kształcie. Z kolei za świątynią nie wzniesiono ostatecznie półkolistego budynku właściwej plebanii, w którym mieścić miały się pomieszczenia przezna-

⁶⁹ Jeszcze niemal rok po konsekracji, w maju 1992 r., zbierano ofiary na zakup okien do wieży. AP, *Kronika*, s. 15.

czony na mieszkania dla księży, okazały refektarz i szereg innych sal przeznaczonych do celów działalności administracyjnej, charytatywnej itp. To z kolei sprawiło, że i za kościołem zabrakło owej czytelnie wydzielonej wewnętrznej przestrzeni, jaką stanowić miał ogród. Brak wszystkich tych integralnych elementów pierwotnego planu wadowickiego zespołu sakralnego uznać należy za niepowetowaną stratę. Z tego powodu bowiem koncepcja stworzenia uporządkowanego założenia, wyraźnie rozgraniczonego od otaczającej go przestrzeni miejskiej, jest dzisiaj niemal całkowicie nieczytelna.

Wskazać można trzy podstawowe przyczyny takiego stanu rzeczy. Pierwszą stanowiła nieunikniona zmiana priorytetów w życiu codziennym parafii po poświęceniu kościoła w sierpniu 1991 r. Ponieważ proces budowy kościoła był dla parafian okresem niezwykle intensywnym, po konsekracji, która stanowiła ukoronowanie tego wysiłku, parafianie rozpoczęli użytkowanie świątyni i całości istniejącego już zaplecza. Doprowadziło to do odprężenia, skutkującego zmniejszeniem intensywności prac. Świadczyć może o tym choćby sposób prowadzenia *Kroniki*, która początkowo koncentruje się niemal wyłącznie na kwestiach związanych z budową, natomiast od momentu konsekracji opisuje w przeważającej części życie religijne parafii, co jakiś czas wspominając o prowadzonych pracach lub zbiórkach pieniędzy na dane cele⁷⁰.

Za kolejną przyczynę uznać należy zmianę proboszcza nowej wadowickiej parafii. Ks. Michał Piosek po konsekracji dążył w dalszym ciągu do pełnej realizacji pierwotnych planów. Pod koniec 1992 r. ukończono budowę wieży⁷¹. W pierwszej połowie 1993 r. otynkowano kaplicę wraz z zespołonym z nią budynkiem, a także rozpo-

⁷⁰ Por. AP, *Kronika*, s. 1–13, 14 i nn.

⁷¹ AP, *Kronika*, s. 15.

często konstruowanie schodów łączących teren kościoła z al. Wolności⁷². Co najważniejsze jednak, zgromadzono już wówczas znaczną część materiałów potrzebnych do budowy kompleksu właściwej plebanii⁷³. Niestety, ks. Michał Piosek zmarł nagle 25 listopada 1993 r., w wieku 49 lat. Wydarzenie było wielkim wstrząsem dla parafii, a także i całego miasta. Nowym proboszczem mianowano w grudniu 1993 r. ks. Tadeusza Kasperka, o którym wśród parafian panuje dziś powszechnie opinia jako o doskonałym gospodarzu⁷⁴. W swojej pracy koncentrował się zwłaszcza na działalności duszpasterskiej. Jak sam powiedział:

Dla mnie jako proboszcza ważne było przede wszystkim, by ten budynek wypełnił się ludźmi, by nie stał się tylko budynkiem, który się nawiedza, który się podziwia, do którego się wchodzi jako do muzeum, bo słyszało się, że jest to wotum wdzięczności za wybór papieża Jana Pawła II i ocalenie jego życia⁷⁵.

Faktycznie, w kolejnych latach przy parafii aktywnie działały rozmaite grupy modlitewne⁷⁶. Obok prac wykończeniowych,

⁷² AP, *Kronika*, s. 15–16.

⁷³ Na podstawie rozmowy z E. Węclawowicz-Gyurkovich oraz J. Gyurkovichem, przeprowadzonej w dniu 22.01.2025.

⁷⁴ Por. T. Bagiński, *Duszpasterz, gospodarz, ojciec*, s. 175–177; B. Beszter, *Pocieszał, doradzał, zawsze obiecywał modlitwę...*, s. 180–182; M. Brzeźniak, *Mój proboszcz*, s. 183–184; ks. J. Marcisz, *Wspaniały duszpasterz*, s. 217–219; S. Pena, *Rzeczowe i duchowe dokonania ks. Pralata Tadeusza Kasperka w parafii pw. św. Piotra Apostoła w Wadowicach w latach 1993–2022*, w: *Ksiądz z powołania...*, s. 231–240; K. Talaga, *Bardzo wyczulony na ludzką biedę*, w: *Ksiądz z powołania...*, s. 242–246; B. i K. Wajdzikowie, *Ksiądz Tadeusz – Człowiek, duszpasterz, gospodarz, przyjaciel*, w: *Ksiądz z powołania...*, s. 253–256.

⁷⁵ Ks. T. Kasperek, *Wykonaniem...*, s. 23.

⁷⁶ AP, *Kronika*, s. 20.

ks. Kasperek rozpoczął zagospodarowywanie terenu za kościołem. Powstały tam miejsca odpowiednie dla spotkań wspólnot parafialnych, parking oraz zabudowania gospodarcze. Ponadto na wzgórzu stworzono ścieżki symbolizujące trasę drogi krzyżowej – tzw. „Golgotę” – którą w 2003 r. pobłogosławił kard. Macharski⁷⁷. Większość wymienionych elementów kompleksu powstała w miejscu, w którym pierwotnie zaplanowany był budynek mieszkalno-administracyjny oraz ogród, co przekreśliło możliwość realizacji pierwotnych planów w późniejszych latach.

Trzecią przyczynę, najbardziej prozaiczną, stanowił fakt przywrócenia nauczania religii w szkołach w sierpniu 1990 r. Z tego powodu niepotrzebne stały się salki katechetyczne. W początkowych, przejściowych latach nadal odbywały się w nich lekcje dla niektórych oddziałów szkolnych, później jednak wykorzystywano je jedynie jako miejsca spotkań dla grup parafialnych⁷⁸. Ponieważ w istniejących w tamtym momencie pomieszczeniach parafia funkcjonowała dostatecznie sprawnie, potrzeba budowy okazałego budynku plebanii przestała być już wtedy nieodzowna. Wraz z upływem czasu potencjalna konieczność podjęcia na nowo tak wielkiego wysiłku budowlanego stopniowo odsuwała realizację projektu o kolejne lata, aż wreszcie zaniechano jej całkowicie.

Podsumowanie

Budowa zespołu sakralnego parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach wpisuje się w kontekst ostatniej dekady PRL. Choć był to czas szczególnie trudny dla Kościoła katolickiego (inwigilacja, prze-

⁷⁷ S. Pena, *Rzeczowe i duchowe dokonania...*, s. 232–233.

⁷⁸ AP, *Kronika*, s. 14.

śladowania i represje), to jednocześnie jego członkowie mieli coraz większe poczucie jedności i siły. W sposób szczególny przyczynił się do tego wybór Karola Wojtyły na papieża i jego żywe zainteresowanie sprawą Polski, wyrażające się przede wszystkim w licznych pielgrzymkach do ojczyzny. Dlatego tak doniosłym wydarzeniem dla wadowiczian była budowa kompleksu parafialnego. Założenia projektu, przygotowanego przez uznanych krakowskich architektów, były odzwierciedleniem panującej wówczas sytuacji: nowa świątynia, wraz z zabudowaniami miała stanowić swoistą enklawę, harmonijną oazę, przestrzeń *sacrum* w gęstej zabudowie osiedli mieszkalnych. Oczywiste nawiązania do Stolicy Apostolskiej – siedziby Piotra naszych czasów – sprawiały, że zespół stać się miał szczególnym punktem na mapie miasta (podobnie jak Watykan w planie Rzymu). Niedopełnienie pierwotnych założeń znacząco ograniczyło wpływ, jaki mógł on wywrzeć na lokalny krajobraz. Niemniej kościół, wkomponowany w zabudowę nowej części miasta, stanowi i tak swoisty monument, w którym, obok walorów estetycznych, odbijają się polityczne, społeczne i religijne dzieje Wadowic ostatniej ćwierci XX w. Tak jak w starszej części miasta dostrzec można kontekst, który ukształtował w dzieciństwie Karola Wojtyłę, tak w nowej części, właśnie dzięki wspomnianej świątyni, jej architekturze i historii powstania, zobaczyć można wpływ, jaki na swój macecznik wywarł Jan Paweł II. Niniejszy artykuł stanowi jedynie przyczynek dla monograficznego opracowania. Podjęcie tej rozprawy jest jednak konieczne, gdyż dzieje parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach stanowią bowiem, jak staraliśmy się wykazać, kluczowy punkt odniesienia w badaniach nad najnowszą historią miasta.

Wykaz skrótów

- AB – Archiwum Parafii pw. Ofiarowania NMP w Wadowicach
AB, AD – Archiwum Parafii pw. Ofiarowania NMP w Wadowicach, Akta dziekańskie, nominacje, przeniesienia, wizytacje kanoniczne
AB, V – Archiwum Parafii pw. Ofiarowania NMP w Wadowicach, Dział V – Akta gospodarcze
AP – Archiwum Parafii pw. św. Piotra Apostoła w Wadowicach
KP – Księga pamiątkowa (Parafii pw. św. Piotra Apostoła w Wadowicach)

Bibliografia

Źródła

Archiwum Parafii pw. św. Piotra Apostoła w Wadowicach

Dekret erekcji parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach

Kopia listu kard. F. Macharskiego do Jana Pawła II z 25.04.1988 r.

Kronika parafialna

Księga pamiątkowa (bez paginacji)

Archiwum Parafii pw. Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w Wadowicach

Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach z dn. 18.10.1980 r. (SA.6017/10/80) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia. (I.15 Volumen Documentorum po 1945 roku)

Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach z dn. 9.04.1981 r. (SA.6017/1/81) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia. (I.15 Volumen Documentorum po 1945 roku)

Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach z dn. 27.04.1981 r. (SA.6017/2/81) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia. (I.15 Volumen Documentorum po 1945 roku)

Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach z dn. 10.06.1981 r. (SA.6017/6/81) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia. (I.15 Volumen Documentorum po 1945 roku)

- Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach z dn. 28.05.1982 r. (SA.6017/51/82) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia. (I.15 Volumen Documentorum po 1945 roku)
- Decyzja Naczelnika Miasta i Gminy w Wadowicach z dn. 5.06.1982 r. (SA.6017/59/82) w sprawie zezwolenia na zwołanie i odbycie zgromadzenia. (I.15 Volumen Documentorum po 1945 roku)
- Inwentarz Parafii Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w Wadowicach (Dział V – Akta gospodarcze)
- Kopia Protokołu z Wizytacji Kanonicznej. 20–22.IX.1986 r. X Bp Kazimierz Górny (Akta dziekańskie, nominacje, przeniesienia, wizytacje kanoniczne)
- Ogłoszenia parafialne z lat 1983–1987 (Dokumenty różne)
- Sprawozdanie z wizytacji kanonicznej w parafii Wadowice 24–29.X.1981, w: Protokoły Wizytacji kanonicznej. Parafia Ofiarowania N.M.P. – 1959, 1969, 1981. Wadowice (Akta dziekańskie, nominacje, przeniesienia, wizytacje kanoniczne)

Wspomnienia

- Bagiński T., *Duszpasterz, gospodarz, ojciec*, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Prałatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024.
- Beszter B., *Pocieszał, doradzał, zawsze obiecywał modlitwę...*, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Prałatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024.
- Brzeźniak M., *Mój proboszcz*, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Prałatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024.
- Gil J. ks., *Wciąż mnie fascynuje*, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Prałatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024.
- Kasperk T. ks., *Wykonałem, co powinienem wykonać*, wywiad udzielony K. Dybeł i ks. R. Nęckowi, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Prałatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w pa-*

- rafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024.
- Kąkol K., *Spowiedź „pogromcy” Kościoła*, Ethos, Olsztyn 1994.
- Marcisz J. ks., *Wspaniały duszpasterz*, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Prałatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024.
- Nęcek R. ks., *Chłubiący się miłosierdziem Boga. W 30 rocznicę pobytu ks. Prałata Tadeusza Kasperka w Wadowicach*, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Prałatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024.
- Paluch M., *Mój Przyjaciel, ks. Prałat Tadeusz Kasperk*, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Prałatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024.
- Pena S., *Rzeczowe i duchowe dokonania ks. Prałata Tadeusza Kasperka w parafii pw. św. Piotra Apostoła w Wadowicach w latach 1993–2022*, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Prałatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024.
- Talaga K., *Bardzo wyczulony na ludzką biedę*, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Prałatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024.
- Wajdzikowie B. i K., *Ksiądz Tadeusz – Człowiek, duszpasterz, gospodarz, przyjaciel*, w: *Ksiądz z powołania. Księga jubileuszowa dedykowana ks. Prałatowi Tadeuszowi Kasperkowi w 30 rocznicę objęcia probostwa w parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach*, ks. R Nęcek, K. Dybeł, M. Kędziola (red.), Arsarti, Kraków 2024.

Prasa

- „Kronika Beskidzka” (1991)
 „Tygodnik Powszechny” (1991)

Relacje (w posiadaniu autorów)

E. Węclawowicz-Gyurkovich, J. Gyurkovich z 22.01.2025.

Opracowania

- Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Zysk, Kraków, 2006.
- Gajczak R.A., *Wadowice. Miasto papieskie*, Michalineum, Marki-Struga 1995.
- Gyurkovich J., Węclawowicz-Gyurkovich E., *Kościół materialne i duchowe, w: Udział pracowników Politechniki Krakowskiej w życiu kościoła katolickiego za pontyfikatu Jana Pawła II*, K. Flaga, M. Paluch, B.M. Pawlicki (red.), Politechnika Krakowska, Kraków 1998.
- Gyurkovich J., Węclawowicz-Gyurkovich E., *Nowe kościoły – w poszukiwaniu sacrum*, w: *Budownictwo sakralne w krajach Grupy Wyszehradzkiej. Międzynarodowa Konferencja*, Z. Rawicki, J. Szpak (red.), Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa, Kraków 2003.
- Gyurkovich J., *Znaczenie form charakterystycznych dla kształtowania i percepcji przestrzeni. Wybrane zagadnienia kompozycji w architekturze i urbanistyce*, Politechnika Krakowska, Kraków 1999.
- Kadłuczka A., *Architektura i budownictwo Wadowic*, w: *Wadowice. Miasto Jana Pawła II*, W. Zin, A. Kadłuczka, K. Kuśnierz (red.), DjaF, Kraków 2003.
- Klauza K., *Jan Paweł II a Matka Boża Fatimska*, „Studia Salvatoriana Polonica” 2016, t. 10.
- Nowakowski A., *Wadowice w lata 1945–1990. Przyczynek do najnowszej historii miasta*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2018.
- Preziosi A., *Papież miał umrzeć. Historia zamachu na Jana Pawła II*, Wydawnictwo św. Stanisława BM, Kraków 2022.
- Szafer T., *Sacrum wadowickie*, w: *Udział pracowników Politechniki Krakowskiej w życiu Kościoła katolickiego za pontyfikatu Jana Pawła II*, K. Flaga, M. Paluch, B.M. Pawlicki (red.), Politechnika Krakowska, Kraków 1998.
- Węclawowicz-Gyurkovich E., Węclawowicz-Bilska E., Kryvoruchko O., *Polska postmodernistyczna architektura sakralna w przestrzeni osiedli mieszkaniowych*, „Środowisko mieszkaniowe” 40, Politechnika Krakowska, Kraków 2022.
- Wyrobiec P., *Życie polityczne Wadowic w latach 1951–1995*, w: *Wadowice. Studia z dziejów miasta*, A. Nowakowski (red.), Rada Miejska i Zarząd Miejski w Wadowicach, Wadowice 1997.

*Zespół parafialny parafii św. Piotra Apostoła w Wadowicach
w kontekście historii miasta i postaci Jana Pawła II*

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie historii powstania zespołu sakralnego św. Piotra Apostoła w Wadowicach, jak również symbolicznej wymowy jego architektury. Ponieważ staraliśmy się zwrócić uwagę na to, iż zagadnienie to jest szczególnie istotne dla najnowszych dziejów miasta, postaraliśmy się je ukazać w kontekście historii Wadowic w ostatniej ćwierci XX w. Praca składa się z czterech części. W pierwszej ukazaliśmy historię erygowania nowej parafii i budowy zespołu sakralnego. W kolejnych dwóch scharakteryzowaliśmy architekturę kompleksu oraz przedstawiliśmy jej wymowę symboliczną. Ostatnia zaś część stanowi refleksję nad powodami, dla których pierwotnych założeń nigdy w pełni nie zrealizowano.

Słowa kluczowe: Parafia św. Piotra Apostoła w Wadowicach, architektura sakralna, Jan Paweł II

*The sacral complex of the St. Peater the Apostle's parish
in Wadowice in the context of the history of the town
and of the figure of John Paul II*

Abstract

The aim of this study is to show the history of erecting the St. Peater the Apostle's sacral complex in Wadowice, as well as the symbolical potential of its architecture. This subject is of special value for the modern history of the town, as we tried to indicate, therefore we have shown it in the context of the Wadowice's history of the 20th century last quarter. This study consists of four parts. The first one describes the story behind erecting a new parish and building the complex. The next two parts characterize the architecture and

it's symbolical meaning. Finally, the last part is our reflection as to why the original plans were never fully completed.

Keywords: The St. Peater the Apostle parish in Wadowice, sacral architecture, John Paul II

Nota biograficzna

Piotr Polak – historyk, pracownik Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach. Studiował Historię, Muzealnictwo, Ochronę Dóbr Kultury i Historię Sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 2024 roku rozpoczął studia doktoranckie z historii na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Zainteresowania badawcze obejmują tematykę dziedzictwa Jana Pawła II, historii Wadowic, a także ochrony i popularyzacji zasobów dziedzictwa, zwłaszcza związanych z architekturą militarną.

Andrzej Wąsik – historyk, polonista, muzealnik, absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W 2024 r. podjął studia doktoranckie z historii na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Główne obszary zainteresowań badawczych: znaczenie rytuału w średniowieczu, kultura rycerska, wojskowość średniowiecza i 20-lecia międzywojennego. Od 2021 r. pracownik Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach. Animator Ruchu Światło-Życie Archidiecezji Krakowskiej.

Łukasz Piórkowski

ORCID: 0009-0004-7162-0802

Museum of the Holy Father John Paul II Family Home in Wadowice

Life balance in the experience of Emilia Wojtyła

The colours of everyday life: the dynamics of contemporary relationships in marriage and family

Marriage and family are fundamental communities for every human being, constituting the natural first environment for maturing into humanity. Since the dawn of history, humanity has expressed itself through these most elementary structures: marriage and family (Dyczewski, 1994, p. 42). Every person is rooted in these two realities. The natural character of this rootedness is successfully replaced by alternative options only rarely (John Paul II, 1994, para. 2). The issues of marriage and family undoubtedly hold a central position in the modern teaching of the Catholic Church, which, through emphasising the personalist approach, has charted the course for the development of the doctrine concerning marriage and family (Pastwa, 1999, p. 27).

Marriage and family have been part of the human experience since the beginning of history. They are intrinsically linked to the human condition (see Adamski, 2002, p. 13). They define humans and set them apart from all the other beings. Human persons are the only beings who shape such relationships, create them and, at the same time, receive them as the inheritance of the efforts of the human spirit throughout the ages. Marriage and family give every person the opportunity to achieve a level of development and understanding that could not be reached by relying solely on one's own strength.

Marriage and family have traditionally served as the foundation of security for every person, providing support, a sense of worth, and motivation for development and action. For centuries, they have constituted the basis for the formation of personal attitudes of individuals. At present, however, these natural processes are being undermined by alternative visions of human and world development (see Kwak, 2005, pp. 8-9). Changes have affected the structure of marriage and family, their shape and function, the rules of conduct, and the values which guide them in everyday life (see Świerczek, 2013, pp. 129-131). The current changes produce a range of consequences, both positive and negative. New values supplant traditional ones, or stand in stark contradiction to them. In the new world, described as post-modern or post-industrial, in the face of the rapidly changing cultural, economic, political and health-related phenomena, the concepts of human nature, family, community, love, development, personal growth and freedom have been redefined (see Tysza, 2002, p. 4).

Marriage and family, as a fundamental anthropological phenomenon, are the subject of reflection undertaken by various academic

disciplines, each of which applies its own principles, aims, and characteristic methods (Grzeškowiak, 1985, p. 21; see also Badora et al., 2001, p. 15). John Paul II, addressing the complex reality of marriage and family, used the criteria provided by Revelation. It is Revelation that is the source of the characteristic theological perspective which, going beyond the boundaries of the humanities, makes it possible to view marriage and family as the realities of the spirit. The distinctive dynamism and shape of the Polish Pope's teaching on marriage and family are also defined by his personal experience and his relationship with his parents and brother.

The entirety of the teaching of John Paul II on marriage and family is presented in the light of the Gospel and human experience. It focuses primarily on the ideas of the human person and the human community, as it is persons, spouses and children, who implement the values stemming from marital and family life. Many commentators of his thought emphasise this novel approach, concluding that the Pope's reflection is personalist and existential (Pokrywka, 2010, p. 191). This approach is the most significant innovation introduced by John Paul II to the Catholic doctrine on marriage and family (Pokrywka, 2010, p. 210). For him, marriage and family are not only a collection of rights and responsibilities arising from entering into a contract or establishing an institution. He also repeatedly emphasises the personalist aspect of marriage and family.

In the Pope's theological and philosophical reflection, the bond with his mother, Emilia Wojtyła, played an incredibly important role (see Kindziuk, 2020, p. 390). She was the one who taught him that marriage and family include in their nature a multitude of interpersonal relationships, through which each individual is introduced into the human family (Bernstein, 1997, p. 24). Numerous testimonies from

neighbours indicate that Emilia Wojtyła saw marriage and family as communities of people, and communality as their natural way of life (see Bergonzoni, 1988, pp. 31–40). It is in this context that John Paul II defined the essence of marriage and family as the community of people giving themselves to one another. Marriage and family are based on this truth. They constitute a communion of love, that is a union which penetrates deeply into the person's awareness, but also a communion of persons, autonomous beings.

Today, family is a sphere where a range of phenomena manifest themselves, whose sources lie in the world of work, economic processes, political circumstances, and growing social inequality. The external reality places many challenges on marriage and family, necessitating a search for new ways of responding to them (Rostowski, 2009, p. 21). The flexible job market, as well as the processes of democratisation and individualisation require a search for new foundations for family relationships (Rostowski, 2009, p. 25). Marriage and family remain among the most important declared values. Nevertheless, controversies emerge regarding the meaning of new forms of marital and family life, while the levels of social acceptance for various practices in this area vary. The implications of rapid social transformations are often ambiguous and disruptive for family life. On the one hand, social changes mean that marriage and family may seem a burden in terms of maintaining one's position on the job market and an obstacle on the way to personal development. On the other hand, they remain indispensable in solving many everyday problems, as they constitute a primary network which makes it possible to cope with the challenges of contemporary life.

The anthropological crisis, manifesting in all the reductionist conceptions of the human person, which have resulted in reduc-

tionism in the sphere of marital and family life, must be considered particularly destructive (Nowak, 2011, pp. 44–46). symptom of this is the rejection of the natural-law vision of marriage, and consequently of family, which has its source in the nature of human beings as men and women, and a turn towards a constructivist vision, where everything, including the shape of marriage and family, is freely constructed by individuals. The violation of this natural dimension of marriage and family must be seen as a highly dynamic manifestation of the autodestruction of the human person. It leads to ethically hazardous conclusions and decisions which diverge considerably from the personalist affirmation of the human being.

The everyday life of contemporary married couples and families has begun to grow more complex as a result of the unprecedented development of communication technology, intercultural contacts, and the advancing globalisation (see Tyszką, 2005, pp. 15-23). Among all these exciting changes, Emilia Wojtyła's way of thinking, speaking and acting, aiming towards the development of the attitude currently described as *life balance*, may serve as a firm point of reference for unlocking and realising the potential of marriage and family shaped by values. Emilia Wojtyła indicates that the human life experience confirms that in reality our relationships and bonds are based on love, dialogue and forgiveness, and that they constitute our whole life, our whole real life (Kindziuk, 2020, pp. 192–193).

Peace – the source of balance in life

Life is not an easy endeavour, and although many of us constantly seek simplicity, life overwhelms us with an excess of activities and commitments. Full of tension and worry about what lies ahead, as

well as sorrow for what is past, we dream of life finally becoming easier and better. We dream of an unshakeable peace. We yearn for it and long for it, ready to search for it to the ends of the earth. The more we chase it, the further we seek it, the less we find it within ourselves. How can peace be found among so many tasks, in the clamour of the city, in the middle of a traffic jam? How can we find peace, when our internal programming says there is never enough success, money and fame?

At first glance, peace is a universally desired state. One hears it all the time: “Leave me in peace!” “Leave me alone!” “Calm down!” “Don’t worry!” – even the younger generation’s “Chill!”

I must admit that I do not really understand this fascination with peace. I wondered about it for a long time, ever since my wise mother warned me that I would never know peace because of my excessive curiosity of the world. She did not look worried when she gave the warning. In turn, I pondered what she said for a good while, until I realised that peace is a fiction. It is an illusion.

What does peace mean? Is it a state of comfort? A moment of joy? A feeling of relief? An experience of momentary pleasure? Like when you buy a long-desired gadget? Like when you hear a diagnosis that is less dire than expected? Like when you take a strong painkiller? I do not think so. So what does it mean? Order, harmony, quiet, lethargy? It smells strongly of monotony and boredom! Not to say – of death.

When one misses peace, it seems to be a panacea. When it rules over us, it soon becomes tiring, even destructive. We want peace in restless moments. We want movement and unrest in peaceful moments. We want peace, but we mistake various things for it. What things? For example, boredom, doing nothing, withdrawal and

detachment. We mistake peace for freedom from responsibility. It appears that there is no good solution here. It is therefore fortunate that we do not live in a vacuum. The life experience of Emilia Wojtyła, her way of thinking, speaking and acting, shows us that peace is the awareness that we live in a world which is intrinsically various, ambiguous and uncertain, and that it stems from the inner acceptance of oneself and one's life (Kindziuk, 2020, pp. 197–198).

Nowadays, the most common source of anxiety is a damaged sense of self-worth, described as narcissistic personality (Wrona-Polańska, 2003, p. 15). In this state, a person experiences constant pressure to prove one's value and usefulness. We must endlessly justify our presence in this world. Self worth is increasingly tied to external indicators of status. We live in a reality where fortune and popularity are values. If we confuse love and true values with fortune and popularity, we sentence ourselves to a horrific life. The narcissistic shift is now more widespread perhaps than ever before. Recently, it has also emerged on a macroeconomic scale and led to the global economic crisis. Contrary to appearances, it is not caused by the greed of money, but by the greed to be the best, to appear the best, and to achieve the greatest success.

The face of the present crisis consists in the fact that the higher values, especially the ethical values, have been overshadowed by the lower ones, as if human life meant solely pleasure, usefulness and vitality. Technology takes possession not only of human bodies, but also of human souls. The people of today no longer dream of the salvation of the world, nor even about the mythical land of milk and honey – they dream of another car or television set. We have now realised that civilisation cannot keep developing with no consequences if we do not protect the environment, and that

we must pay the price for it in order to be able to continue living. It seems high time we also insisted on the need to protect the human spirit and psyche. It is not enough to reduce our thinking to instrumental reason. The reason knows how to do things and achieve technological goals, but cannot point to the meaning of life. How can we shape the state of mind and spirit described as peace? Can the wealth of Emilia Wojtyła's experience be an inspiration in this regard?

Emilia Wojtyła – a personality that has become a gift

There are people among us who are like poplars. They stand up tall and straight until the first stronger wind – then they break. Others are like hazel – they are flexible, they sway, but they do not fall. They emerge stronger and more resilient from the defeats and failures of life. Where is the source of their strength? Why do some people lack it?

The number of practicing psychotherapists has increased almost fortyfold in the last three decades (Hermanowski, 2021, p. 21). That means something. Surprisingly, in the same time we have risen the standard of living measured with such indicators of prosperity as the size of our homes, digital technology, and access to information and education. Yet, a proportional increase in our level of satisfaction with life has not materialised. The opposite is true – as a society, we suffer from mental health conditions. How else can one describe depression, drinking, overconsumption of medicines, emotional overeating, and self-pity? Tranquilizers have taken control of millions of people. We are told that the problems generated by a demanding boss or a strict mother-in-law can be solved by taking

pharmacological sources of happiness, that is antidepressants (Hermanowski, 2021, p. 34). Many Poles lean towards medication or alcohol as a way of alleviating various discomforts. Thus, we are observing a curious paradox: an objectively better life is becoming subjectively unbearable. Is this some sort of a plague? Yes, a plague of unrealistic expectations, especially the media-driven pursuit of happiness understood as constantly besting your opponents at school, at university, and at work.

Through the themes of the conference “Three Women – Three Paths. Patriotism as the University’s Mission,” which took place in April 2024, we became familiar with three extraordinary women, one of whom is Emilia Wojtyła. She experienced many difficulties in her life, financial problems and illness, but, most importantly, she showed the ability to resist despair in the face of crises. She did not deny facts, distort her reality, or turn to alcohol for escape. She was aware that she was experiencing distress and suffering, and treated them as something to be dealt with. What did Emilia Wojtyła not do? She did not compare herself to others or fall into self-blame. She did not dwell obstinately in negative thought patterns such as “nothing is going to work for me” or “things are bad, and they are going to get worse.” As if in defiance of it all, she maintained balance in her life (see Kindziuk 2020, pp. 200–201).

Must one be born with such trust, optimism, and the ability to find a balance? It would be nice, but it is beyond our control. What we can control is whether we “crack” and fall apart in the face of challenges and trials. Such resilience is something we can and must learn. Where do we start? Like Emilia, we should, first of all, develop the ability to ask for help in crisis, as well as the ability to receive it. Unfortunately, this is difficult, and not because of a lack

of people who could help us, but because of the belief, held by many, that needing help means a weak character. Many people still believe the principle that “you should wash your dirty laundry at home.” It reinforces the idea that hiding your problems proves inner strength. In reality, the opposite is true. It is thanks to other people’s help that we can learn to lift our heads up. Emilia was not a woman who achieved everything effortlessly in her life. She was a realist, she did not waste her energy on ineffective reactions which would not change the world anyway. She did seek solutions (see Kindziuk, 2022, pp. 71-73). Her experience can teach us that being mentally resilient does not equal denying your suffering. We should not ignore pain and suffering (see Kindziuk, 2022, p. 73). Quite the opposite.

The square of Emilia Wojtyła’s responsibilities. Attitudes which promote wellbeing and life balance

It is difficult not to experience some hesitation while reflecting on Emilia Wojtyła’s life. With the enormous wealth of the different aspects of her creative and resilient life experience, any attempt at a full description is inevitably doomed to imperfection and uncertainty. Reason suggests focusing on one selected aspect as a subject of observation and analysis. Although such fragmentary approach makes it possible to analyse the subject matter more fully, it also often leaves something to be desired, as each aspect should be considered in the context of the remaining ones.

Each of the individual aspects of Emilia Wojtyła’s marital and family life reflects her worth. And yet, Emilia’s captivating extraordinariness can be seen most clearly when we consider the entirety of her life, that is when we notice the immense wealth of

her personality, that is the striking harmony and integration of the various aspects of her family life and relationships that compose the impressive mosaic of her character. Everyone can find elements which stand out to them the most within the uniqueness of her personality. Therefore, through exemplification, it is worth pointing out some attitudes of broader significance to which she devoted her time and energy, and through which she shaped within herself the ability to ask for and receive help. Emilia Wojtyła developed this skill on the basis of the square of responsibilities consisting of four principles: self-awareness, creativity, dedication and courage.

Self-awareness

Nobody becomes an incredible spouse, parent, friend, mentor, leader, violinist, or corporate manager by accident. This is nothing new. Despite it being obvious, few people make use of this fact. Many people spend a great amount of time and money to gain formal and professional qualifications and skills necessary for achieving success. The life experience of Emilia Wojtyła, in turn, shows that a person should invest just as much in their personal development (Zuchniewicz & Grysiak, 2020, pp. 22–23). Self-awareness – because this is what we are talking about here – is an introspective journey.

Achieving self-awareness requires you to:

- consider yourself talented,
- identify the baggage which burdens your personality and stops you from realising your full potential,
- articulate the aims and ambitions that are your personal motivation,
- define what matters to you the most, and what impact you want to have,

- cultivate values beneficial for relationships with others,
- develop the habit of regular self-actualisation (see Kindziuk, 2020, pp. 191–210).

It is the ability to learn on the go, to constantly process new information and course-correct. In reality, people's careers, plans and dreams derail because people rarely understand the power of precisely defining your values. Self-awareness is not a one-off project. It is important that you have the habit of constantly reflecting on yourself. Those who understand this discover that they are better equipped for active engagement in the world. Achieving such state is not a magic trick – it is a fruit of long-term patient investment in self-awareness. It is a commitment to a constant discovery of one's strengths, weaknesses and goals, and to a systematic practice of self-reflection (see Kindziuk, 2020, pp. 227–228).

Creativity

Creativity in the changing world remains a challenge. Whether we make change our friend or enemy is an important question in our time. Creativity is the ability to introduce innovation, to adopt a different point of view, to react responsibly to emerging possibilities and threats, as well as to discontinue using no longer useful strategies in favour of adopting new ones. Creativity makes possible not only non-schematic thinking, but also non-schematic life. The way the mother of Pope John Paul II experienced suffering and illness inspires us to assume that a vast majority of challenges can be resolved (see Zuchniewicz & Grysiak, 2020, pp. 10–12).

Dedication

Niccolo Machiavelli (1532/2014, p. 66) advised that “it’s much safer to be feared than loved.” Such advice from a man convinced that people are ungrateful, duplicitous, cowardly when in danger and greedy for gain is not surprising. Emilia Wojtyła’s attitude represents the opposite end of the spectrum: respectful commitment to marital, family and neighbourly relationships (see Zuchniewicz & Grysiak, 2020, pp. 22-23). Marriages, families, organisations, associations and companies function effectively when their members respect, value, trust and support each other. A person functions best when they are respected and valued, and when they are trusted by someone who authentically cares for their wellbeing. I am not afraid to describe this combination of beneficial attitudes as dedication to respect, and to use its motivating and uniting power for every community. Inspired by the attitude of the incredible woman that was Emilia Wojtyła, I am certain that we can use her power also in present times. Those guided by respect see a world full of people endowed with unique dignity. In their lives, they follow the principle that others achieve better results when they live with people and for people who provide them with real support and show them genuine emotions. Respect gives purpose to creativity. The missions and goals of our society and of our organisations will remain empty abstractions unless respect makes them personal to each and every one of us.

Courage

Nowadays, many spouses, parents, mentors and coaches endlessly seek the ephemeral foolproof formula for initiating motivated and committed actions in individual people and in society. Despite

the fact that entire legions of managers would like to have a way, a technique for filling the workforce with positive energy, motivation simply does not work that way. There is no such thing as a motivation on switch. To be more precise, something like it does exist, but it is situated within each person. In the end, only the individual can motivate themselves. This happens through courage to aim high.

All this might seem nothing more than fancy rhetoric, except that courage inspires people to have high standards for themselves and sustains their orientation towards something more, something greater. Guided by courage, Emilia Wojtyła brought into her family, and into her relationships, energy, imagination, ambition and motivation (Bieniasz, 2020, p. 210). Thanks to courage, a person becomes both a dreamer, and a tireless practitioner. Courage must be measured not by the potential of the opportunities that come our way, but through the quality of our reactions to the ones that are available to us now. Heroic mothers, fathers and friends do not wait for the right moment – they seize the opportunities that are within their reach and draw from them as much good as possible. Courage is found in one's noble commitment to a life centred on goals bigger than one's ego (see Bieniasz, 2020, pp. 212–213).

How should we form relationships? How does one become a leader today? How do we shape balance in life? One would need a considerable dose of arrogance to answer such questions confidently, which I shall not do. Nevertheless, self-awareness, creativity, dedication to respect and courage are not so much four techniques, but four principles which together form one style of creative and responsible living. The influence which Emilia Wojtyła had proves beyond any doubt that it is not corporations or companies that are self-aware, but individuals. It is not organisations

that generate innovations, but people, and mechanical learning will not express authentic respect nor strengthen courage. Although plans, products and capital should not be dismissed, what we possess within ourselves is infinitely more important. Because life balance is a personal choice.

Summary and conclusions

The contemporary phenomenon of the shrinking world, symptomatic of the global changes, signifies the emergence of new challenges. We live quickly, instantaneously, we live in the world defined by the word “immediately.” The shrinking world exerts pressure on each individual person. This pressure consists, among other things, in the exposure to the troublesome diversity of attitudes, life philosophies, views and value systems. The contemporary human being of the time of globalisation experiences too many alternative propositions and suggestions. As a result, they may feel tired of diversity and have a sense of relativity and relativism. The pressure of diversity introduces scepticism and may lead one away from the pursuit of truth. The tendency to mystify and relativise the previously established theoretical frameworks which obstruct the pursuit of truth, described as the anthropological-cultural change, is driven by narcissistic emotionality, consumerist attitudes, decline in faith and religious practice, and excessive individualism. These types of threats constitute a cluster of issues which disrupt life balance, and which must be faced by families today. In the mayhem of competing education systems and parenting methods, in the chaos of ideological turmoil, there is a growing expectation for a clear and precise vision of the process of interpersonal

communication. Contemporary discourse contains a strong current of Christian thought, which takes into consideration both the personalist perspective on the human person and the axiological, normative approach. Such universal and holistic view of the human person constitutes the basis for outlining the concept of *life balance* in marriage and family that is faithful to the truth about the human person, their dignity and uniqueness, and their continuous development, both in the natural and spiritual sphere.

Creating a balance between one's professional, personal, spiritual and family life is incredibly difficult in today's world. The relentless pace of life, the amount of information bombarding us, the number of urgent tasks and interesting places to discover – all that makes it difficult to pause and reflect. Many people think that it is possible to draw a clear line between one's professional life and one's marital, family and spiritual life, and many even attempt to put this idea into practice. However, in order to live in harmony, a person needs consistency in all areas of their life. In each of its spheres, they need to build relationships based on conscious interpersonal communication. In the long run, it is impossible for anyone to persist in the belief that they are one kind of person at work, another at home, and yet another in the community of believers. Sooner or later, it brings discomfort and lack of fulfilment. The life experience of Emilia Wojtyła shows that the theme of balance in life should be considered from a very broad perspective, and that the spiritual sphere cannot be separated from the spheres of work and family. Her example invites us to grow on many levels. It evokes emotions, and at the same time provides sound knowledge. Such perspective is urgently needed as in today's world – marked by rapid and dramatic changes, uncertainty, and unrestrained competition – we

experience fear and paralysing stress. The idea that life balance is the preferred and essential way of living, developing, and expressing love in marriage and family (see Pope Francis, 2016, para. 136) is slowly becoming apparent to the people of today. The example of Emilia Wojtyła does not present reconciling the Gospel and life as if they were two opposite ideas, but shows a creative integration of life in its different spheres: from family, through love, to work. This shows how great the need is today for evangelical, optimistic and courageous thinking about the possibilities of the human spirit.

The life experience of Saint Queen Jadwiga, Hanna Chrzanowska and Emilia Wojtyła helps us today to resolve problems, introduce simplicity into the search for solutions to dilemmas, and to determine the right path towards goals. Their knowledge and experience protect us from discouragement and resignation, which is why they became the source of values that allowed us to create the inspiring project that is “Three Women – Three Paths. Patriotism as the University’s Mission.”

I know many people who have given up relationships, things and work they used to be dedicated to only because someone had told them that they were not good or efficient enough. They have buried their talents and removed themselves from spaces where they had something to say and do. I am grateful to the organisers of this project for making it their goal to empower the people of science, culture and business, to encourage them to leave the corners of resignation and to discover with them the spheres of their personal influence.

Bibliography

Papal Documents and Writings

- Pope Francis (2016) *Amoris Laetitia*. https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia.html
- John Paul II (1994) Letter to the families from Pope John Paul II Gratissimam sane https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1994/documents/hf_jp-ii_let_02021994_families.html

Literature

- Adamski, F. (2002) *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy* [The family: a socio-cultural dimension]. Wydawnictwo UJ.
- Badora, S., Czeredrecka B., Marzec D. (2001) *Rodzina i formy jej wspomagania* [The family and forms of supporting it]. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Bergonzoni, L. (1988) *Emilia Kaczorowska in Wojtyła. La mamma di Giovanni Paolo II*. Padova.
- Bernstein, C., Politi, M. (1997) *His Holiness: John Paul II and the Hidden History of Our Time*. Thorndike Pr.
- Bieniasz, Z. (2020) *Lolek Złotempisany* [Lolek, written in gold]. Towarzystwo Miłośników Ziemi Wadowickiej.
- Dyczewski, L. (1994) *Rodzina-społeczeństwo-państwo* [Family-society-country]. Towarzystwo Naukowe KUL.
- Grzeškowiak, J. (1985) Centralne idee teologii małżeństwa [Central ideas of the theology of marriage]. A. Szafrński (Ed.), *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii* [Marriage and family in the light of the teaching of the Church and modern theology]. Wydawnictwo KUL.
- Hermanowski, M. (2021) *Psychoterapeutki i psychoterapeuci w Polsce. Analiza cech populacji* [Psychotherapists in Poland: an analysis of population characteristics]. Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kindziuk, M. (2022) *Edmund Wojtyła, brat św. Jana Pawła II* [Edmund Wojtyła, brother of Saint John Paul II]. Wydawnictwo WAM.
- Kindziuk, M. (2020) *Emilia i Karol Wojtyłowie, rodzice Św. Jana Pawła II* [Emilia and Karol Wojtyła, parents of saint John Paul II]. Wydawnictwo Esprit.
- Kwak, A. (2005) *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja* [The family in a time of change. Marriage and cohabitation]. Wydawnictwo Akademickie Żak.

- Machiavelli, N. (2014) *The Prince* (T. Parks, Trans.), Penguin Classics (Original work published 1532)
- Nowak, B. (2011) *Rodzina w Kryzysie, studium resocjalizacyjne* [Family in crisis: a resocialisation study]. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pastwa, A. (1999) *Prawne znaczenie miłości małżeńskiej* [The legal meaning of marital love]. Wydawnictwo św. Jacka.
- Pokrywka, M. (2010). *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny* [Anthropological foundations of marital and family morality]. Wydawnictwo KUL.
- Rostowski, J. (2009) Współczesne przemiany rozumienia związku małżeńskiego [Contemporary changes in the understanding of marriage]. T. Rostowska (Ed.), *Psychologia Rodziny. Małżeństwo i Rodzina wobec współczesnych wyzwań* [The psychology of family. Marriage and family in the face of contemporary challenges]. Wydawnictwo Difin.
- Świerczek, A. (2013) *Wolne związki w świetle nauczania Kościoła o małżeństwie*, Wydawnictwo św. Stanisława.
- Tysza, Z. (2002) *Rodzina we współczesnym świecie* [Family in today's world], Wydawnictwo Naukowe UAM
- Tysza, Z. (2005) Stan i przeobrażenia rodzin polskich na przełomie wieków XX i XXI [The state of and changes in the Polish families at the turn of the 20th and 21th centuries]. Z. Tysza (Ed.), *Współczesne rodziny polskie ich stan i kierunek przemian* [Contemporary Polish families, their state and the direction of changes]. Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Wrona-Polańska, H. (2003) *Zdrowie jako funkcja twórczego radzenia sobie ze stresem* [Health as a function of creative stress management]. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie.
- Zuchniewicz, P., Grysiak, B. (2010) *Kobiety w życiu Jana Pawła II* [Women in the life of John Paul II]. Centrum Myśli Jana Pawła II w Warszawie.

Life balance in the experience of Emilia Wojtyła

Abstract

The theme of shaping a balance between one's professional, personal, social and spiritual lives is incredibly important in contemporary world. The pace of life and the volume of information, tasks and projects we are bombarded with contribute to the instability of the reality we live in and drive us to constantly chase after more speed, more output, and better results. The increasing number of professional coaches who empower people to find their own formulas for success demonstrates how great the need is for research projects like this one. The article presents the shape of contemporary phenomena and social expectations in the area commonly defined in the literature as *life balance* or *life coaching* and attempts to describe and analyse the attitudes presented by Emilia Wojtyła, mother of Pope John Paul II, who is a source of concrete knowledge and can be an inspiration in the area discussed here. Self-awareness, creativity, dedication, proactive thinking and courage – they are the characteristics of a method associated primarily with building one's professional effectiveness. However, Emilia Wojtyła used it to creatively integrate the various dimensions of her life, from work to interpersonal relationships.

Keywords: life balance, interpersonal relationships, personalism, self-awareness

Równowaga życiowa w doświadczeniu Emilii Wojtyłowej

Streszczenie

Tematyka kształtowania równowagi, pomiędzy życiem zawodowym, osobistym, społecznym oraz duchowym jest we współczesnym świecie jest niezwykle istotna. Tempo życia, ilość bombardujących nas informacji, zadań, projektów sprawia, iż żyjemy w niestabilnej rzeczywistości, w pogoni za szybciej, więcej, lepiej. Stale rosnąca liczba zawodowych coachów, dodającym ludziom sił do odnajdywania własnych formuł sukcesu pokazuje, jak wielkie jest obecnie zapotrzebowanie na takie projekty badawcze. Treść artykułu, przybliży

kształt współczesnych zjawisk i oczekiwań społecznych w obszarze, definionowanym w literaturze, jako life balance lub life coaching oraz podejmuje próbę opisu i analizy zespołu postaw osoby, Emilii Wojtyły matki Papieża Jana Pawła II, która w przedmiotowym zakresie dostarcza solidnej wiedzy oraz może być przestrzenią inspiracji. Samoświadomość, pomysłowość, zaangażowanie – myślenie proaktywne, odwaga to metoda kojarzona przede wszystkim z budowaniem skuteczności zawodowej, niemniej przez Emilię Wojtyłę była wykorzystywana do twórczej integracji jej życia w jego przeróżnych wymiarach, od pracy po relacje interpersonalne.

Słowa kluczowe: Życiowa równowaga, relacje interpersonalne, personalizm, samoświadomość

Biographical note

Łukasz Piórkowski – priest in the Kraków Archdiocese, inspiring preacher and respected leader, engaged in the movements for the renewal of the Church. He holds a doctorate in the humanities, in the field of sociology. Promoter of the legacy of Karol Wojtyła – John Paul II. As a coach and consultant, he conducts workshops on personal effectiveness. Author of projects on spiritual and emotional growth. He co-creates and hosts religious-themed programmes on public television. He completed a degree in Culture Management at the Jagiellonian University, and the Executive MBA at the Cracow University of Technology. He received the decoration of honour “Meritorious for Polish Culture” from the Minister of Culture and National Heritage. Director of the Museum of the Holy Father John Paul II Family Home in Wadowice. His academic interests focus on the heritage of Karol Wojtyła – John Paul II, the contemporary sociological theories of marriage and family, the sociology of morality and values, social problems and their diagnosis, the sociology and anthropology of the internet, and the culture of digital narcissism. His latest publication is titled

Małżeństwo i rodzina w okresie transformacji ustrojowej w Polsce (1989–1991) w perspektywie posługi ks. kard. Franciszka Macharskiego (Marriage and family during the systemic transformation in Poland (1989-1991) in the pastoral perspective of Cardinal Franciszek Macharski).